

71679

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YETİŞKİN SUÇLULUĞU ÜZERİNE CİNSİYETLER ARASI BİR KARŞILAŞTIRMA

DOKTORA TEZİ

Şebnem ÖZKAN

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

DANIŞMAN
Prof. Dr.Önal SAYIN

İZMİR - 1998

Ö N S Ö Z

Endüstrileşme süreci açısından Türkiye, geçiş dönemi özellikleri göstermektedir. Bu döneme özgü olarak, geleneksel ve modern yapılar bir arada varlıklarını sürdürmektedir. Tüm alanlarda geçerli olan 'ikili yapı olgusu', kültürel sistemde de çok farklı ve çelişen özelliklerin yer almasına neden olmaktadır. İlgili özellikler kriminal davranışın karakterine de yansımaktadır.

Suç korkusu, son zamanlarda sosyolojide çok tartışılan bir kavram olmuştur. Kitle iletişim araçlarının, topluma, suçun giderek yoğunluk kazandığına ilişkin iletiler sunarak, suç korkusunu arttırdığı düşünülmektedir. Böyle bir eğilimin geçerliliğini sınamak ve nedenlerini sorgulamak araştırmacılara düşmektedir.

Çalışmalarımızı yürütürken pek çok kişinin yardım ve desteğini gördük: Öncelikle, her zaman yapıcı eleştiri ve önerileriyle çalışmamıza katkıda bulunan danışman hocam Prof.Dr. Önal Sayın'a teşekkür ederim.

Gösterdikleri kolaylıklar ve konukseverlik için Aydın, Bolu, Bursa, Çorum, Denizli, Isparta ve Zonguldak cezaevleri yönetici ve çalışanlarına, ayrıca, Çorum cezaevi öğretmeni Erol Bey'e, Isparta cezaevi psikoloğu Ali Ergüder'e, Aydın cezaevi sosyal hizmet uzmanı Mehmet Karatepe'ye, psikolog Mustafa Ali Yaprak'a, öğretmen Osman Kıvrak'a teşekkürü bir borç bilirim. Her konuda destek olan eşim Erdem Özkan'a da teşekkür ederim.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz.....	iii
İçindekiler.....	iv
Tablo Dizini.....	vii
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SUÇ, CEZA VE CEZAEVİ

I. SUÇ OLGUSU.....	9
A. İLKEL TOPLULUKLARDA SUÇ.....	9
B. İLK KANUNLAR.....	10
II. FARKLI TOPLUMLARDA SUÇ.....	12
A. İBRANİ TOPLUMUNDA SUÇ.....	12
B. ROMA HUKUKU'NDA SUÇ.....	12
C. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TOPLUMUNDA SUÇ.....	13
D. İSLAM TOPLUMUNDA SUÇ.....	13
III. SUÇUN ÖZELLİKLERİ VE TANIMI.....	14
IV. CEZA.....	19
A. TARİHÇE.....	20
B. SUÇ VE CEZA ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	27
V. CEZAEVİ KURUMU.....	35
A. TARİHÇE.....	35
B. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE CEZAEVİ.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇA FARKLI YAKLAŞIMLAR VE KURAMSAL BİR SENTEZ

I. SUÇ ÇALIŞMALARININ GELİŞİMİ.....	49
II. KURAMSAL BAZI GÜÇLÜKLER.....	60
III. AYIRICI BİRLEŞİMLER KURAMI.....	61
IV. GENEL SİSTEMLER KURAMI VE AYIRICI BİRLEŞİMLER.....	66
V. DENENCELER.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. SUÇLULARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	72
A. YAŞ VE SUÇ.....	72
B. CİNSİYET VE SUÇ BAĞINTISI.....	75
C. TOPLUMSAL KÖKEN.....	77
II. HÜKÜMLÜLERİN EĞİTİM YAŞANTILARI.....	80
III. EĞİTİMSEL SÜREÇLER VE KRİMİNAL DAVRANIŞ.....	85
IV. HÜKÜMLÜLERDE ÇALIŞMA YAŞAMI.....	90
V. AİLESEL KOŞULLAR.....	97
VI. KRİMİNAL DAVRANIŞ.....	103
A. KİŞİYE KARŞI SUÇLAR.....	103
B. MALA KARŞI SUÇLAR.....	115
C. BAZI SUÇ ALT KÜLTÜRLERİ.....	116

VII. İNTİHAR GİRİŞİMİ.....	117
VIII. İNFAZ SONRASI YAŞAM.....	118
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA.....	130
EK 1. Ek Tablolar.....	134
EK 2. Görüşme Formu.....	137
ÖZET.....	142
SUMMARY.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	144



T A B L O D İ Z İ N İ

TABLO	SAYFA
1. Cezaevi türlerine göre cezaevlerindeki hükümlüler... ..	43
2. Cinsiyete göre cezaevlerine giren ve çıkan hükümlüler... ..	44
3. Cinsiyet ve yaş... ..	73
4. Hükümlülerin doğum yerleri ve son oturdukları yer... ..	78
5. Cinsiyet ve eğitim... ..	81
6. Kadın hükümlüler ve anne-babalarının eğitim düzeyleri... ..	83
7. Erkek hükümlüler ve anne-babalarının eğitim düzeyleri... ..	84
8. Hükümlülerin meslek dağılımı... ..	91
9. Hükümlü babalarının meslek dağılımı... ..	93
10. Cinsiyet ve arkadaş çevresi... ..	100
11. Eşle anlaşma... ..	102
12. Adam öldürme ve yaralama suçlarında tahrik unsuru.. ..	104
13. İntihar girişimi... ..	117
14. Ziyaretçi durumu... ..	119
15. İnfaz sonrası gidilecek yer... ..	120

G İ R İ Ş

Toplumsal aktörler, bir kurallar sistemiyle kuşatılmıştır. Bu kurallar, toplumsal yaşamın belli bir düzen içinde sürmesini amaçlar. Böylelikle kişi, farklı sosyal ortamlarda nasıl davranabileceğini ve ne tür tepkilerle karşılaşabileceğini kestirebilir. İlgili kurallar, kişilerce değişen oranlarda içselleştirilmiştir. En uyumlu kişinin tüm kurallara uygun davranması nasıl mümkün değilse, sapkın tanımlaması içinde yer alanların da uydukları pek çok kural vardır.

Kurallara aykırı davranışlar, toplumsal ilişkiler düzeninde belli yaptırımlarla karşılaşılır. Yaptırımın şiddeti, davranışa duyulan toplumsal tepkiyle orantılıdır. Kişiler, yaptırımlarla örülmüş sosyal çerçeveye uygun yaşadıkları sürece üzerlerindeki baskıyı pek hissetmezler ya da bunun küçük oranlarını göze alabilirler; güvenlik gereksinimlerini karşılamak üzere kişiler özgürlüklerini bir ölçüde kısıtlayarak, toplumsal kontrol mekanizmalarını oluşturmuşlardır.

Kalıplaşmış tutumlar, bir bakıma bilgimiz olmayan kişiler, gruplar, konulara ilişkin bir başvuru kaynağıdır. Pek bilginizin olmadığı bir konuda görüş edinmek üzere, güvenilirlik ölçütünü yeterince dikkate almaksızın, okuduklarımızı, duyduklarımızı bir araya getiririz. Bu ise, bilgimiz olmayan bir kesim, kişi, yer hakkında pratik bir referans sağlar. Bu yöntemle, bilgi nesnesi olan kümeye ait bir kişi ya da durumla karşılaşıldığındaki beklentiler ve davranışlar düzenlenebilir.

Çoğu insanın sapkın bireylerle ilişkisi ya da onlarla deneyimi oldukça sınırlı olduğu halde, gösterilen tepki, reddetme, kuşku, düşmanlık türündendir. Temelde sapkınlar, normal insanların yaptıklarıyla ilgili beklentilerimizi sorgulayan bir şekilde davranarak, gerçeğe

ilişkin kurgumuzu bozdukları için rahatsız edicidir. Davranışla ilgili toplumsal beklentilerimiz, bizim için kararlı, düzenli, anlaşılabilir bir toplumsal yaşam anlayışı oluşturur. Bu anlayışımızı bozan kişileri sapkın konumuna yerleştirmekle, durumu tekrar anlaşılır kılabilir ve gerçeklik algımızı kararlı hale getirebiliriz.(*)

Sapmanın bir alt-kategorisi olan suçluluk konu olunca, devreye başka değişkenler de girer: Suçun yol açtığı, açabileceği zararlar ve mağduriyet riski gibi. Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan kapsamlı bir rapora göre, şiddet artışı, Avrupalı insanların çoğuna göre, çağımızın en önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir. Ancak, suç korkusunun nedenlerine ilişkin çalışmalar, yüksek suç oranına sahip bir bölgede yaşamak, kendisine ve yakın çevresine ilişkin mağduriyet riski gibi değişkenlerde odaklanmışsa da, bireylerin suç sorununa ilişkin algılarının, büyük ölçüde 'dolaylı kaynaklara' dayandığını ortaya koymaktadır(**)

Kitle iletişim araçları ile suç istatistikleri arasında önemli farklar bulunuyor. Gerçekte, önemli bir veri kaynağı olan istatistikler, suç gibi hassas bir konuda gerçek verileri tam sağlayamaz. Öte yandan, kitle iletişim araçları, yoğun ilgi çektiğini düşündükleri suç olaylarına sıklıkla başvurmaktadır.

Türkiye'de özel kanalların artışıyla, şiddet ve suç odaklı programlarda belirgin bir artış gözlenmektedir. Yoğun izlenme talebi, yinelemeler, olaylardaki şiddet faktörünün belirgin olarak vurgulanması gibi etkenler, programların amacının, bilgilenme hakkının karşılanması ve nesnellik sınırlarını aştığı izlenimini uyandırmaktadır.

Suç oranlarının önemli bir oranda değişmediği düşünülse bile, bu konudaki ortak duyarlılığın arttığı söylenebilir. Günümüzde toplum-

* Tony Bilton-Kevin Bonnett ve diğerleri, *Introductory Sociology*, 2nd. ed , Reprinted. The Macmillan Press, 1993, s. 446.

**Paul Williams-Julie Dickinson, *Fear of Crime*, *British J.Criminology*, Volume 33, No:1, Winter 1993, s. 1.

sal güvenlik yönündeki talepler -sigorta sistemleri vs.- beklentileri etkiler ve genişlerken, yasadışı davranışlar, gerçek boyutlarını yansıtmayan oranlarda tedirginlikler yaratırlar.(*)

Türkiye'de suç konusundaki çalışmalar giderek artmaktadır. Toplum durağan olmadığı gibi, suç olgusu da durağan değildir. Diğer konularda olduğu gibi, suç konusunda da bilginin toplum dinamiklerinin temposuna uyması gerekir. Hukukla toplum bilim arasındaki ilişkiler çok yönlü nitelik taşır. Hukukun sosyal bilim araştırmalarına dayanması, sorunların özünü kavramak açısından önemlidir. Bu konularda yapılacak çalışmalar, toplum kesimlerindeki çeşitli aksaklıkları saptayıp, bunların çözümü için gerekli düzenleme ve değişikliklere kaynak oluşturabilir.

Suç oldukça karmaşık yapıdadır. Suçun karmaşıklığı, kişiyi kriminal davranışa yöneltten koşulların ve kriminal eylemin çok bileşenli olmasından kaynaklanmaktadır. İlgili bileşenlerin bir türevi olarak suç olgusu geniş bir dağılım göstermektedir. Bu nedenle, bilimsel bir çalışmada, 'konuyu uygun bir biçimde sınırlandırma' ilkesi, 'suç' için daha da önem kazanmaktadır. Araştırmamız özelinde söz konusu sınırlama, 'yettişkin suçluluğu' ve 'cinsiyetler arası farklılıklar' olarak gerçekleştirilmiştir. Bu yöndeki görüşleri tanıtmaya ve alan çalışması verilerinin olanakları ölçüsünde tartışmaya çalıştık. Cinsiyet dışındaki değişkenlerle ilgili genel bulgulara da olabildiğince yer verildi. Ancak, özellikle genel olanlara, verilerle kanıtlama sınırları içinde ölçülü yaklaşıldı.

Üçlü bölümlenme sisteminin, çalışmanın yapısına uygun olacağı düşünülmüş ve bu tarz bir bölümlemeye gidilmiştir:

Birinci bölümde, suç ve ceza kavramları tartışılmış; tarihsel süreçte suç, ceza ve cezalandırma anlayışındaki değişimler üzerinde du-

* Yves Michaud, Şiddet, Çev. Cem Muhtaroglu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 38.

rulmuştur. Böylelikle, bütüncül sistem olarak toplumun özelliklerinin, anılan anlayışları nasıl biçimlendirdiği kısaca gözden geçirilmiştir. Günümüz Türkiye'si'ndeki cezaevi, sayısı ve özellikleri de aynı bölümün bir alt başlığında yer almaktadır. Suç oranlarının artma-azalma yönündeki eğilimleri ve nedenleri de burada değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, suç olgusunu açıklama girişimlerinden söz edilmekte, çeşitli kuramsal yaklaşımlar tanıtılmaktadır. Araştırmanın dayandığı kuramsal temel bir sentez niteliğindedir: Alt sistemler bazında, Edwin H. Sutherland'in ayırıcı birleşimler kuramı oldukça açıklayıcıdır. Bu sistemleri, bütüncül toplumsal yapı ve eğitim, ekonomi ve diğer kurumlarla birlikte değerlendirebilmek üzere, ayırıcı birleşimler görüşü, genel sistemler kuramının bir alt sistemi olarak düşünülmüştür.

Üçüncü bölümdeyse, oluşturulan çerçeve kapsamında alan verileri değerlendirilmiştir.

Araştırmamızın alan çalışması, gerekli izinlerin sağlanmasından sonra, 1996 Haziran-Ekim aylarında gerçekleştirilmiştir. Üç günlük pilot araştırma sonrasında, sorularda gerekli düzeltme ve değişiklikler yapılmış, derinlemesine görüşme için bazı stratejiler belirlenmiştir. (*)

Konuyla ilgili uygulama çalışmaları, Aydın Kapalı, Bolu Kapalı ve Yarıaçık, Bursa E Tipi Kapalı ve Yarıaçık, Çorum Kapalı ve Yarıaçık, Denizli Kapalı, Isparta Kapalı ve Zonguldak Kapalı Cezaevleri'nde gerçekleştirilmiştir.

Örneklem birimlerini belirlerken, araştırmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla bazı ölçütler getirilmiştir. İlk sınıflama, hükümlü-

* Bu stratejilere şöyle bir örnek verilebilir: Silâha olan ilginin kapalı bir soruyla ölçülebileceği kanısında değiliz. Bu tarz kritik konular, konuşmanın doğal akışı içinde, kuşkusuz çeşitlenmekle birlikte, şu şekilde derinleştirilmiştir: "Sizin oralar ne kadar yeşildir kimbilir, işiniz olmadığı zamanlar arkadaşlarla kıra yürüyüşe çıkar mısınız?" "Avcılık yapılır mı? Daha çok ne avına çıkılır? Sen de katılır mıydın?" "Askerde mi öğrendin silâh kullanmayı?"

lerle, tutuklular arasında yapılmıştır; tutuklular, durumları hakkında henüz karar verilmemiş, davaları süren kişilerdir. Ceza alabilecekleri gibi, beraat de edebilirler. Bu tür bir olasılığa göre karar vermek araştırmaya yanlılık getirebilirdi. Bu yüzden, ortamdaki durumlarını anlamak açısından yaptığımız birkaç görüşmeyi örnekleme almadık.

İkinci olarak getirdiğimiz sınırlama bazı suç türlerine ilişkindi. Türk Ceza Kanunu'nda, Devletin Şahsiyetine Karşı Cürümler başlığı altında belirlenen suçları işleyen kişilerle görüşmeyi düşünmedik. Bu suçlardan, kurumsal olarak, siyasî hükümlü, adlî hükümlü olarak söz ediliyorsa da, grupları niteleyen hukuksal sıfatlar yoktur. İlgili kapsamda yer alan hükümlüler, araştırma amaçları açısından diğer grupla karşılaşmaya uygun değildi; ancak, farklı bir araştırma konusu olabilirdi. Böylece araştırma evrenimiz, yukarıda sıralanan cezaevlerindeki her yaştan kadın ve erkek, adlî hükümlüler olarak belirlendi.

Gittiğimiz cezaevlerinde yetkililerle görüşüp genel bilgi edindikten sonra, cezaevi kayıtlarının toplandığı ve yürütüldüğü birim olan infaz odasındaki hükümlü defterlerini inceledik; kişiler, olay tarihleri, son oturulan yer ve suç türlerini kapsayan genel hükümlü listeleri bu verilere göre oluşturuldu. Kişileri belirledikten sonra, bize uygun bir yer göstermelerini rica ettik. İnfaz koruma memurları görüşeceğimiz kişilerin koğuşlarını belirleyerek, her görüşme bitiminde bir sonraki kişinin çağrılması konusunda yardımcı oldular.

Görüşmeler, varsa sosyal hizmet uzmanı ya da psikolog gibi görevlilerin çalıştıkları görüşme odası, baro odası veya başka bir müstakil mekânda, araştırmacı tarafından bire bir olarak gerçekleştirildi.

Gerekli durumlarda, verilerin geçerliliğini sınamak üzere, hükümlü dosyalarını inceledik. Hükümlü dosyaları, mahkeme kararlarını, varsa disiplin suçlarını, birden fazla suç işlemişse önceki kararları, bu cezaların toplandığı içtima kararlarını ve hükümlü tanıtım fişlerini

kapsamaktaydı. Aldığımız notlar, bazı konulara daha çok açıklık kazandırdı.

Görüştiğimiz kişilerden bazıları oldukça heyecanlı görünüyordular. Orada bulunma amacımızı olabildiğince yalın biçimde anlatarak, biraz sohbet etmek istediğimizi, bazı sorular soracağımızı belirttik. Bu konuşmanın hiç bir sakınca oluşturmayacağı konusunda güven sağlamaya çalıştık.

Birkaç demografik giriş sorusundan sonra, konuşmalar doğal akışına göre sürdürüldü. Uygun yerlerde gerekli bilgiler sağlandı. İşlenen suçla ilgili veriler, sabıkalılık, içki alışkanlığı, intihar konusundaki düşünceler gibi hassas konulara, yeterli iletişim kurulduktan ve görüşülen kişi rahat konuşmaya başladıktan sonra geçmeye dikkat edildi. Bu sırada olabildiğince az not aldık; eksiklerimizi iki görüşme arasındaki sürede, bir sonraki kişi gelinceye kadar ve günün sonunda tamamladık.

Görüşmeler 1.5-3 saat kadar sürdü. 20-25 kadarı ise yaklaşık 1 saatlik bir sürede tamamlandı. Sabah görüşmeleri, yemek saatleriyle sık sık çakıştı. Bu durumu aksatmaması için hükümlüye hatırlattık ve isterse ara verebileceğimizi bildirdik. Genellikle, arkadaşlarının yemeklerini ayıracaklarını, koğuşa dönmelerinin gerekmediğini söylediler; görevlilere bilgi vererek konuşmamızı sürdürdük. Bir cezaevinde ise, 1 saat öğle arası verdik. Ara vermek istememeleri, uygun iletişimin sağlandığı konusundaki ipuçlarından biriydi. Daha sonra bu yönde başka ipuçlarıyla da karşılaştık: Hükümlülerin, olayları anlatırken kimi zaman gözlerinin dolduğuna, birkaçının ağladığına tanık olduk. Kadın hükümlüler az olduğu için, tüm hükümlülerle görüşüyorduk. "İki gündür giyinip, hazırlanıyorum, neden beni bu kadar geç çağırdınız?" diyenler, kendiliğinden görüşmek isteyenler oldu. Görüşme bitiminde ise kendilerini daha iyi hissettiklerini söyleyip, teşekkür ettiler.

Bu izlence doğrultusunda, 248 görüşme gerçekleştirilmiştir. 8 görüşme değerlendirmeye alınmadı: 4 durumda, hükümlünün hastahaneye sevk, yol yapım çalışmalarına katılma gibi nedenlerle görüşme tamamlanmadan ayrılması gerekti. Oldukça yaşlı bir hükümlüyle ise, duyma sorunu nedeniyle, neredeyse bağırarak anlaşabildik. 3 kişinin, konuşabilmelerine, bazı sorunlardan söz edebilmelerine rağmen, ruhsal sağlık durumları gerekli sorulara yanıt vermeye pek uygun değildi.

Araştırmamızın temel bilgi kaynağının hükümlüler olmasına karşın, verileri sınamak ve gözden geçirmek üzere başka kişilerle de görüştük:

Hkmllerle doğrudan iletişimde bulunan infaz koruma memurları hükümlü ve tutuklularla ilgili olarak en çok karşılaştıkları sorunlar, gündelik düzen, sağlık sorunlarında uygulanan prosedür gibi konularda bilgi verdiler.

Cezaevi ğretmeni, sosyal hizmet uzmanı vb., kendilerinden en çok hangi kesimden kişilerin ne tür konularda yardım istediği, ktpha-neden kimlerin yararlandığı, daha çok ne tür kitapların okunduğu, cezaevindeki kurslar, etkinlikler konularındaki deneyimlerini bizimle paylaştılar.

Alanda bulunduğumuz her anı gözlemle değerlendirmeye çalıştık. Üç kez de, yeni başlayan, hükümlü ve tutukluların ayda bir kez eşleri ve 10 yaşından küçük çocuklarını görmelerine olanak tanıyan açık görüş uygulamalarına rastladık; görüşme öncesi ve sonrasında hükümlülerin etkillenme biçimlerine tanık olduk.

Bu çerçevede, araştırmada gözlem, soru kağıdı uygulaması ve derinlemesine görüşme tekniklerine yer verilmiştir. 6136 Sayılı Kanuna muhalefet (ruhsatsız silâh kullanımı), uyuşturucu ya da alkol alışkanlığı, arkadaş çevresinin etkisi gibi, yapılandırılmış sorularla ölçülmesi zor konular derinleştirilerek soru kağıdı desteklenmiştir.

Bir olayla ilgili iki failin bulunduğu durumlarda, zaman zaman her iki faille de görüşmeyi yeğledik. Bu da, bir suç eylemindeki 'ortakların' farklı etkilenme ve değerlendirme biçimlerini ortaya koyarak, konuların daha çok aydınlanmasına yardımcı oldu.



B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

G E Ç M İ Ş T E N G Ü N Ü M Ü Z E

S U Ç, C E Z A V E C E Z A E V İ

I. SUÇ OLGUSU

Suç, evrensel ve toplumsal bir olgudur. (1)

a-Evrenseldir: Çünkü her çağda ve toplumda var olmuştur.

b-Toplumsaldır: Zira kendiliğinden suç olan hiçbir davranış gösterilemez. Yarattığı olumsuz sonuçlar ne kadar büyük olursa olsun, eğer toplum, o sonuçları yaratan kişiye, suçlu gözü ile bakmıyorsa, suç yoktur. Kısaca bir davranışı suç yapan, onun taşıdığı bazı özellikler değil, bir toplumun o davranışı suç kabul etmesidir. (2)

A.İLKEL TOPLULUKLARDA SUÇ

Suç olgusunun, ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı konusunda yeterli bilgimizin olmadığı söylenebilir. Bunun için ilkel topluluğun belli bir örgütlenmeye ulaşması gerekmiştir. 19. yüzyılda, dünyanın bazı bölgelerinde bulunan ilkel durumdaki insan topluluklarına sosyologlar eğilmişler ve yaptıkları araştırmalar sayesinde ilkel dönemler Ceza Hukuku hakkında aydınlanmamızı sağlamışlardır.

Kabile toplumu, akraba ile zina ve büyücülük olmak üzere iki ana suç tanır. Akrabayla zina, dıştan evlenme kurallarını bozmaktır. Büyücülük ise, topluluğa hizmet için düşünülmüş olan büyüyü bireysel amaçla kötüye kullanmaktır. (3) İlkel toplumda, topluluğun birimi topluluktur, birey değil. Topluluğun sürüp gitmesi, o topluluğu oluşturan tüm üyelerin temel kaygısıdır. (4)

İlkel toplumda adam öldürme olayına iki açıdan bakmak gerekir: Klanlar arası adam öldürme yaygındır, ancak kişi genellikle toplulukca

¹Özcan Köknel, **Bireysel ve Toplumsal ŞİDDET**, İstanbul: Altın Kitaplar, 1996, s. 102.

²Henry Levyl-Bruhl, **Suç Sosyolojisine Giriş**, Çev.Ümit Meriç, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1984 (Pedagoji Dergisi, sayı 2'den ayrı bası), s. 285.

³George Thomson, **Tarih Öncesi Ege I**, Çev. Celal Üster, İstanbul: Payel Yayınları, 1983, s. 140-141.

⁴Levyl-Bruhl, s. 288.

cezalandırılmamakta, konu ilgili kişilerin ait olduğu klanlarca çözümlenmektedir. Kurbanın mensup olduğu klan, zararın ödenmesi için suçlunun klanına başvurmakta, eğer uygun bir ödeme kabul edilirse sorun çözülmüş olmaktadır. Anlaşma sağlanamazsa, kurbanın arkadaşları suçluyu arayıp bulur ve öldürürler. Suçluyu öldüremezlerse onun klanından bir başka üyeyi öldürürler. Bu durumda, öteki klan aynı zorunluluğu yüklenir ve kuşaklar boyu sürebilecek bir kan davası başlamış olur. Aynı klandan birini öldürmenin cezası, bu suçun seyrekliği ölçüsünde ağırdır. Klan dayanışması ortaklaşa üretime dayalıydı, bu da bireyin varlığını ancak topluluğun bir üyesi olarak koruyabileceği anlamına geliyordu. Klanından birisini öldürenin yaptığı öylesine görülmemiş bir şeydir ki, böyle davranmakla toplumun olağan bir üyesi gibi yaşama yeteneğinden yoksun olduğunu kanıtlamış; toplum yaşamının dışına fırlatılmıştır. (5)

B. İLK KANUNLAR

Bugün elimizde bulunan en eski kanun metni, Sümer kralı Ur-Namnu tarafından düzenlenmiştir. M.Ö. 2050 yıllarında hüküm sürmüş Ur-Namnu'ya ait kanunda suç olarak yalan suçlamalar ile yaralamalar yer almaktadır.(6)

Hammurabi öncesine ait Esnunna kanunlarında hırsızlık, haksız haciz ve yaralama suçları yer almaktadır.

Bilinen eski kanunlardan en ünlüsü Babil kralı olan Hammurabi tarafından yayımlanan Hammurabi Kanunu'dur.Önsöz ve sonsöz dışında 282 maddeden oluşmaktadır. Bu kanunda:

Adaletin yerine getirilmesine karşı işlenen suçlar:

*Yalan suçlamalar

*Yalancı tanıklık

*Hükümün değiştirilmesi

⁵ Thomson, s. 143-144.

⁶ Mebrure Tosun-Kadriye Yalvaç, **Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduqa Fermanı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 30.

Mülke karşı işlenen suçlar:

*Hırsızlık ve yataklık

*Çocuk kaçıırma

*Kaçak kölelere yataklık

*Meskene saldırı, hırsızlık

*Yanmakta olan bir evi yağma

Saldırı ve kısas:

*Babaya saldırı

*Erkeklere saldırı

*Çocuk düşürtme

Meslek adamlarına ait suçlar (7)

düzenlenmiş bulunmaktadır. Hammurabi döneminin kesin tarihi tartışmalıdır. Bir hesaplamaya göre M.Ö. 1728-1686 yılları arasında hüküm sürmüştür.

Hammurabi Kanun'undan sonra Eski Mezopotamya'nın en önemli hukuk belgesi, Orta Assur devrine ait olduğu (M.Ö. 1450-1250) varsayılan Assur kanunlarıdır. Bu kanunlarda kadınlarla ilgili suçlar, hırsızlık, Tanrı'ya küfür, yaralamalar ve adam öldürme suçları yer almaktadır. (8)

Boğazköy'de bulunan iki tablet, Hitit kanunlarını içermektedir. Tabletlerden biri 'eğer bir adam', ikincisiyse 'eğer bir bağ' sözleriyle başlamakta ve toplam 186 kanun maddesini kapsamaktadır. Bu tabletler, bulunan başkaca tabletlerle birlikte değerlendirildiğinde tanrılara karşı işlenen suçlar, krala karşı işlenen suçlar, büyücülük, adam öldürme, hırsızlık, ırza geçme, ensest ilişki, zina, devlet otoritesine karşı gelme, kölenin efendisine karşı gelmesi, yaralama gibi suçların düzenlendiği görülmektedir.

⁷ Tosun-Yalvaç, s. 4-6.

⁸ Tosun-Yalvaç, s. 210.

II. FARKLI TOPLUMLARDA SUÇ

Buraya kadar ilkel topluluklarda suç olgusunun nasıl ortaya çıktığına, bilinen ilk kanunlarda hangi suçlara yer verildiğine değinildi. Amaç, çağlar boyunca çeşitli toplumlarda suç olgusunu belirtmek değil, genel çizgileriyle suç evrenini ve çeşitlenmesini göstermektir. Bu nedenle, İbrani toplumunu ele almaktayız.

A. İBRANİ TOPLUMUNDA SUÇ

İbrani'lerde dinsel bir hukuk sistemi yürürlükteydi. Aslında önceki hukuk düzenleri de dinsel bir nitelik taşımaktadır. Nasıl ortaya çıktığı bilinmemekle beraber, ilkel toplumlarda bile bir din adamları grubu belirmiş; toplumun örgütlenme sürecinde ilk kabile yöneticileri rahip-başkan kimliği taşımıştır. Hammurabi Kanunu'nun kazılı olduğu dikme taş 225 cm. yüksekliğindedir. Bu dikme taşın 71 cm.lik bölümü, Babil kralı Hammurabi'nin tanrıdan kanun levhasını alışını gösteren bir karta ayrılmıştır. Ancak İbrani toplumunun diğer toplumlardan farkı, suçların ve verilecek cezaların kutsal kitapları olan Tevrat'ta ayrıntılı şekilde düzenlenmiş olmasıdır.

Tevrat'ta, Tanrı'ya karşı işlenen suçlar, adam öldürme, büyüçlük, yaralama, hırsızlık, zina, ensest ve eşcinsel ilişki suç olarak düzenlenmiştir.

B.. ROMA HUKUKU'NDA SUÇ

Romalıların en önemli eseri, kendi başlarına olsun, dünya üzerindeki etkileri yönünden olsun, hukuklarıdır. Bugün benimsenen bir çok hukukî müessese, Romalılardan kalmadır.

Başlangıçta, Roma devletinde teamül hukuku yürürlükteydi. Bu hukuk, rahiplerce uygulanır. Yazılı değildir. Sonraları Patrici'ler(*) ile Pleb'ler(**) arasındaki çekişmeler üzerine bir uzlaşmaya varılarak yazı-

(*) Soylular

(**) Halk

lı olmayan hukukun derlenmesine girildi. M.Ö. 452'de halk tarafından seçilen 10 kişilik bir kurul aracılığıyla yürütülen bu çalışma sonunda XII Levha Kanunları ortaya çıktı.

XII Levha Kanunu, oniki bronz levhaya kazılarak Romanın büyük toplantı meydanı olan Forum'da asılmıştı. Ancak M.Ö. 390 yılında Galyalı saldırısı ve Roma'yı yağma etmeleri sırasında yandıkları söylenir. İçeriği hakkındaki bilgimiz birtakım yapıtlardaki aktarmalara dayanmaktadır.

Saptanabildiği kadarı ile XII Levha Kanunu'nda iki kamu suçu önemlidir. Birincisi vatana ihanet suçudur ki, düşmana yardım etmek, bir Roma yurttaşını düşmana teslim etmek gibi suçlar bunun içindedir. Diğeri ise, bir aile reisini öldürmek suçudur.

XII Levha Kanunu'nda kamu suçu olarak kovuşturulan bir suç da büyücülük ve sihirbazlık suçudur. Ayrıca hırsızlık, yaralama, yalancı tanıklık suçlarına da yer verilmiş; sonraları gasp da bir suç olarak belirlenmiştir. (8)

C.İSLÂMIYET ÖNCESİ TÜRK TOPLUMUNDA SUÇ

Çin kaynaklarından öğrendiğimize göre İslâmiyet öncesi Türk toplumunda suçlar ağır ve hafif suçlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Devlete isyan, vatana ihanet, adam öldürme, zina ve bağlı atı çalmak , ağır suçtur. Bağısız atı çalmak, diğer malları çalmak, yaralama ve bir organa zarar verme hafif suçtur. (9)

D.İSLÂM TOPLUMUNDA SUÇ

İslâm, yalnız bir din değil, aynı zamanda bir hukuk sistemidir. İslâm dini, belli bir topluma değil, tüm insanlara seslenen bir dindir. Bu özelliği taşıması nedeniyle Kur'an, Tevrat'tan ayrılır. Tevrat,İbrani toplumu içindir. Kur'an ise, tek topluma özgü değildir. (10)

⁸ Ziya Umur, *Roma Hukuku*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984, s. 194-195.

⁹ Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi yayını, 1947, s. 285-286.

¹⁰ Etem Çalık, *Suç ve Cezaların Şahsileştirilmesi ve Cemiyet Tipi Münasebeti Üzerine Bir İnceleme*, yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul:1992, s. 54.

Kur'an'da Allah'a karşı işlenen suçlar, adam öldürme, hırsızlık, yol kesme, zina ve zina iftirası suçları düzenlenmiştir.

III. SUÇUN ÖZELLİKLERİ VE TANIMI

İlk önce Yunan düşünürü Arsitoteles tarafından belirtildiği gibi insan, sosyal bir varlıktır. İnsanların birlikte yaşamalarında sosyallik içgüdü(*) etkilidir. Ancak toplum yaşamının oluşumunda bu içgüdüün yanında(**)insanın bilinç sahibi olmasının rolü büyüktür.

Toplum halinde diğer insanlarla birlikte yaşamak, insan için bir zorunluluktur. Tek başına yaşayan insan, Robinson Crusoe gibi bir roman konusu olabilir. Robinson için uyulması gerekli kural yoktur; pek doğal olarak suç da yoktur. Suç olgusu için toplum gerekir. Bir Lâtin özdeyişinde dendiği gibi (ubi sociates, ibi jus) 'nerede toplum varsa, orada hukuk vardır.'(11)

"...Suç, yalnızca şu ya da bu tür toplumların çoğunda değil ama her tipten bütün toplumlarda gözlemlenir. Bir suçluluğun var olmadığı toplum yoktur. Suçluluk biçim değiştirir; böyle edimler her yerde aynı edimler değildir, ama her yerde ve her zaman, ceza baskısını üzerine çekecek biçimde davranan insanlar oldu... suç normaldir, çünkü ondan yoksun bir toplumun var olması kesin-

* Psikologlara göre içgüdüsel davranış tümüyle genetik tarafından kontrol edilir. Ancak çevresel etkenler, genetik etkenleri değiştirebildiği için, sınırları ayırmak güçtür. Bir tanıma göre, içgüdü, 'çevreye uyum sağlayan türe özgü davranış', sosyallikse, yaşamda kalmak için bir seçin olarak düşünüldüğünde, sosyallik içgüdü olarak değerlendirilebilir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Psikolojiye Giriş Ders Kitabı, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara: 1981, s. 30.)

** İnsanın, doğaya karşı yaşamı kolaylaştırmak üzere ve Hobbes'cu anlamda 'doğa durumu'ndan (status naturalis) 'yurttaşlık durumu'na (status civilis) geçmeyi kararlaştıran bilinçte olabilmesinin rolü büyüktür. Herkesin her şey üzerinde hakkı vardır; ancak genel güvenlik için bunların bir kısmından vazgeçmek iyidir (bkz. Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974, s. 294). Bu neden, mücadele zorluklarıyla birleşince, insanlarla birlikte yaşamak bir zorunluluğa dönüşmektedir.

¹¹ Adnan Güriz, Hukuk Başlangıcı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997, ss. 1-2.

likle olanaksızdır...." (12)

Suç kavramının, üzerinde birleşilmiş bir tanımı yoktur. Değişik görüşler ileri sürülmüştür.

İçli: "Suç, tümüyle tanımsal bir faaliyettir. Suç kavramı vardır, çünkü bazı faaliyetler bu şekilde tanımlanmışlardır." (13)

Manzini: "Kanunun cezalandırdığı eylem, suçtur."

Maggiore: "Suç, ahlâk ve adalete aykırı olan her türlü eylem ve harekettir."

Ferri: "(Suç)...belirli bir zamanda belirli bir halkın genel ahlâk anlayışına aykırı hareketlerdir."

Garofalo: "Suç, bireyin topluma uyması için zorunlu olan ortalama bir ölçü içersinde, dürüstlük ve acıma duygularına zarar veren hareketlerdir."

Dönmezer-Erman: "(Suç)...sorumlu bir kimse tarafından müspet veya menfi bir hareketle meydana getirilen ceza tehdidini taşıyan bir kanunda yazılmış tarife uygun ve hukuka aykırı olan fiildir." (14)

Soyaslan: "Ceza tehditi altında kanunun yapılmasını yasakladığı müspet veya menfî bir harekettir." (15)

Önder ve Öztürk: "Tipikliğe uygun, hukuka aykırı, kusurlu, hareket suçtur." (16)

Bu tanıma göre konuyu açıklayalım. Tanımda karşımıza dört öge

¹²Emile Durkheim, **Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları**, Çev. Celal Bali Akal, İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, 1985, s. 90-91.

¹³Tülin İçli, **Kriminoloji**, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1994, s. 3.

¹⁴Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, **Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku**, 10 b., İstanbul: Beta Basımevi, 1987, s. 297.

¹⁵Doğan Soyaslan, **Kriminoloji**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayınları, 1996, s. 10.

¹⁶Ayhan Önder, **Ceza Hukuku Dersleri**, İstanbul: Filiz Kitapevi, s. 152.
Bahri Öztürk, **Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku**, Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayını, 1994, s. 13.

çıkmaktadır:

1. Tipiklik,
2. Hukuka aykırılık,
3. Kusurluluk,
4. Hareket.

Öğeleri kısaca açıkliyalım:

1. Tipiklik: Bir suçun varlığı için, yapılan eylemin kanunda gösterilen tarife uygun olması gerekir. Bir eylemin suç oluşturabilmesi için öncelikli unsur, eylemin kanundaki tarif, model veya tipe uygun olmasıdır. Böyle bir uygunluk yoksa, suçun kanunî unsuru da yok demektir. Bunun sonucu olarak yapılan hareketin ve ortaya çıkan sonucun suç olarak nitelendirilmesi olanaksızdır.

Örneğin Türk Ceza Kanunu'nun 9. babı, 'Şahıslara karşı cürümler' başlığını taşımaktadır. Alt başlık ise birinci fasıl 'Adam öldürmek cürümleri' şeklindedir. Bu başlık altında "...Her kim bir kimseyi kasten öldürürse..." denilmektedir. (Madde 448) Maddede öngörülen suçun işlenebilmesi için iki unsur gerekmektedir:

- a- Bir kimsenin öldürülmesi,
- b- Öldürme kastı.

Bu iki unsurun birleşmesi durumunda 'adam öldürmek' suçu oluşur.

2. Hukuka aykırılık: Bir eylem, tipikliğe uygun olsa da eylemin yapılmasına hukuk düzenince izin verilmemesi de gereklidir. Örneğin "... gerek kendisinin gerek başkasının nefesine(varlığına) veya ırzına vukubulan bir taarruzu filhal def'i(savma) zaruretinin bais olduğu mecburiyetle işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilemez...." TCK. Madde 49. (=meşru müdafaa-haklı savunusu)

Maddede belirtilen çerçevede kasten adam öldürülse bile fail cezalandırılmayacaktır.

3. Hareket: Maddî bir eylemde bulunmayan kimse cezalandırılmaz.

Başka bir deyişle niyet ve düşünce, cezalandırmaya konu olmamaktadır. Her suçta bulunan ve bulunması gereken unsur, iradî bir davranıştır. Böyle bir davranış olmadan suçun varlığından söz edilemez. "...Hareketsiz suç olmaz...." (17) Hareket, icraî olabileceği gibi hukuk düzeninin kişiden beklediğinin yapılmamış olması yani ihmal de hareket kavramı içindedir. Örneğin TCK. Md. 230'da düzenlenen görevi ihmal veya Md. 235'de düzenlenen memurun öğrendiği suçu merciine bildirmemesi suçları, ihmal suçlardandır.

4. Kusurluluk: Tipe uygun, hukuka aykırı hareket, suçun objektif yanını oluşturur. Eylemin bir de sübjektif yanı vardır. Buna "kusurluluk" denir. Kişi, iradî davranışı ile hatalı hareket etmiştir. Bir kişinin diğer bir kişiyi silahını ateşleyip öldürmesi ile bir kişinin silahını temizlerken, silahın ateş alıp merminin diğer bir kişiye isabet edip öldürmesinde sonuç aynıdır. İki olayda da ölüm olmuştur. Ancak kusur şekilleri arasında fark vardır. Birinci örnekte kasıt, ikinci örnekte taksir, söz konusudur. (18)

Suç, dün vardı; bugün de vardır ve yarın da olması büyük olasılıktır. Günümüzde yapısında suç ve suçlu barındırmayan bir toplum ütopyadır. (19)

Suçun önemli bir niteliği de görece oluşudur. Çağdan çağa, toplumdan topluma, değişiklik gösterir. (20) Örneğin 1789 Fransız Devrimi, dine ve majestelerine karşı işlenen suçları ortadan kaldırmıştır. (21) Günümüzde 'büyücülük' diye bir suç yoktur. Bazı ülkelerde içki yasağı bulunurken diğer ülkelerde dilediğince içki içilir; hatta içki, devlet

¹⁷ Öztürk, s. 114.

¹⁸ Önder, s. 152-155.

¹⁹ George Picca, **Kriminoloji**, 2.b., Çev. Ebru Erbaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 108.

²⁰ Levy-Bruhl, s. 285.

²¹ Picca, s. 13.

tarafından üretilip satılır. Zina, kimi ülkede suçtur; kiminde değildir. 1991 yılı Haziran ayına kadar yurdumuzda 'bilgişim suçları' diye bir suç türü bilinmiyordu. Bilgişim alanında suç sayılabilecek eylemler vardı ama kanun koyucu, bu eylemleri bir yaptırıma bağlamış değildi. 14.6.1991 gün ve 20901 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 3766 sayılı kanunla, Türk Ceza Kanunu'na 'BİLGİŞİM ALANINDA SUÇLAR' başlığıyla Onbirinci Bap eklenmiş olup (Md.524/a-525/d) belirlenen eylemler için ceza öngörülmüştür. Yeni bir gelişme ise kanunların suç saydığı fiillerden elde edilen menfaat ve değerlerin suç oluşturduğunun kabulüdür. 13 Kasım 1996 tarih ve 4208 sayılı 'Karapara aklanmasının önlenmesine dair kanun'la bu konu düzenlenmiştir.

Romalıların dediği gibi "Ex facto-oritur ius" (=Hukuk, olaydan doğar.)

Suç, sapkın bir eylemdir.

Ancak sapkın eylemlerden, kanun koyucu tarafından seçilmiş ve bir ceza yaptırımı ile karşılanmış olanıdır. İnsanlar arasındaki ilişki biçimleri bu seçimi belirler. (22) Bir başka deyişle bir eylemin suç olmasını onun nesnel özellikleri değil, toplumun ona getirdiği yargı belirler. Zira kanun koyucu, suç yaratmaz; toplumun değer verdiği hukukî yararları normlar içinde saptayarak bunlara suç niteliği tanır. Zaman içinde gelişen hukuk bilinci ve kültür gelişmesi karşısında kanun koyucu, bazı eylemleri suç olarak belirleyebileceği gibi bazılarını da suç olmaktan çıkarabilir. Toplumların ulusal ve kültürel nitelikleri birbirinden farklı olduğu için bir ülkede suç sayılan bir eylemin diğer bir ülkede zorunlu olarak suç sayılması olanaksızdır. (23)

²² Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji*, 7.b., İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984, s. 59.

²³ Önder, s. 5-6.

Denebilir ki bir toplumda yaşamakta olan değerleri tanımak ve ölçmek için ve daha geniş olarak o toplumdaki farklı toplulukların ortak duygu ve düşüncelerinin nasıl değiştiğini anlamak için 'suç' birinci derecede önem taşır. (24)

Türk Ceza Kanunu'nda 'SUÇ' un tanımı yoktur. Bu, ceza kanunlarının ortak özelliğidir. Değişik ceza kanunlarında, kanunla cezalandırılan eylemlerin ayrıntılı tanımları varsa da suçun tanımı bulunmamaktadır. Zira Ceza Hukukunun temelini oluşturan bu kavramın unsurları üzerinde birlik sağlanamamıştır. (25) Kanun koyucunun eylemi gözönüne alıp belirlemesinde pratik yarar bulunmaktadır.

IV. CEZA

Türk Ceza Kanunu, şöyle başlamaktadır:

Kanunun sarıh olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez. Kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimse cezalandırılmaz. (Md. 1/1)

Burada bir ilke ve bir kavram karşımıza çıkmaktadır:

1. Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi,
2. Ceza kavramı.

Önce kavramı ele alacağız:

Hukuk açısından ceza, toplum adına suçluya uygulanan kanunî yaptırıma denir. (26)

Suç, sosyal toplulukta bir huzursuzluk yarattığı oranda bu topluluktan bir tepki görür. Bu tepki, bir şekilde suçun meydana getirdiği huzursuzluğu derecelendiren ceza ile ifade edilir. (27) Bir başka deyişle suçun yarattığı sosyal tepkiye 'ceza' diyoruz. (28)

²⁴ Levy-Bruhl, s. 278.

²⁵ Dönmezer-Erman, s. 294.

²⁶ Faruk Erem, **Türk Ceza Hukuku, Cilt 1 Genel Hükümler**, 4.b., Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 1958, s. 138.

²⁷ Picca, s. 18.

²⁸ Levy-Bruhl, s. 289.

En ilkel toplumdan en gelişmiş topluma kadar, bir arada bulunmak, bir düzeni gerektirir. Toplumun kınama duygusunu açıklayan, kusur ile orantılı olması beklenen, toplumsal yapıda bozulan dengeleri kurmayı amaçlayan yaptırım, cezadır.

A. TARİHÇE

İlkel toplumun ana suç olarak tanıdığı akrabayla zina ve büyüclük suçlarının cezası ölümdür. Her iki suç da topluluk tarafından anında cezalandırılır. (29) Klanlar arası adam öldürmede, konu ilgili kişilerin ait olduğu klanlarca çözümlenir. Kurbanın mensup olduğu klan ile suçlunun mensup olduğu klan arasında uygun bir ödeme üzerinde anlaşma olursa, sorun çözümlenmekte; anlaşma sağlanamazsa, kurbanın arkadaşları suçluyu bulup öldürmektedirler. Suçlu bulunamazsa, onun klanından bir başka üye öldürülür ki bu durumda öteki klan aynı zorunluluğu yüklenmekte ve böylece bir kan davası başlamış olmaktadır. Aynı klandan birini öldürmekse yaşamın kendisine karşı işlenmiş bir suç olarak görülmektedir. Klan içinde yaşamın kutsallığı, tartışılmaz bir dokunulmazlık taşır. Kan dökme kutsal olana saygısızlık, canına kıyma olarak değerlendirilir. İlkel bilinç, uygar insanın bilinci kadar karmaşık olmadığından, bozulması da daha kolaydır. Dolayısıyla, kişinin işlediği suç aynı zamanda kendi cezasıdır. (30) Toplum yaşamının dışına çıkarılmak, çağın sosyal koşullarına göre, ölüm cezasından daha ağır bir cezadır. Bir yandan doğal çevre, kişinin tek başına yaşamını sürdürebilmesine engeldir. Diğer yandan klanın korumasından yoksun kalma, kişiyi her tür tehlike karşısında savunmasız bırakıyordu.

Sonraki gelişmeleri de gözeterek ilkel toplumda cezaları: Ölüm, sürgün, gönüllü sürgün, kısas ve uyuşma şeklinde sayabiliriz. Sürgün,

²⁹ Thomson, s. 140.

³⁰ Thomson, s. 143-144.

kişinin toplum dışına atılmasıdır. Gönüllü sürgünlük ise suç işleyen kimsenin isteği ile toplumun bulunduğu yeri terk etmesidir.

İlkel toplumda sorumluluk kollektiftir. Bu nedenle, klanlar arası adam öldürme olayında öldürülenin akrabaları topluca davacı olurlar. Ödenceyi vermeyi üstlenen de, ödenceyi veren de öldürülenin klanıdır. Ödenceyi alansa, öldürülenin klanıdır ve alınan ödence topluluğun tek tek bütün üyeleri arasında paylaştırılır. (31) Eski Cermen, Yunan, İskandinav ve Kızılderili toplumunda benzer görenek yürürlükteydi.

Kıyas, bir zarara neden olan kişiye aynı miktar ve yoğunlukta zarar verilmesini gerektiren bir kurumdur. Böyle bir kurumun ortaya çıkışı, ilkel dönemler insanı için hukuk açısından bir aşama oluşturmuştur. Zira kıyas, verilen zarar tutarı kadar karşılığa izin verilmesini sağlamış ve bu kimliği ile adalet anlayışında ileri bir evreye geçilmesini mümkün kılmıştır. (32)

Ur-Nammu Kanunu'na göre, bir adam, bir adamı büyüculükle suçlar ve suçlanan kişi nehir tanrısına götürülür ve nehir tanrısı(*) tarafından temize çıkarılırsa, suçlayan suçlanana 3 sèqel gümüş öder. Bir adam bir adamın eşini zina ile suçlar ve nehir tanrısı temize çıkarırsa, suçlayan kişi, 1/3 mana gümüş ödeyecektir. Eğer bir adam, silah ile kendi avarında birinin ayağını kırarsa 10 sèqel gümüş tartacaktır. Eğer bir adam tanıklığa gider ve yalan yere yemin ettiği saptanırsa 15 sèqel gümüş tartacaktır. (33)

Esnunna kanunlarına göre, bir adam, bir muskenumun(**) tarlasında öğle saatlerinde ekin tarlaları arasında yakalanırsa, 10 sèqel gümüş ödeyecektir; gece vakti yakalanırsa ölecek, yaşamayacaktır. Bir adam,

³¹ Thomson, s. 143.

³² Dönmezer-Erman, s. 42.

³³ Tosun-Yalvaç, s. 40-43.

(*) Bir gerçeğin ortaya çıkması için sanık, yargıçlar önünde nehre atılır veya atlamaya zorlanırdı. Su üzerinde kalmak suçsuzluğa kanıttı.

(**) Halk

bir muskenumun evinde, ev içinde, öğle saatinde yakalanırsa 10 sèşel gümüş ödeyecek; geceleyin yakalanırsa ölecek, yaşamayacaktır. Eğer bir adamın hiç bir alacağı yoksa, fakat muskenumun karısı veya oğlu haczeder ve onu evinde alıkor, ölümüne neden olursa bu bir can davasıdır, haczi yapan kimse ölecektir. (34)

Ur-Namnu Kanunu'nda asılsız suçlamalar ile yaralama ve yalancı tanıklık suçlarına ait cezalar yer almaktadır. Esnunna kanunlarında ise hırsızlık, haksız haciz ve yaralama suçlarının düzenlendiği görülmektedir. Bu kanunlardan sonra meydana getirilen Hammurabi Kanunu'nda daha ayrıntılı suç saptaması gözlenmekte; Babil toplumunun üçlü bir sınıf yapısında olduğu görülmektedir:

- a.Amelu(soylular),
- b.Muskenum(halk),
- c.Vardu(köle-doğuştan, bir savaş sonucunda veya geçici olarak ödenmemiş bir borçtan ötürü köle olanlar),

Cezalar, bu sosyal yapıya uygun olarak derecelendirilmiştir:

Eğer bir adam, sığır, koyun,...veya bir gemi çalarsa ve bunlar tanrıya veya saraya ait iseler, çaldığının otuz katını verecektir; muskenuma aitse on katını ödeyecektir.

Eğer bir bey, bir beyi kavgada döver ve onu yaralarsa, o adam "bilerek vurmam" diye yemin edecek ve hekimin ücretini ödeyecektir....ölürse 1/2 Mana gümüş ödeyecektir....Ölen muskenum sınıfından ise 1/3 Mana gümüş ödeyecektir....Bir soylu, bir soylunun oğlunun gözünü kör ederse, onun gözünü de kör edecekler....bir muskenumun gözünü kör ederse bir Mana gümüş, bir kölenin gözünü kör ederse, fiyatının yarısını ödeyecektir. (35)

Kanıtlanmayan adam öldürme, büyücülük ve hırsızlık suçlamasının cezası ölümdür.

³⁴ Tosun-yalvaç, s. 80-83.

³⁵ Tosun-Yalvaç, s. 185-205.

Hammurabi Kanunu'nda meslek sahiplerine ait suçlar da yer almaktadır:

Eğer doktor, ağır yaralı bir soylunun...ölümüne neden olursa veya...gözünü kör ederse, (doktorun) bileklerini keseceklerdir....Bir mimar, ev yapıp, yapıtını sağlam yapmazsa ve... ev çöküp, evin sahibinin ölümüne neden olursa, o mimar öldürülecektir. (36)

Genel çizgileriyle Hammurabi Kanunu'nda, cezaların kişiselleştirildiği söylenebilir. Ender durumlarda bu ilkenin gözardı edildiğini, kollektif sorumluluk veya sorumluluğun suçla ilgisi olmayan kişilere doğru genişletildiği olayını gözlemekteyiz:

Eğer hırsız yakalanmazsa malı çalınan adam, nesi çalındıysa tanrı önünde açıklayacak, topraklarında ve bölgelerinde hırsızlık olan şehir ve onun ileri gelenleri ne çalındıysa kendisine ödeyeceklerdir....Eğer bir can(konu) ise, şehir ve ileri gelenleri onun(yakınlarına) bir Mana gümüş tartacaklardır. (37)Mimarın yaptığı ev çöküp, evin sahibinin oğlunun ölümüne neden olursa, o mimarın oğlunu öldüreceklerdir. (38)

Bilinen eski kanunlar yönünden Hammurabi Kanunu, en geniş ve çeşitlilik arzeden düzenlemedir.

Orta Assur kanunlarında zina yapan kadının cezası ölümdür. Erkek kadının evli olduğunu biliyorsa o da öldürülür. Arkadaşının karısı hakkında zina suçlaması yapan fakat kanıtlayamayan adama, sopa ile 40 kez vurulur, bütün bir ay kralın hizmetini görür; saç (veya sakalı) kesilir ve bir talent kalay öder. (39) İster kadın, ister erkek, büyü yapıyor diye suçlanır ve kanıtlanırsa, öldürülür. (40) Bir kadın, koca evinden

³⁶ Tosun-Yalvaç, s. 206-207.

³⁷ Tosun-Yalvaç, s. 187.

³⁸ Tosun-Yalvaç, s. 206-207.

³⁹ Tosun-Yalvaç, s. 254.

⁴⁰ Tosun-Yalvaç, s. 254.

herhangi bir şeyi çalar ve birisine verirse, kadın ile çalınmış malı kabul edenler öldürülür.

Hitit toplumunda, tanrılara ve krala karşı işlenen suçların cezası ölümdür. Bir belgeden, içki sunucunun, kralın istediği değil de başka bir şarabı kralın adamlarına verdiği için öldürüldüğünü; bir başka belgeden kral Suppiluliuma'nın haremdeki kadınlarından birini gözetleyen birisini ölüme mahkûm ettiğini öğrenmekteyiz. Zinada, suç üstü yakalaması durumunda erkeğin karısını öldürmesi suç sayılmıyordu. Hitit devletinin ilk evrelerinde, bireysel öç gerektiren olaylarda kralın bir yetkisi yoktu: "Kan sorunu şöyledir. Kim kanlı bir iş yaparsa, kanın sahibi ne derse o olur. eğer ölsün derse ölecektir; ödence versin derse, ödence verilecektir; kralın bunda (söz söyleme) yetkisi yoktur...." Sonradan kanunlarla hem kan davası önlenmiş; hem de ölümlü biten olaylarda suçluya ölüm cezası vermek yerine tazminat ödeme cezaları verilmesi hükme bağlanmıştır. Bu tazminat, gümüş olarak değil, köle vermekle ödenir. "...Eğer biri, bir adamı ya da kadını kavga sonucu öldürürse ona (=akrabalarına) 4 baş (= kişi) verir; bunlar kadın ya da erkektir...." (41)

Özgür bir kişi, bir evi soyarsa, çaldıklarını tümüyle geri verir ve suçunun kefareti olarak para öder. Hırsızlığı yapan köle ise çaldığı eşyayı geri verdikten sonra özgür kişinin ödediğinin yarısını öder; buna karşılık ev sahibi, ona bedeni sakatlama cezası verebilir. (42) Köle, efendisinin emirlerine uymazsa öldürülür ya da bedeni sakatlama cezası verilebilir.

Tevrat, İbrani toplumunun tüm yaşamına egemendir. İncelendiğinde günlük yaşam için düzenlemelerin kitapta yer aldığı görülür. Suçlar, ayrıntılı şekilde saptandığı gibi, cezalar da ayrıntılı şekilde gösterilmiştir. Cezalandırmada ilke olarak 'kisas' benimsenmiş, kimi zaman va-

⁴¹ Ali M. Dinçol, *Anadolu Uygarlıkları I Hititler*, İstanbul: Görsel Yayınlar, 1982 s. 73-74.

⁴² Ali M. Dinçol, s. 74.

sıflılıkla ağırlaştırılmıştır.

Tanrı'ya karşı işlenen suçların cezası ölümdür. Ancak suça göre ceza, vasıf kazanmaktadır. Örneğin bu, küfür gibi daha ağır sayılan bir suçsa, cezası, taşlanarak öldürülmektir. Cinci ve bakıcılara da aynı ceza uygulanır. (*)

Ana-babaya karşı işlenen suçlar(**) gibi ensest ilişki, eşcinsellik ve zina da yaptırım ölüm cezası olan suçlardır.

Tevrat'ta cezaların kişiselleştirildiğini de görmekteyiz:

Oğullar için babalar öldürülmeyecekler, ve babalar için oğullar öldürülmeyeceklerdir; herkes kendi suçu için öldürülecektir. (43)

Hırsızlık, türlere ayrılmakta; örneğin hırsızlık hayvanlara ilişkinse hayvanların bulunması durumunda 2 katı, satılarak veya başka bir nedenle bulunamaması durumunda 4-5 katıyla tazmin edilmesi istenmektedir. Adam kaçırmaya suçunun cezası ise ölümdür. (44) İlginç bir nokta adam kaçırmaya suçunun hırsızlık kapsamında değerlendirilmesidir.

XII Levha Kanunu'na göre, vatana ihanet, bir aile reisini(***) öldürme ve büyücülük suçlarının cezası ölümdür.

Hırsız, geceleyin suçüstü yakalandığı veya gündüz kendisini silahla savunduğu takdirde malı çalınan, onu öldürebilirdi. Aksi durumlarda hırsız, dayakla cezalandırılıp malı çalınan kimseye teslim olunurdu. Malı çalınan ister hırsız öldürebilir; isterse Tiber nehrinin ötesinde

⁴³ Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, Tesniye, Bap: 24.

⁴⁴ Kitabı Mukaddes, Çıkış, Bap: 21.

(*)Vasıflı ceza: Ölüm cezasının infaz biçiminin değiştirilerek ağırlaştırılmasıdır. Taşlayarak öldürme gibi.

(**)(Kitabı Mukaddes, Çıkış, Bap:21 "...Babasına veya anasına vuran mutlaka öldürülecektir...." Levililer, Bap: 20 "...Babasına yahut anasına lanet eden mutlaka öldürülecektir....")

(***)Romalılar için, aile reisliği (pater familias) çok önemli bir kurumdur. Aile reisi, aile içindeki suçları cezalandırır; hapseder, döver, öldürür.

satabilirdi. Eğer hırsız bir köle ise dayakla cezalandırıldıktan sonra Rupe Tarpeia tepesinden aşağı atılırdı. Daha sonraları hırsız, suçüstü yakalandığında verdiği zararın dört misli, diğer durumlarda iki misli tazminat ödemeye mahkûm oldu. Bu davalar, zararın katlanarak ödenmesine ilişkin de olsalar, ceza davalarıdır. (45)

Müessir fiilde, zararın tazmini konusunda mağdurla suçlu işleyen arasında bir anlaşma olmazsa kısas uygulanmaktadır. Bu, cezalandırmada bir aşamadır. Zira, konunun önce anlaşma yoluyla çözümlenmesi öngörülmekte; uyuşma olmazsa, kısasa başvurulmaktadır:

Si membrum rupsit, ni cum eo pacit talio esto.	Birinin bir organını kıran ve zararın tazmini konusun- da onunla anlaşamayan kim- se hakkında kısas uygulansın
---	---

Roma toplumunda, yalancı tanıklık ağır bir suçtur:

Qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpeio deiceretur.	Yalancı tanıklığı belirlenen kişi, Rupe Tarpeia tepesin- den aşağı atılsın. (46)
--	--

İslâmiyet öncesi Türk toplumunda ağır suç olarak nitelendirilen devlete isyan, vatana ihanet, zina ve bağlı atı çalmak suçları için ölüm cezası verilmiştir. Hafif suç sayılan bağısız atı çalmak, diğer malları çalmak, yaralama ve bir organa zarar verme suçlarında ceza, maddî tazminat olarak ödenmektedir. Özel bir cezaya gözün kör edilmesi olayında rastlamaktayız. Bir kimsenin gözünü kör eden, kızını yahut karısının mallarını o adama vermek zorundadır. Burada cezaların kişiselleştirilmediğini görmekteyiz. (47)

İslâm toplumunda cezalar üç bölüme ayrılır:

a-Kisas ve diyet,

b-Hadd,

⁴⁵ Richard Honig, **Roma Hukuku**, çev. Şemseddin Talip, İstanbul: İstanbul Üniversitesi yayını, 1938, s. 284.

⁴⁶ Honig, s. 21.

⁴⁷ Arsal, s. 286.

c-Taz'ir.

Hadd, Allah'a karşı işlenen suçlara konulmuştur; bundan ötürü de değiştirilemezler ve şikâyeteye gerek olmadan kovuşturulurlar. Hadd cezası ile karşılanan suçlar,

1. Zina,
2. Zina iftirası,
3. Hamr içme,
4. Hırsızlık,
5. Yol kesme'dir.

Zina suçunun cezası Kur'anda 100 değnektir. (48) Halife Ömer zamanında bu suç için recim cezası da (taşlayarak öldürme) kabul edilmiştir. Zina iftirası suçunun cezası 80 değnektir. Hırsızlığın cezası ellerin kesilmesidir. Yol kesme suçunda ise olayın ağırlığına göre sürgün etmekten öldürmeye kadar ceza verilebilir. (49)

Yukarıda belirtilen suçların dışında bir çok suç daha vardır: Evrakta sahtecilik, dolandırıcılık, şantaj, halkı rahatsız etmek, iftira, yalan yere tanıklık gibi. Bu suçların cezalarının, devlet yöneticisi tarafından belirlenmesi benimsenmiştir. Buna Taz'ir denir. Hükmedilecek cezalar, suçlunun ait olduğu sınıfa göre değişir; bir başka deyişle cezada eşitlik kuralı geçerli değildir. Yargıç, Taz'ir yoluyla cezalandırılacak eylemlerin cezalarını takdiren saptar ve uygular. (50)

B.SUÇ VE CEZA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Cezalar da suçlara koşut olarak evrim geçirmiştir ve suç ile ceza arasında nedensellik vardır.

Ceza Hukukunun temeli, yalnızca kanundur. Bir eylemden ötürü kişiye ceza verilebilmesi için kanunun açık olarak eylemi suç sayması ve cezasının belirtilmesi gerekir. Eğer eylem, kanun tarafından yasaklanmış hatta 'suç' olarak isimlendirilmiş bile olsa, cezası belirlenmemiş ise o eylem suç değildir.

⁴⁸ Kur'an, Nur Suresi.

⁴⁹ Kur'an, Maide Suresi.

⁵⁰ Dönmezer-Erman, s. 111.

Ceza Hukukunun temelinin yalnızca kanun olması, Türk Ceza Kanunu'nun 1. maddesinde karşımıza çıkan 'kanunsuz suç ve ceza olmaz' ilkesinin sonucudur. Bu ilkenin yerleşmesi, uzun bir süreçtir. Bunun için Beccaria'dan günümüze kadar iki yüzyılın geçmesi gerekmiştir.

...Suçların cezasını ancak kanunlar tayin edebilir....Toplumun bir parçası olan yargıç, o toplumun diğer parçaları olan vatandaşlara kanunun belirlemediği bir cezayı veremez....Yargıçlar, vatandaşları kanunun daha önceden öngörüp nitelediği bir cezadan başka bir cezaya çarptıramaz...suç için kanunun biçtiği cezayı ağırlaştıramazlar. (51)

Suç ve cezanın kanun tarafından belirlenebileceği, ilke olarak kabul edilince bundan kanunun belirli kişiler için değil, kim hakkında uygulanacağı bilinmeksizin yapılmış olduğu sonucu çıkar. 'Kanun önünde eşitlik' ibaresinin anlamı budur. (52)

Kanun koyucu, kişiyi değil sosyal tepkiye neden olan eylemi götürür ve 'bilişim alanında suçlar' örneğimizde de gözlendiği gibi toplumu izler. Kuşkusuz Ceza Kanunu'nda yer almadan önce de bilişim alanında zarar veren eylemler ve bu eylemlere karşı tepki olmuştur. Ancak "Nulla poena, sine lege" (Kanun yoksa ceza da yoktur) ilkesi uyarınca bu eylemler cezalandırılmamıştır. İlke, kanunun 1. maddesinde yer almış; 2. maddesinde ise yinelenmiştir:

İşlendiği zamanın kanununa göre cürüm veya kabahat sayılmayan fiilden dolayı kimseye ceza verilemez..

Kanun metninden suçların ikiye ayrıldığı anlaşılmaktadır:

1. Cürüm,
2. Kabahat.

⁵¹ Cesare Beccaria, **Suçlar ve Cezalar**, 2. b., Çev. Muhittin Göklü, İstanbul: Güven Yayınevi, 1961, s. 316.

⁵² Erem, s. 10-11.

Bir suçun cürüm veya kabahat oluşunun ölçütü ise Ceza Kanunu'nun 11. maddesinde belirtilmiştir:

Cürümlere mahsus cezalar şunlardır:

1. İdam,
2. Ağır hapis,
3. Hapis,
4. (Bentteki sürgün cezası 647 sayılı kanunun geçici 2. maddesi

ile yürürlükten kaldırılmıştır.*)

5. Ağır para cezası,
6. Kamu hizmetlerinden yasaklılık.

Kabahatler için mevzu cezalar şunlardır:

1. Hafif hapis,
2. Hafif para cezası,
3. Muayyen bir meslek ve sanatın icrasının tatili.

TCK.'nun ceza sistemi, 647 sayılı Cezaların İnfazı hakkında Kanundan farklıdır. 647 sayılı kanun, cezaları infaz yönünden:

1. Ölüm cezası,
2. Hürriyeti bağlayıcı cezalar,
 - a-Uzun süreli,
 - b-Kısa süreli

3. Para cezası,

olarak sınıflamıştır.

Yürürlükten kaldırılmadan önce sürgün cezası, Ceza Kanunu'nun

18. maddesinde yer alıyordu:

Sürgün cezası gerek cürümün işlendiği ve gerek cürümden zarar gören şahıs ile mahkûmun ikamet ettiği kazalardan en aşağı 500 kilometre uzakta bulunan ve nüfusu on binden az ve polis teşkilâtı olan ve mahkeme ilâmında yazılı bulunan kaza merkezlerinde mahkûmun ikamete mecbur tutulmasından ibarettir. Bu cezanın müddeti bir seneden beş seneye kadardır.

(*) 13.7.1965 kabul tarihli 647 sayılı kanunun geçici 2. maddesi:-Türk Ceza Kanunu ile hususi kanunlarda yazılı sürgün cezaları kaldırılmıştır.

Sürgün cezası için örnek vermek gerekirse Ceza Kanunu'nun eski 403. maddesi zikredilebilir:

"1-Uyuşturucu maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imâl, idhal veya ihraç veyahut bu fiillere teşebbüs edenler on seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis ceza ile birlikte istihsal mntıkaları dışında ve polis teşkilâtı bulunan kaza merkezlerinden birinde infaz edilmek ve bu müddet içinde emniyeti umumiye nezareti altında bulundurulmak üzere **beş seneye kadar sürgün ... ile cezalandırılır.**"

Cezalar,şiddetleri yönünden ele alınırsa,şu ayrımın yapılması gerekir:

1.Cürüm cezaları,kabahat cezalarından ağırdır.

2.Cürüm cezaları kendi aralarında,kabahat cezaları da kendi aralarında maddede gösterilen sıraya göre şiddet farkı arzederler.Bu nedenle,maddenin bir önceki bendindeki ceza,kendinden sonra gelen ceza ve cezalardan daha ağırdır.

Cürüm cezaları,Ceza Kanunu'nda 11 başlık altında toplanmıştır:

- 1.Devletin şahsiyetine karşı cürümler,
- 2.Hürriyete karşı cürümler,
- 3.Devlet yönetimine karşı cürümler
- 4.Adliyeye karşı cürümler
- 5.Kamu düzenine karşı işlenen suçlar
- 6.Kamunun güvenine karşı cürümler
- 7.Kamunun esenliğine karşı cürümler
- 8.Genel ahlâk ve aile düzenine karşı cürümler
- 9.Kişilere karşı cürümler
- 10.Mala karşı cürümler
- 11.Bilişim alanında suçlar

Kabahatler ise 4 başlık altında toplanmıştır.

Cürüm ve kabahat olarak ikiye ayrılan suçların Ceza Kanunu'ndaki sınıflaması aşağıda sunulmaktadır.11 başlık altında toplanan cürümlerde her alt başlığın hangi maddeleri içerdiği gösterilmiş;kabahatlerde ise ayrıntıya girilmeyerek yalnızca bölüm başlıkları ve ilgili kanun maddeleri belirtilmiştir:

1- CÜRÜMLER

- 1.Devletin şahsiyetine karşı cürümler
 - 1.1-Devletin uluslararası şahsiyetine karşı cürümler Md.125-145
 - 1.2-Devlet güçlerine karşı cürümler Md.146-162
 - 1.3-Yabancı devletlerle bunların başkan ve elçilerine karşı cürümler Md.164-167
- 2.Hürriyete karşı cürümler
 - 2.1-Siyasî hürriyete karşı cürümler Md.174
 - 2.2-Din hürriyetine karşı cürümler Md.175-178
 - 2.3-Şahıs hürriyetine karşı cürümler Md.179-192
 - 2.4-Konut dokunulmazlığına karşı cürümler Md.193-194
 - 2.5-Sırrın dokunulmazlığına karşı cürümler Md.195-200
 - 2.6-İş ve çalışma hürriyetine karşı cürümler Md.201
- 3.Devlet yönetimine karşı cürümler
 - 3.1-Basit ve nitelikli zimmet ile devlet alım ve satımlarından menfaat sağlama Md.202-208
 - 3.2-İrtikâp Md.209-210
 - 3.3-Rüşvet Md.211-227
 - 3.4-Memuriyet ve mevki nüfuzunu kötüye kullananlar ve memuriyet görevlerini yapmayanlara ait cezalar Md.228-240
 - 3.5-İmamlar, hatipler, vaizlerle ruhani reislere ilişkin cürümler Md.241-242
 - 3.6-Hükümet Memurları tarafından bireylere karşı yapılacak kötü davranışlar Md.243-251
 - 3.7-Hükümet memuriyetinin ve ünvan ve şerefinin gasbı Md.252-253
 - 3.8-Hükümete karşı şiddet veya mukavemet ve kanunlara muhalefet Md.254-265
 - 3.9-Resmî sıfata sahip olanlara karşı cürümler Md.266-273
 - 3.10-Mühür fekki ve Hükümetin korumasında olan eşyayı çalmak Md.274-277
 - 3.11-Devlet Memurlarına intisap iddiasıyla çıkar sağlayanlar Md.278
- 4.Adliye karşı cürümler
 - 4.1-Kanunen yerine getirilmesi gereken bir hizmetten kaçınma Md.282
 - 4.2-Suç uydurma ve resmî mercileri aldatma Md.283-284
 - 4.3-İftira Md.285
 - 4.4-Yalan şahitliği ve yalan yere yemin Md.286-293
 - 4.5-Avukat ve dava vekillerinin suistimali Md.294-295
 - 4.6-Cürüm işleyenleri saklamak ve cürümün delillerini yok etmek cürümleri Md.296-297

4.7-Tutukevi ve cezaevinden kaçma ve kaçmaya aracılık	Md.298-307
4.8-Kendiliğinden hak alma	Md.308-310
5.Kamu düzenine karşı işlenen suçlar	
5.1-Suç işlemeye tahrik,korku ve panik yaratma amacıyla tehdit	Md.311-312/a
5.2-Cürüm işlemek için örgüt oluşturanlar	Md.313-315
6.Kamunun güvenine karşı cürümler	
6.1-Paralarda, itibari kamu kağıtlarında veya değerli damgalarda sahtecilik	Md.316-331
6.2-Devlete ait mühürler ve damgalarla sair alametlerin taklidi	Md.332-338
6.3-Evrakta sahtecilik	Md.339-349
6.4-Hüviyet cüzdanı ve nüfus tezkeresi, pasaport, ruhsatname, ilmühaber, şahadetname ve beyannamelerde sahtecilik	Md.350-357
6.5-Ticaret ve sanayi ve müzayedeye hile ve fesat karıştırmak cürümleri	Md.358-368
7.Kamunun esenliğine karşı cürümler	
7.1-Yangın, su baskını ve gark ve sair büyük tehlikelere ilişkin cürümler	Md.369-383
7.2-Taşıma ve haberleşme araçlarına karşı cürümler	Md.384-393
7.3-Umumun sağlığına , yenecek ve içilecek şeylere ilişkin cürümler	Md.394-410
8.Genel ahlâk ve aile düzenine karşı cürümler	
8.1-Zorla ırza geçen,küçükleri baştan çıkaran ve iffete saldıranlar	Md.414-428
8.2-Kız ve kadın ve erkek kaçırma	Md.429-434
8.3-Fuhşiyata tahrik	Md.429-434
8.4-Zina	Md.440-444
8.5-Nesep cürümleri	Md.445-447
9.Kişilere karşı cürümler	
9.1-Adam öldürmek cürümleri	Md.448-455
9.2-Kişilere karşı müessir fiiller	Md.456-460
9.3-Çocuk düşürme ve düşürtme cürümleri	Md.468-472
9.4-Çocukları veya kendilerini idareye muktedir olmayanları veya tehlikede bulunanları kendi haline terketmek cürümleri	Md.473-476
9.5-Terbiye ve inzibat araçlarının kötüye kullanılması ve aile bireylerine karşı fena davranma	Md.477-479
9.6-Hakaret ve sövme cürümleri	Md.480-490

10. Mala karşı cürümler	
10.1-Hırsızlık	Md.491-494
10.2-Yağma ve yol kesme ve adam kaldır- mak	Md.495-502
10.3-Dolandırıcılık ve iflâs	Md.503-507
10.4-Güveni kötüye kullanma	Md.508-511
10.5-Cürüm eşyasını satın almak ve sak- lamak	Md.512
10.6-Hakkı olmayan yerlere tecavüz	Md.513-515
10.7-Nâsı ızzar	Md.516-521
10.8-Karşılıksız yararlanma	Md.521/a-521/b
11. Bilişim alanında suçlar	
11.1-Bilişim alanında suçlar	Md.525/a-525/b

2- KABAHAHLER

Kabahatler dört bölüme ayrılmıştır:

- 1.Kamunun düzenine ilişkin kabahatler (Md.526-548)
- 2.Kamunun esenliğine ilişkin kabahatler (Md.549-566)
- 3.Genel ahlâka ilişkin kabahatler (Md.567-577)
- 4.Mülkün korunmasına ilişkin kabahatler (Md.578-584)

Bir suçun cürüm mü yoksa kabahat mi olduğunu saptamak için karşılığında konulmuş olan cezaya bakmak yeterlidir. Kanun koyucu, Ceza Kanunu'nun 11. maddesinde cürümlerle kabahatlere uygulanacak cezaları ayrı ayrı belirtmiş bulunmaktadır.

Ceza, kefaret oluşturmali; diğcr bir deyişle suçun karşılığı olmalıdır. Başkalari için ibret oluşturuarak genel önlemeyi, suç işleyen üzerinde caydırıcı etki yaratarak özel önlemeyi sağlamalıdır.

Suçun olmadığı yerde ceza da olmaz. Cezalandırma toplum yapısının doğasından gelen bir işlemdir. Ancak suç gibi suçlu da her yönü ile tanınmalıdır. Örneğın Ceza Kanunu'nun 44.cü maddesi şöyledir:

Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz.

İbare, kesindir. Kimse kanunu bilmediğini ileri süremeyecektir. Kural, kanunların uygulanması zorunluluğuna dayanır. Ancak kuralın katı

uygulanması, bir çok kişinin yoktan zarar görmesine neden olabilir. (53) Kanunlarımızdaki ceza hükümleri çok sayıda olduğu gibi karmaşık bir yapıdadır. Hukukçuların bile izlemekte sıkıntı çektiği bir ortamda sade yurttaşın ceza hukukuna ilişkin düzenlemeleri bilmesi beklenemez. (54) Çalışmamız sırasında cezaevlerinde 'mal beyanında bulunmaktan' ötürü ceza almış çok sayıda kişiyle karşılaştık. Borç nedeniyle haklarında ya- pılan icra takipleri karşısında ya borcu ödemeleri ya da süresinde mal beyanında bulunmaları gerektiğini bilmiyorlardı. Ödeme emirlerinde yazılı olsa bile. Bilmedikleri için de ceza almışlardı. Kısa süreli de olsa.

Bu nedenle, bazı durumlarda kanunu bilmemek mazeret sayılabilmektedir. 1995 yılı istatistiklerinde cezaevine giren hükümlü sayısı 63.103 olarak görünmekte olup(*), bunun 30.948'i İcra İflâs Kanunu'na muhalefet suçundan ötürü cezaevindedir. Yine aynı istatistiklerde bu kanuna muhalefet suçundan hükümlü bulunan 31.181 kişinin cezaevinden çıktığını öğrenmekteyiz. Aynı yıl içinde cezaevine giren ve çıkan hükümlü sayısı ile karşılaştırıldığında, mevcudun yaklaşık %50'sini anılan kanuna muhalefet suçunu işleyenlerin oluşturduğu gözlenmektedir. İcra İflâs Kanunu, 'mal beyanında bulunmamak', 'taahhüdü ihlâl' gibi sınırlı sayıda suç içermektedir. Özellikle mal beyanında bulunmamak şekli bir suçtur. Ödeme emrinde yazılı bulunan süre içinde mal beyanında bulunulursa suç oluşmamaktadır. Bu özelliğine rağmen bunca kişinin hüküm giymesi düşündürücüdür.

TCK.nun 44. maddesinin anlamı, açık ve kesindir. Bu kesinlik, yargıca takdir hakkı tanımamaktadır. Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz, kuralının katı uygulanmamasına dair olan öneriler şimdilik temenni niteliğindedir.

⁵³ Anıl Çeçen, *Adalet Kavramı*, 2.b., Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993, s. 60.

⁵⁴ Öztürk, s. 68.

(*) DİE *Adalet İstatistikleri*, 1995.

Cezanın amacı, suçtan zarar görenin öç almasını sağlama olmama-
lı; aksine öç alma düşüncesinden uzak tutabilmelidir. Özellikle suç ve
ceza arasında duyarlı bir denge olmalıdır. Suç ile ceza arasındaki oran-
sızlık suçluyu 'kurban' haline getirir. Bir kişinin gözünü çıkarana uzuv
tatiline yol açan müessir fiilden ötürü beş yıl; tabanca zoru ile gözlü-
ğünü alana yağmadan dolayı yirmi yıl ceza verilirse bu ceza sistemini
savunmak olanaksız olur. Büyük oransızlıklar toplumda ters tepki yara-
tır; cezaların örnek olma niteliği kalkar. Oysa cezanın amacı, toplumda-
ki suç eğilimlerini önleme, kişilerden suçluyu çıkarıp insanı kazanma-
dır. (55) Hukuk, oran ve ılımlılık arar. Suçların ağırlık derecesine
göre cezaların etkililiği dereçelenebilmelidir. Suçu önleyen, cezanın
şiddeti değil, kaçınılmaz oluşudur. (56)

V. CEZAEVİ KURUMU

A.TARİHÇE

Cezaevi, hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği kurumdur.

Suçluları kapalı yerlerde alıkoyma uygulaması tarihin ilk dönem-
lerine kadar uzanır. İbrani'ler, ölüm cezasına çarptırılan suçluları boş
sarnıçlarda tutarlardı. Eski Yunan ve Roma'da suçlular, kullanılmayan
maden ya da taş ocaklarına kapatılırdı. Ancak, bu, cezadan çok bir gü-
venlik önlemiydi. Yine Roma'da aile reislerinin(pater familias) aile bi-
reylerini cezalandırmak için bir aile cezaevi vardı. Ayrıca borçlusu
üzerinde bizzat tazyikte bulunmak isteyen alacaklı onu, kendi cezaevine
kapatabilirdi. MS. 388'de çıkarılan bir emirname ile özel cezaevleri ya-
saklansa da uygulama bir süre daha sürmüştür. (57)

Anadolu'da cezaevlerinin bulunduğunu ilk olarak Asur Ticaret Ko-
lonileri devrine ait metinler nedeniyle biliyoruz. Bir mektupta "O'nun
kaçak malları ele geçirildi,saray Pusuken'i yakaladı ve onu hapse at-
tı...." denmektedir. Elimize geçen bir başka ticari mektupta ise, 'ha-

⁵⁵ Sahir Erman, **Ekonomik Suçların Tespitinde Suç Siyaseti**, İstanbul:
Prof. Dr. Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, 1984, s. 45-46.

Çeçen, s. 61.

⁵⁶ Erem, s.138. ; Beccaria, s. 210.

⁵⁷ Ziya Umur, s. 632.

pishanede seni ziyaret ettiğim zaman' ibaresi vardır. Mektuptan hapishanenin varlığı ile birlikte, mahkumların tüm haklarından yoksun bırakılmadığını, hapishanedeyken bile ticari işlerini sürdürmelerine izin verildiğini de öğrenmekteyiz.(58) İslamın ilk dönemlerinde, cezaevi olarak ayrılmış yapılar yoktu; suç işleyenler, Mescid-i Şerif'in dehlizlerine kapatılırdı. Cezaevi başlı başına bir ceza değil, idam ya da dayak gibi asıl cezanın infazına kadar suçlunun alıkondduğu bir yer,bugünkü anlamda tutukeviydi. Avrupa'da da, ilk cezaevleri manastırda kuruldu.

12. yüzyılda, İngiltere'de sanıklar, krallık mahkemesince yargılanana değin hücrelerde tutuluyordu. 1166'da, Kral II. Henry, her ilin bu amaçla bir kurum oluşturmasını emretti. Hapsetme, giderek yalnızca duruşmalarını bekleyen sanıkların alıkonması için bir yöntem olmaktan çıkıp, mahkumlara uygulanan bir ceza durumuna geldi. 16-18. yüzyıllar arasında, Londra(1557), Amsterdam(1596) ve Roma'da(1704), hafif suçlular için birçok ıslâhevi ve atölye kuruldu. Bu kurumlar, yaş, cinsiyet, vs. ayrımlara göre düzenlenmişti; sıkı bir disiplin ve ağır çalışma ön plândaydı. İngiltere'de, 1711'de çıkarılan bir yasayla en uzun hapis süresi 3 yıl olarak belirlendi.

İslâhevlerinde suçluların iyileştirilmesi amaçlanmakla beraber, buradaki sağlıksız koşullar yüzünden kısa sürede, kullanılan yöntemlerde değişiklik yapılması yolunda istekler ortaya çıktı. 18. yüzyılda, cezaevleri için yeni düzenlemeler önerilirken, 'hücre hapsi' savunuluyor; suçlunun diğer insanlardan ayrı tutulması pişmanlık duymasına yol açacak, pişmanlık da ıslâh olmasını sağlayacak deniliyordu. Ancak bu yaklaşımın uygulanmasını olanaklı kılacak kurumların gelişimi yavaş oldu. 1790'larda, ABD'nin Philadelphia eyaletinde kurulan " Walnut

58

Kaspar K.Riemshneider, "Eski Anadolu'da Hapishane ve Ceza", Journal of Economic and Social History of the Orient, Vol. XX, Part I(1977) 114-126'dan çeviren Turgut Yiğit, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi, 1990-1991 cilt: XV, sayı: 26, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1991, s.343.

Caddesi Cezaevi" ilk modern cezaevi sayılır. Burada hükümlüler, cinsiyetlerine ve işledikleri suçun derecesine göre ayrılıyor ve ıslâh edici önlem olarak ağır çalışma uygulanıyordu.

1829'da, aynı eyalette kurulan "Doğu Eyalet Cezaevi" nin açılmasıyla, hücre hapsi daha büyük önem kazandı. Burada hükümlüler, tek başlarına dokumacılık, halıcılık ya da ayakkabı yapımcılığı gibi işlerde çalışır, görevliler ve ara sıra dışarıdan gelen ziyaretçiler dışında kimseyi görmezlerdi. "Ayırma sistemi" olarak bilinen bu yöntem, 19.yüzyılın büyük bölümünde, Batı'da en yaygın cezaevi sistemi olarak varlığını sürdürdü. Aynı zamanda, özellikle ABD'de, hükümlülerin uzun süre yalnız tutulmalarına karşı etkin bir muhalefet gelişti. Bu sistemi eleştirenler, seçenek olarak "sessiz sistem" adı verilen bir cezaevi yöntemini savunuyordu. Sistemin başlıca özelliği, hükümlülerin gündüzleri birlikte çalışmalarına izin verilmesiydi. Ama sessizlik kuralı her zaman sıkı biçimde uygulanıyor ve hükümlüler, geceleri kendi hücrelerine kapatılıyordu. İki sistemin savunucuları arasındaki tartışma 1850'lere değin sürdü. Bu tarihten sonra, ABD'nin büyük bölümünde sessiz sistem benimsenirken, Avrupa ve başka yerlerdeki yeni gelişmeler her iki ABD sisteminde de köklü değişikliklere yol açmaya başladı.

1840'larda, Yüzbaşı Alexander Maconochie, Avustralya'nın doğusunda bir İngiliz ceza kolonisi olan Norfolk Adası'nda, "not sistemini" geliştirdi. Buradaki hükümlülerin belirlenmiş ceza sürelerini doldurmak yerine, suçlarının ağırlığıyla orantılı olarak not toplamaları gerekiyordu. İyi davranış, sıkı çalışma ve bilgilenme hükümlüye not kazandırırken, tembellik ya da kötü davranış notlarının silinmesine veya düşürülmesine yol açıyor; hükümlü yeterli not topladığında, salıverilmeye hak kazanıyordu.

19. yüzyıl ortalarında İrlanda cezaevleri müdürü Sir Walter Crofton not sistemine yeni düzenlemeler getirdi. Hükümlüler, üç aşamalı bir hapis döneminden geçiyordu: Cezanın ilk bölümünü tek başına geçir-

dikten sonra, öteki hükümlülerle birlikte çeşitli işlerde uğraşmalarına izin veriliyor; son dönemde ise, salıverilmelerine altı ay ya da daha uzun bir süre kala, "ara cezaevleri"ne gönderiliyorlardı. Silâhsız gardiyanların gözetiminde kaldıkları bu cezaevlerinde, salıverilmeyi hak ettiklerini göstermelerine olanak sağlayacak kadar özgürlüğe ve sorumluluğa sahiptiler.

ABD'de, 19. yüzyıl sonlarında, gençler ve ilk kez suç işleyenler için kurulan ıslâhevlerinde İrlanda sisteminin pek çok özelliği benimsendi. Hükümlülerin suç türlerine göre sınıflandırılarak birbirinden ayrılmasını, meslek eğitimine ve sanayide çalışmaya ağırlık veren bireysel ıslâhı, önceden belirlenmemiş ceza sürelerini, iyi davranışı ödüllendirmeyi ve koşullu salıvermeyi savunan bu ıslâhevi felsefesi, giderek ABD cezaevi sisteminin tümüne yayıldı. 20. yüzyıla gelindiğinde hükümlüyü ayrı tutma ve hücre hapsi artık pişmanlık ve ıslâha yönelik önlemler değil, ıslâh olmayan hükümlülere karşı birer disiplin önlemi olarak kabul ediliyordu.

Osmanlı Devleti'nde cezaevi olarak, genellikle kale burçları kullanıldı. Karanlık, havasız ve nemli oldukları için, bu yerlere, Farsçada "karanlık, sıkıntılı ve dehşete düşürücü hapishane" anlamına gelen "zindan" adı verilmişti. İstanbul'daki Yedikule, Eminönü'deki Baba Cafer ve Kasımpaşa'daki Tersane zindanları başlıca cezaevleriydi. Zindanlar genellikle subaşının denetimindeydi ve buradaki hükümlülere iyiliksever kimselerin yardımıyla bakılırdı. İstanbul zindanları 1831'de kaldırıldı ve Sultanahmet'te Mehterhane olarak anılan İbrahim Paşa Sarayı'nın bir bölümünde Hapishane-i Umumî kuruldu. Bununla birlikte, İstanbul dışında kale burçlarının zindan olarak kullanılması sürdü. Tanzimat Fermanı'ndan sonra 1840'ta, "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesinin başlangıcı olarak nitelenecek hükümleri içeren ilk ceza yasası "Ceza kanunname-i Hümayunu" yayımlandı. 1851'de suçlar yeniden saptanarak daha değişik nitelikte cezalar kabul edildi.

İnfaz rejimi, 8 Mayıs 1880'de çıkartılan "Memaliki Mahrusa-i Şahanede bulunan Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dahiliyelerine dair Nizamname" ile düzenlendi. Bu tüzük, her kaza, liva ve vilâyet merkezinde birer hapishane ve tevkifhanenin bulunmasını öngörüyor ve buralarda hangi sürelerdeki cezaların infaz edileceğini gösteriyordu.

Bu tüzükle infaz personeli ve görevleri belirlendi, tutuklularla hükümlülerin ayrılması ilkesi benimsendi ve cezaevleri ile tutukevlerinde yiyecek giderlerinin devlet tarafından karşılanması ilkesi getirildi. 18 yaşından küçükler için, ayrı koğuşlar belirlendi, hükümlülere çalışma zorunluluğu getirildi, çalışanların gelirinden devletçe harcanan yiyecek giderleri çıkarıldıktan sonra kalan tutar, gerekli olduğunda, hükümlüye verilmek üzere saklandı. Hükümlü ile tutukluların günlük yaşamları, dışarıyla ilişkileri düzenlendi. Yararlanmaları için, her cezaevinde yöneticinin saptayacağı kitapların bulundurulmasına olanak sağlandı. 1916'da, İstanbul Sultanahmet'te yeni tutukevi yapıldı ve tutuklular buraya alındı. Ayrıca, Paşakapısı Cezaevi yapıldı. Mehterhane'deki Hapishane-i Umumî ise 1930'larda boşaltıldı.

Osmanlı ceza sistemi ve infaz rejimi 1926'ya kadar uygulandı. 1 Temmuz 1926'da yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu yeni bir düzenleme getirdi. 1929'da ceza ve tutukevleri Adalet Bakanlığına bağlanarak, denetimleri yerel cumhuriyet savcılarına bırakıldı. 1930'da hükümlülerin çalışmalarının düzenlenmesi için cezaevlerinde iş yurtları kuruldu ve iş esasına dayalı ilk cezaevi 1936'da İmralı Adası'nda uygulamaya geçti.

B. GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ'NDE CEZAEVİ

Günümüz infaz sistemi, 647 sayılı 'Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanuna' dayalıdır. Kanun, 1965 yılında yürürlüğe girmiş, 879, 1712, 2148, 2248, 2638, 2788, 2892, 3002, 3193, 3267, 3333, 3352, 3355, 3506, 3653 ve 3682 sayılı kanunlarla değişikliğe uğramıştır. Kanuna göre, yayımı tarihinden itibaren üç ay içinde tüzüğünün hazırlanması gerekiyordu. Ön-

görülen tüzük, 1 Ağustos 1967 gün ve 12662 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Tüzüğe göre:

"Ceza infaz kurumları; cezaevleri ile ıslâhevleridir. Cezaevleri...her mahkeme bulunan yerde, ıslâhevleri Adalet Bakanlığı'nca belirtilecek yerlerde bulunur.

Çocuk, kadın ve diğer hükümlülere ait cezaevleri açık, yarıaçık ve kapalı olmak üzere sınıflandırılır. (Md. 1)

Açık cezaevi, dıştan koruma ile görevli personeli bulunmayan ve firara karşı maniaları olmayan cezaevidir. (Md. 3)

Yarıaçık cezaevi, dıştan koruma ile görevli personeli bulunmayan ve firara karşı maniaları olan cezaevidir. (Md. 4)

Kapalı cezaevi, içten ve dıştan olmak üzere koruma ile görevli personeli bulunan ve dışarıyla irtibat ve ihtilafı mümkün olmayan cezaevidir. (Md. 5)" (59)

Kadın hükümlülerin hürriyeti bağlayıcı cezaları; açık, yarıaçık ve kapalı kadın cezaevlerinde infaz olunur. Bunlar için müstakil cezaevleri kurulmadığı takdirde, cezaları, diğer hükümlülere mahsus cezaevlerinin kadınlara ayrılan kesimlerinde infaz olunur. Suçu işlediği zaman onbeş yaşını bitirmiş olup da, onsekiz yaşını bitirmeyen ve cezanın çektirilmesine başlandığı anda onsekiz yaşını doldurmayan hükümlülerin cezaları, açık, yarıaçık ve kapalı çocuk cezaevlerinde infaz olunur. Bunlar için müstakil cezaevleri kurulamadığı takdirde, cezaları, diğer hükümlülere mahsus cezaevlerinin çocuklara ayrılan kesimlerinde infaz olunur. Bunlar onsekiz yaşını geçtikleri zaman, eğer hükümlülük süresi üç yıldan ve geri kalan süresi iki yıldan fazla ise, diğer hükümlülere mahsus cezaevlerine nakl olunurlar. Ancak, bunlardan, geçirdikleri süre içindeki hâl ve durumlarına göre uygun görülenler, çocuk cezaevlerinde veya diğer hükümlülere mahsus cezaevlerinin çocuklara ayrılan kesimlerinde alıkonabilirler.

Suçu işlediği zaman onbir yaşını bitirmiş olup da, onbeş yaşını bitirmeyen, cezanın çektirilmesine başlandığı anda onsekiz yaşını doldurmayan küçüklerin cezaları ıslâhevlerinde çektirilir. (60)

59

Erhan Günay, Türk İnfaz Hukuku, 3.b., Ankara: Adil Yayınevi, 1996, s. 704.

60

Günay, s. 705

Ülkemizde, en son yayınlanan istatistiklere göre 605 cezaevi bulunmaktadır.

Cezaevi türlerine göre cezaevi sayısı					1995
Toplam	Kapalı	Açık	Yarı açık	Çocuk ıslahevi	
605	563	8	30	4	

Kaynak: DİE Adalet İstatistikleri, 1995

Kapalı cezaevleri, il ve ilçelerdedir. İllerdeki büyük cezaevlerine Merkez Cezaevleri adı verilir. Genelde uzun süreli hapis cezasına hükümlü olanlar bu cezaevlerinde cezalarını çekerler. İlçe cezaevleri küçük cezaevleridir. Kısa süreli hapis cezasına hükümlü olanlar cezalarını buralarda çekerler.

Açık cezaevleri: Adana, Afyon, Edirne, Eskişehir, İzmir, Kayseri Muğla ve Niğde illerinde bulunur.

Yarı açık cezaevlerinin bulunduğu iller ve sayıları aşağıda sunulmuştur:

İl adı	C.evi Sayısı
Adıyaman	1
Ankara	3
Ağrı	1
Antalya	2
Bolu	1
Burdur	1
Bursa	2
Çanakkale	1
Çorum	2
Erzincan	1
Erzurum	1
Giresun	1
Isparta	1
İzmir	2
Kastamonu	1
Kayseri	1
Kırşehir	1
Konya	2
Ordu	2
Sivas	1
Tekirdağ	1
Ş.Urfa	1
T O P L A M	30

Kaynak: DİE Adalet İstatistikleri, 1995

Çocuk ıslahevleri Ankara, Elazığ, İzmir ve Sinop illerinde bulunmaktadır.

Açık, yarı açık ve kapalı cezaevi ayrımının önemi şuradadır: Hükümlülerin açık veya yarı açık cezaevlerinde kaldıkları her ay için 6 gün daha fazla cezaevinde kaldıkları kabul edilir ve tahliye günleri ile şartla salıverme buna göre hesaplanır. Ancak kapalı cezaevinde bulunup nakle hak kazanmış, yer olmadığından açık veya yarı açık cezaevine nakledilememiş olan hükümlüler, aynı 6 günlük haktan yararlanırlar. (647 sayılı kanun, ek md. 2)

Suçların ağırlığına göre verilen cezanın, kişiyi hürriyetinden yoksun kılarak cezaevinde çektirilmesi sonucuna ulaşmak kolay olmamıştır. Önceleri suçluya, damgalama, dayak, kırbaç, idam gibi şekillerde uygulanan cezalar, istisnalar dışında (bir çok ülkede ölüm cezası kaldırılmıştır) hürriyetten yoksun kılmaya dönüşmüştür. Ancak başlangıçta cezalandırmada ileri bir aşama olarak kabul edilen hürriyetten yoksun bırakmanın sakıncaları, zamanla ortaya çıkmaktadır. Cezaevi, doğal ortam değildir. Çeşitli kişilikteki hükümlülerin bir arada bulunması, ıslah yerine tersine bir etki de yapabilmekte; kişi suç işleme yönünde eğitilmektedir. Zira boş zamanı çok olan hükümlüler arasındaki iletişim, zararlı etkilere de açıktır. Öte yandan hükümlü sayısındaki sürekli artış, disiplin, iş olanakları, koğuş mevcudu, sağlık koşulları yönünden bir çok olumsuzluğa neden olmaktadır. Ülke koşulları, tüm hükümlülere iş sağlamaya yetmemektedir. İş temeli üzerine kurulu açık ve yarı açık cezaevlerinde bulunanlar, iş açısından şanslı olsa da kapalı cezaevlerinde bulunanlar bu olanaktan yoksundur ve bu hükümlüler açısından zaman boş geçmektedir.

Günümüzde cezaevinin uygar toplumlar için bir paradoks ve etkidenden yoksun olduğu ileri sürülmektedir. Ne var ki zorunlu bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir. (61) Cezaevlerinin günümüzdeki durumunu gösterir iki tablo aşağıda sunulmuştur:

⁶¹ Mustafa Tören Yücel, *Türk Ceza Siyaseti & Kriminolojisi*, Ankara: Keçiören Yarıaçık Matbaası, 1997, s. 12.

Tablo: 1 Cezaevi türlerine göre cezaevlerindeki hükümlüler* A.Erkek B.Kadın

Cezaevi türü	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Toplam A.....	31 209	30 891	29 731	28 490	28 890	10 646	12 856	15 175
B.....	736	747	725	672	616	237	296	365
Kapalı cezaevi A.....	24 935	24 997	23 120	21 352	22 048	8 546	10 690	12 533
B.....	682	690	683	621	562	228	282	346
Yarıaçık cezaevi A.....	4 001	3 463	3 963	4 645	4 491	1 312	1 180	1 524
B.....	49	49	36	46	50	9	9	16
Açık cezaevi A.....	1 798	1 906	2 175	2 064	1 905	574	666	731
B.....	-	-	-	-	-	-	-	-
Çocuk ıslahevi A.....	475	525	473	429	446	214	320	387
B.....	5	8	6	5	-	-	5	3

Kaynak:Die Türkiye İstatistik Yıllığı 1995

*Hükümlü sayıları Aralık sonuna göre dir.

Tablo: 2 Cinsiyete göre cezaevlerine giren ve çıkan hükümlüler*

A.Giren	B.Çıkan								
Cinsiyet	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	
Toplam A:	34 931	39 657	45 821	41 028	44 826	53 912	54 400	53 618	
B:	48 611	40 254	47 567	42 739	44 158	72 885	53 433	51 367	
Erkek A:	33 972	38 671	44 665	40 033	43 860	52 736	53 171	52 474	
B:	47 494	39 292	46 413	41 689	43 157	71 609	52 376	50 233	
Kadın A:	959	986	1 156	995	966	1 176	1 229	1 144	
B:	1 117	962	1 154	1 050	1 001	1 276	1 057	1 134	

Kaynak:DİE Türkiye İstatistik Yıllığı 1995

*Yer değiştiren hükümlüleri kapsamaz.

1 nolu tablo cezaevlerinde her yılın Aralık sonu itibarıyla bulunan hükümlüleri göstermektedir. 2 nolu tablodan ise cezaevlerindeki "hareketlilik" izlenmektedir.İki tablonun ortak yönü 1991 yılı itibarıyla cezaevi mevcudundaki azalmadır.Azalmanın nedeni ise 3713 sayılı kanundur.Kanuna göre, 8.4.1991 tarihine kadar işlenmiş suçlar nedeniyle:

Adı suçlular için:

1.Ölüm cezalıları:10 yıl

2.Müebbetliler : 8 yıl

3.Diğerleri :cezanın 1/5'ini çekmeleri hâlinde şartla salı-

verilirler.(3713 sayılı kanun-Geçici 1.madde)

Terör suçluları için:

1.Ölüm cezalıları:20 yıl

2.Müebbetliler :15 yıl

3.Diğerleri :cezanın 1/3'ünü çekmeleri hâlinde şartla salı-

verilirler.(3713 sayılı kanun-Geçici 4.madde.Maddenin 1/f(b) bendi, TCK'nun 146(son fıkra hariç),403,414 ve 418/2,404/1,405,406,407,416/1 maddeleri yönünden Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiştir.

Anılan yasa, her:né kadar tüm suçlara verilecek cezalarda şartla salıverme süre ve oranlarını düzenliyor gibi görünüyorsa da esasında bir

'örtülü af' yasasıdır. İyi hallilik şartı aramadan uygulanmış; yalnızca adî suçlular ile terör suçluları arasında süre ve oran açısından ayırım yapılmıştır.

Aralık 1990 sonu itibarıyla cezaevlerinde toplam 28.890 erkek, 616 kadın hükümlü bulunmaktaydı. 3713 sayılı kanunun uygulanması sonucunda 1991 yılı Aralık sonu itibarıyla erkek hükümlü sayısı 10.646'ya, kadın hükümlü sayısı ise 237'ye düşmüştür.

Örtülü af, niteliğindeki 3713 sayılı kanun dışında Cumhuriyet dönemi boyunca 6 genel af kanunu çıkarılmıştır:

26.10.1933	tarikh	2330	sayılı	Af Kanunu.
15.7.1960	"	5677	"	"
26.10.1960	"	113	"	"
1963	yılında	çıkarılan	218	sayılı Af Kanunu.
1965	"	"	780	"
1974	"	"	1803	"

Her ne kadar af kanunlarının sistemi rahatlatan etkisi(cezaevlerinin boşalması; ceza mahkemelerindeki davaların azalması gibi) gözardı edilemez ise de afların toplumsal dokuyu ve adalete güveni zedeleyip zedelediğini çok iyi araştırmak gerekmektedir. Dolaşılan cezaevlerinde hükümlülerin tamamına yakını bir af beklentisi içindeydi. Bu beklentinin işlenen suçlara etkisi saptanmalıdır. Konuya açıklık getirmek üzere onbir yılı kapsayan bir döneme ait sayılar sunulmaktadır:

Yıllar	Hükümlü sayısı
1.6.1986	33.543
1.6.1987	30.919
1.6.1988	31.677
1.6.1989	29.452
1.6.1990	29.305
1.6.1991	11.955
1.6.1992	12.117
1.6.1993	13.521
1.6.1994	17.698
1.6.1995	23.503
1.6.1996	28.768

Kaynak: Adalet İstatistikleri Cep Yıllığı, 1996

Görüldüğü gibi 3713 sayılı kanun, 1991 yılında cezaevindeki hükümlü sayısını oldukça azaltmışsa da 5 yıl içinde anılan kanundan önceki duruma ulaşılmış bulunmaktadır.

Aynı dönem içinde ceza mahkemelerinde açılan davalar ile 100.000 kişiye düşen dava sayısı şöyledir:

Yıl	Dava sayısı	D	100.000 kişiye düşen dava sayısı
1986	520.082	100	1.009
1990	902.248	173	1.598
1991	1.040.371	200	1.772
1992	1.034.201	199	1.719
1993	1.121.521	216	1.832
1994	1.297.870	250	2.085
1995	1.200.070	231	1.896
1996	1.251.379	241	1.996

Kaynak: Adalet İstatistikleri Cep Yıllığı, 1996

D: Değişim 1986=100

Gözleendiği üzere hem açılan dava sayısı hem de 100.000 kişiye düşen dava sayısı artmış bulunmaktadır.

Onbir yıllık kapsayan bir dönem içinde ceza mahkemelerinde açılan dava sayısı yaklaşık 2,5 kata, 100.000 kişiye düşen dava sayısı da iki kata yükselmiştir. Bu davalardaki toplam sanık sayısı ise 1.582.634'tür. 1995 yılı Adalet İstatistiklerine göre aynı yıl içinde cezaevine giren hükümlü sayısı 61.590'ı erkek, 1.513'ü kadın olmak üzere toplam 63.103 kişidir. Bu sayı içinde mükerrer suçlu, 16'sı kadın, 1.469'u erkek olmak üzere toplam 1.485 kişidir. Toplam hükümlü sayısının % 2,35'i. Toplam içindeki mükerrer suçlu sayısı yüksek bir oranda değildir. 1995 yılı dikkate alındığında cezaevine giren hükümlülerden yaklaşık %98'inin ilk defa suç işlediği ortaya çıkmaktadır.

Suç önleyen, cezanın şiddeti değil, kaçınılmaz oluşudur. Af beklentisinin ve dönem dönem çıkarılan afların cezaların caydırıcılık etkisini azalttığı söylenebilir. Hürriyeti bağlayıcı cezanın bütünüyle gereksiz ve yararsız olduğunu söyleyebilmek olası değildir. 647 sayılı kanun, infaz açısından bir takım olanaklar sağlamış bulunmaktadır. Zaman

içinde tecilin sınırlarını genişletme, geceleri veya hafta sonları infaz, şartlı tahliye gibi kurumlar oluşturularak hürriyeti bağlayıcı cezaların olumsuzluklarını giderebilme amacı güdülmüştür. 647 Sayılı Kanunun uygulamasında sağlanacak başarı, cezaların etkinliğini artırabilir.

Konuyla tek boyutla yaklaşmanın sakıncaları açıktır. Sorunu tüm özellikleriyle ele almak gerekmektedir. Suçluluğu sonuçlandırıcı çözümler var mıdır? Günümüzde bu soruya olumlu yanıt verme olanağı bulunmamaktadır. Öyle ise suçu yok etmeyi öne süremeyeceğimize göre birlikte yaşamamız gerektiğini anlamalıyız. (62) Yapılacak iş, suç işlemeyi en aza indirmektir. İstatistikler, suç ve suçlu sayısının sürekli arttığını göstermektedir:

1986-1996 yıllarında Cumhuriyet Başsavcılıkları iş yükü:

Yıllar	Toplam iş	Çıkan iş
1986	Hazırlık 1.283.800	1.080.180
	İlamat 1.315.401	942.067
1987	Hazırlık 1.343.131	1.123.968
	İlamat 1.582.868	1.200.701
1988	Hazırlık 1.447.177	1.180.896
	İlamat 1.753.873	1.343.470
1989	Hazırlık 1.443.889	1.151.660
	İlamat 1.095.782	787.052
1990	Hazırlık 1.547.889	1.214.440
	İlamat 919.933	597.213
1991	Hazırlık 1.644.840	1.298.490
	İlamat 992.358	671.597
1992	Hazırlık 1.648.126	1.259.253
	İlamat 1.020.152	693.836
1993	Hazırlık 1.784.702	1.341.459
	İlamat 1.038.836	706.705
1994	Hazırlık 1.970.834	1.461.430
	İlamat 1.131.592	759.180
1995	Hazırlık 1.910.079	1.336.075
	İlamat 1.191.506	801.150
1996	Hazırlık 2.069.514	1.399.867
	İlamat 1.176.936	781.653

=====
Kaynak: Adalet İstatistikleri Cep yaylığı, 1996

Suç sayısındaki artış ile birlikte 'faili meçhul' dosya sayısı da kabarmaktadır. 1.1.1996-31.12.1996 tarihlerini kapsayan dönem içinde

⁶² Picca, s. 88.

D.G.M. Cumhuriyet Başsavcılıklarında bulunan faili meçhul dosyaların dökümü aşağıda sunulmuştur:

Başsavcılığın yeri	Geçen yıldan kalan	Yıl için- de o- lusan	Toplam	Çıkan	Kalan
Ankara	73	431	504	108	396
Diyarbakır	11.599	1.050	12.649	126	12.523
Erzincan	669	37	706	19	687
İstanbul	22	20	42	28	14
İzmir	108	103	211	99	112
Kayseri	36	20	56	0	56
Konya	22	87	109	0	109
Malatya	847	197	1.044	18	1.026
TÜRKİYE	13.376	1.945	15.321	398	14.923

Kaynak: Adalet İstatistikleri Cep Yıllığı, 1996

Tabloda görüldüğü gibi yalnızca D.G.M. Başsavcılıklarında bulunan faili meçhul dosya sayısı 31.12.1996 tarihi itibarı ile 14.923'tür. Konuya tüm Cumhuriyet Başsavcılıkları açısından bakıldığında hazırlık tahkikatında faili meçhul dosya sayısı 1993 yılı sonu itibarıyla 256.455 1994 yılı sonu itibarıyla ise 311.669'dur. Bu görünüm, tüm suçlulara ulaşamadığı ve yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı izlenimini vermektedir. Öte yandan alınacak önlemlerin belli bir fiyatı vardır ve bu konudaki çalışmalar, ülke olanaklarıyla sınırlıdır. 1995 verilerine göre cezaevi personeli 24.476 kişidir. Bu kadronun ancak 115'i eğitim ve öğretim elemanıdır. Doğaldır ki bu sayı yeterli olamamaktadır. Öyle ki Ağrı, Artvin, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Erzincan, Hakkâri, Kırklareli, Kütahya, Mardin, Muş, Nevşehir, Niğde, Rize, Siirt, Şanlıurfa, Van, Zonguldak, Bayburt, Batman, Şırnak, Ardahan, Yalova ve Iğdır cezaevlerinde eğitim ve öğretim elemanı yoktur. Oysa araştırmamız sırasında bu elemanlardan bazılarının yararlı çalışmalar gerçekleştirip hükümlüler için bir çekim gücü oluşturarak çeşitli gereksinimleri karşıladığını ve olumlu yönde eğitebildiğini gözledik. Kuşkusuz, daha fazla eleman ve daha kapsamlı hizmet için parasal olanak gereklidir. Bütçeden daha fazla kaynak ayrılması (konunun önemi düşünülürse) daha tatminkâr sonuç alınabilmesini olanaklı kılar.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M
S U Ç A F A R K L I Y A K L A Ş I M L A R
V E
K . U R A M S A L B İ R S E N T E Z

I. SUÇ ÇALIŞMALARININ GELİŞİMİ

Suçun, felsefî temelde gerçekleştirilen ilk sorgulanımları oldukça eskilere dayanır. Eflatun ve Aristo'da, özellikle ikincisinde, ekonomik ve sosyal örgütlenmenin, suçluluğun nedeni olabileceği ve yoksulluğun suça yönelimi kolaylaştırabileceği görüşüne rastlarız. Yalnız, açıkça belirtilmemiş olan bu etkinin, kişilerin irade ve duyguları aracılığıyla etkili olacağı ileri sürülmüştür. "Kötülük ne zenginlikten ne fakirlikten doğar. Onu doğuran tutkudur." Ampirik bir ceza hukuku oluşturan eski Roma'da, özellikle Ortaçağ'da, bu konuya değinilmemiş, sorunların tartışılması için, Thomas Morus gibi birkaç istisna dışında Rönesansın beklenmesi gerekmiştir.(1)

Suç çalışmaları bu yöndeki toplumsal gereksinimlere, belirgin şekilde koşut bir çizgi izlemiştir. Düzeltilmesi gereken ilk sorun, belki de cezaların keyfiliği ve ağır oluşuydu. "Klâsik kriminoloji,1789 Fransız İhtilâlinden önce varolan hukuk sistemine, ceza adaletine tepki olarak ortaya çıkmıştır...18. yüzyılda Avrupa'nın modernleşmesi, endüstrileşmesi ve kentleşmesine rağmen, hâlâ ortaçağ ceza uygulamaları hüküm sürüyordu." (2)

Bu bağlamda klâsikler, kanunsuz suç ve cezanın olmazlığı; cezanın kanunlar dışında ağırlaştırılamayacağı(3) gibi, günümüze değin geçerli kalan temel bazı ilkeleri belirlediler. Ancak, araştırma nesnesi

¹ Sahir Erman, Ekonomik Suçların Tesbitinde Suç Siyaseti, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Prof.Dr. Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, 1984, s. 279

² Tülin İçli, Kriminoloji, Ankara:Bizim Büro Basımevi, 1994, s. 35.

³ Cesare Beccaria, Suçlar ve Cezalar, 2.b., Çev. Muhiddin Gökü, İstanbul: Güven Yayınevi, 1961, s. 119.

olarak 'kişi' özgür, durumlar karşısında seçim hakları olan, 'kâr-zarar analizi' yapabilen bir tür **homo economicus** olarak algılanıyordu. Bu yüzden davranışlarından sorumluydu.

Pozivitizimle birlikte 19.yüzyılda bilim çevrelerinde diğer davranışlar gibi suçun da, kişilerin denetimleri dışında bazı nedenleri olabileceği düşüncesi ve bunları belirleme çabası yaygınlık kazanmıştır. Bu nedenlerin kökeni, ilkin, daha çok biyolojide arandı. 'Suçlu doğanların' fiziksel farklılıklarının neler olduğu temel sorundu. Bilimsel yöntemi kullanma çabasıyla Lombroso, akımın kurucusu olarak tanınmıştır. Giderek çalışmalar daha sistematikleşti ve sosyal etkenlerin rolü de dikkate alınmaya başlandı. Lombroso'ya biyolojik determinizm hakkında büyük ölçüde katılmakla birlikte, Enrico Ferri, sınıflamasında, 'rastlantısal olarak suç işleyenler' kümesinin karşılaştığı çevresel koşullara değinmiştir.(4)

Günümüzde, yeni-Lombroso'cu olarak da anılan biyolojik nedenli yorumlamalar açıklayıcı bulunmayışlarının yanı sıra, sakıncalı sonuçları olabileceği konusunda tepkiyle karşılanmaktadır. Öyle ki, 1987'de, biyoloji ve ona yakın dallardan akademisyenler alanlarındaki bulguların, şiddet davranışlarının meşrulaştırılması amacıyla yanlış yorumlanmasına ilişkin kaygılarını belirten ortak bir bildiri yayınlamışlardır. Anılan açıklamada, "şiddete yönelik herhangi bir davranışın insan doğasında genetik olarak programlanmış" olduğunu söylemenin yanlışlığı dile getirilmekte ve "...bireyin kişiliğini belirleyen etken, doğuştan sahip olduğu genetik yapıyla,yetiştiriliş biçimi arasındaki etkileşimdir. Seyrek görülen patolojik durumlar dışında genler, şiddete eğilimli bireyler oluşturmazlar veya bunun tam tersi, genler şiddete eğilimi olmayan birey de üretemezler...Nasıl hareket ettiğimiz, nasıl koşullandığımız ve sosyalleştikimizle biçimlenir" denmektedir.(5) "İnsanda başkala-

⁴ İçli, s. 39-44

⁵ "Şiddet Üzerine Bildiri," Medicine and War, Vol. 3, 191-193, 1987'den çeviren Bahar Öcal Düzgören, Cogito, sayı 6-7 Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 37-38.

rını, doğayı, nesneleri yakmaya, yıkmaya, yoketmeye yönelik saldırgan davranışların kaynağı, doğal ve evrensel olan, bütün canlılarda bulunan saldırganlık dürtüsü değildir. Öğrenilen bir eylem biçimidir."(6)

Psikoloji ve psikiyatri bilim dalları, kriminolojinin gelişim sürecine önemli katkı sağlamıştır: Eylemleri sırasında geçici olarak ya da sürekli 'cezaî ehliyeti' olmadığı belirlenen kişilerin yasal yaptırımdan muaf tutulmaları, patolojik kişilerin rehabilitasyonu gibi. Ayrıca, suçun çok değişkenli, disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirilmesinde psikolojik etkenlerin gözardı edilmemesi önemlidir. Buna karşın, akıl hastalıkları ile suçluluk arasında sanıldığı kadar güçlü bir ilişki yoktur.(7) Hatta tecavüz failleri gibi patolojik olduğu en çok düşünülen bir grubun, anomalileri olmadığı ve davranışlarının sosyo-kültürel yapıdan kaynaklanan bazı önyargılara dayandığı konusunda araştırmalar vardır.(8)

"1930'ların sonunda, David Matza'nın sözleriyle, patolojiyi yeni bir konuma oturtmayı öngören; patolojinin kişisel düzlemde toplumsal düzleme kaydığı iki temel suç geleneğinden söz edilmeye başlanmıştı. Bunlardan ilki olan **Şikago Okulu**, toplumun bir görünümü olan kentin etkili suç güçleri içerdiğini savunuyordu. İkincisi olan Merton'un **Gerilim Kuramı** (Strain Theory) ise, patolojinin kent gibi tek bir ekolojik yerleşmede değil de Amerika'nın toplumsal dokusunu oluşturan daha geniş kültürel ve yapısal düzenlemelerde yattığını öne sürüyordu."(9)

⁶ Özcan Köknel, Şiddet, İstanbul: Altın Kitaplar, 1996, s. 28.

⁷ Sulhi Dönmezer, Kriminoloji, 7.b., İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984, s. 183
Mustafa T. Yücel, Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi, Ankara: Keçiören Yayıncılık, 1997, s. 26

⁸ Diana Scully, Tecavüz, Çev. Şirin Tekeli ve Laleper Aytekin, İstanbul: Metis Yayınları, 1994, s. 62.

⁹ J. Robert Lilly, Criminological Theory: context and consequences, Newbury Park, Ca.: Sage Publications, Inc., 1989, s. 47.

İlk yönelimin nedeni, o dönemde kentlerin hızla büyümesi ve buna bağlı olarak yaşanan köklü değişimlerdi. Özellikle Şikago'nun nüfusu belirgin bir biçimde artmakta ve gelenlere pek fazla olanak sunamamaktaydı. Böylece, oluşan suç ortamı, Şikago Okulu'ndaki kişileri araştırmaya ve uygun politika ve uygulama arayışlarına yöneltmiştir. Bu görüş açısına uygun olarak gençlik suçluluğunun önlenmesi ve tedavisine yönelik ilk sistematik cepheyi oluşturdular. Clifford Shaw, kendi kuramını uygulamaya sokarak **Şikago Bölge Projesini** başlattı. Proje kapsamında, gecekondü bölgelerinde oturanların çevrelerinden hoşnut kalmalarını sağlayacak düzenlemelere gidildi. Gençlerin boş zaman uğraşlarının ve okul ilişkilerinin düzenlenmesine ağırlık verilmeye çalışıldı. Projenin etkinliğinin bir kontrol grubu kullanılarak değerlendirilmesi mümkün olmadı. Ancak, Schlossman ve arkadaşları, yaptıkları Şikago Bölge Projesiyle ilgili 50 yıllık bir değerlendirme sonucunda, gençlik suçluluğu oranlarının azaldığı kanısına vardılar.(10)

Bu çerçevede, alt kültür, geniş kültürün bazı değerlerine katılmayan kişilerin oluşturduğu suç odaklı bir dayanışma ve destek kümesi olarak değerlendirilmektedir. Alt kültür kuramları, suç değerleri içeren gruplara katılım, grupların yapısı, kökeni, üyelerini etkileme biçimleri gibi niteliklere getirdikleri yorumlara göre farklılaşırlar.(11) Örneğin, Cohen, alt sınıf ebeveynlerin çocuklarına orta sınıf niteliklerini aşılayamadığı, oysa gençlerin hep bu ölçütlerle değerlendirilecekleri görüşündedir. Kendilerini başarısız gören gençlerde belli bir tepki oluşur. Bu süreci Cohen **tepki oluşumu** (reaction formation) olarak adlandırır. Cloward ve Ohlin ise toplumda uygun olanaklar kadar, yasal olmayan koşulların da eşit dağıtılmadığını ve çetelere katılmanın o denli kolay olmadığını vurguluyor.

Cohen'in görüşleri, alt kültür ve gerilim yaklaşımlarının bir sentezi niteliğindedir. Şöyle ki: Gerçekte alt sınıf gençleri, orta

¹⁰ Lilly, s. 63.

¹¹ İçli, s. 77.

sınıf değerlerini gizli olarak benimsemekte, ancak onlara ulaşamadıkları ya da ulaşamayacaklarını düşündükleri için reddetmektedirler.(12)

Bu yaklaşıma getirilen bazı eleştiriler şunlardır: Suçların çoğu organize çetelerce değil, küçük, geçici, gevşek yapılı arkadaş gruplarınca işlenmektedir. Scott, incelediği genç sokak gruplarında yer alan kişilerin suç sırasında yalnız oldukları ya da yakın arkadaş ve akrabalarıyla birlikte bulundukları görüşündedir. Yine, Downes, suçun merkezi bir norm olduğu bir alt kültür anlayışını kullanmak yerine, alt sınıf gençlerinin, orta sınıf baskın okul, iş ve boş zaman kavramlarından bir ayrılma süreciyle suça itildiğini belirtir. Bu çocuklara sunulan boş zaman olanakları sıkıcı ve heyecandan uzaktır. Suç, klâsik boş zaman etkinliklerinde ve yaşamda bulunmayan heyecanları sağlayan bir çözümdür. Aynı şekilde Parker ve Corrigan da, ergen suçluluğunu, alt kültür kuramlarının vurguladığından çok daha az örgütlenmiş ve sistematik bir etkinlik olarak ortaya koyar.(13)

Gerilim Kuramı, suç eyleminin genel bir kuram çerçevesinde açıklanmaya çalışılması açısından önemlidir. Bu kapsamda, suçlu davranış , sapkın olmayanların asla başvurmadiğı özel bir davranış türü olarak değil, genel bir insan davranışı olarak değerlendirilmiştir. Uyum-sapma tipolojisine göre konuya açıklık getiren Merton, toplumun değer olarak sunduğu kültürel amaçlara ulaşmak için gösterilen uygun yolları deneyemeyen, bu fırsatı olmayan kişilerin suça yönelebileceği kanısındadır.

Merton'un kuramı ve ona getirilen eleştiriler, suç sosyolojisiinde süregelen temel bir değerler tartışmasını gündeme getirmiştir. Bazı bilim adamları, örneğin, ABD'deki kadar farklı insan gruplarının bulunduğu bir toplumda, tüm vatandaşların maddî başarı amacına yönelip yönelmediklerini sorgulamışlardır. En azından, farklı grupların

¹²İçli, s.78

¹³Tony Bilton-Kevin Bonnett ve diğerleri, Introductory Sociology, 2nd ed., Reprinted, Macmillan Press, 1993, s. 462-463.

'Amerikan Rüyası' olarak tanımlanan tabloya yönelik olarak etkin biçimde toplumsallaştırılmaları boyutundaki olası değişimlerin (variation) araştırılması gerekiyordu.(14)

Anılan değerler tartışması, iki farklı toplum görüşüne ilişkin temel bir sayıltı ayrılığından kaynaklanır. Gerilim ve alt kültür yaklaşımlarında, toplumun oldukça homojen olduğu varsayılıyor. Bu durumda suçluluk, toplum bütünlüğünün bozulduğu bir bölgedeki çatlaklardan kaynaklanıyor. Bu bağlamda, suçlu davranış toplumsal normalden sapmadır; yani, bir bütün olarak toplumun doğal ve yaygın olarak benimsenen normlarına aykırıdır.

Karşıt olarak Kontrol Kuramı, toplumun farklı görüşlere sahip, parçalı olduğunun varsayıldığı bir toplum yapısına dayanır: "Toplumun temel çabası, bireylerin büyük ölçüde bencil olan ilgilerini kontrol etmek olmalıdır. Suçluluk da yalnızca katı bir denetleme sistemiyle engellenebilen doğal bir oluşumdur. Bu kısıtlamalar olmazsa, suç kuşkusuz patlak verir."(15)

Kontrol kuramlarıyla ilgili ilk çalışma Nye'nin çalışmasıdır. Nye, çocuk suçluluğunun öğrenme süreci sonunda ortaya çıktığını söylemekle birlikte, bunun kontrol eksikliğinden de kaynaklanabileceğini belirtir. Sosyal kontrol toplumsallaşma süreciyle ilgilidir. Bu süreçte birey öz-denetim kazanır. Öz-denetim, normların içselleştirilmesiyle bireyi uyuma yöneltir. "Nye, bireyin davranışlarını kontrol eden ve uymazlarsa onları cezalandıran doğrudan kontrolden de söz eder."(16) Nye'nin öz-denetim anlayışı, Freud'un üst-benlik (süper ego) kavramına benzemektedir.

Suçla farklı bir açıklama türü etiketleme kuramcılarından gel-

¹⁴ Lilly, s. 75.

¹⁵ Theresa L. Baker, Doing Social Research, 2.ed., Singapore: Mc Graw Hill, 1994, s. 15.

¹⁶ İçli, s. 111.

miştir. "Etiketleme (labelling) teorisinin entellektüel kökleri I. Dünya Savaşı sonlarına, Charles Hooton Cooley, William I. Thomas ve George Herbert Mead'in çalışmalarına dayanır. Bu akademisyenler sosyal etkileşimciler olarak adlandırılırlar." (17) Bu kurama göre gerçekte sapkın davranış yoktur; bir davranış, o toplumdaki erk ve yetkisi olanlarca, öyle nitelendiği için sapkındır. Kişi, bir şekilde ilk kez suç işlerse başkalarının o konuma itilir. Yeni kimliğiyle değerlendirilmeye başlanır ve ikinci kez suç işleme olasılığı giderek artar. Etiketleme girişimleri bireyin benlik algısını etkiler ve kendisini başkalarının gördüğü gibi algılamaya başlayabilir. Böylece, yeni kimliğine denk düşen çevrelere yönelebilir.

Etiketleme, yalnızca suç etkinliğine uygulanmaz. Bir sosyal çevrede yadırganan, alışık olunmayan herhangi bir davranış tarzını sürdüren kişi ve gruplar da toplum dışı görülüp, sınıflandırılır. Bu tür nitelermeler, kimi zaman çok kalıcı olabilir ve kişileri yabancılaştırır. (18)

1960'ların başında, resmî suç istatistiklerinde alt sınıf üyelerinin yoğunlukla yer almasıyla, kendi-kendine bildirim dayanan suç çalışmaları arasındaki uyumsuzluk yaklaşımı etkilemiştir. Buna göre, yargı kurumlarının tepkilerinin, suçun özelliklerinden çok, suçluların yaş, ırk gibi özelliklerinden etkilendiği düşünülmüştür. (19)

Etiketleme görüşüne gelen eleştiriler daha çok, birincil sapmanın nasıl başladığının ve kişilerin benlik algılarının değişme koşullarının açıklanamayışı noktalarında toplanmaktadır. Bazı kişilerin, sabıkalılık durumları hakkındaki değerlendirmeler yoluyla, cezalarını çekmelerinden sonraki yaşamlarında güçlüklerle nasıl karşılaşabilecekleri ve suça itilebilecekleri konularında, yaklaşım aydınlatıcıdır. Ancak, suç davranışının yinelenmesinin, salt etiketleme eylemiyle gerçekleştirilebileceği de söylenemez.

¹⁷ İçli, s. 112.

¹⁸ Dönmezer, Kriminoloji, s. 440.

¹⁹ Ronald Blackburn, The Psychology of Criminal Conduct: theory, research, and practice, Chichester: Wiley, s. 93.

Suç alanında oldukça farklı bir açıklama tarzı, toplumsal yapının güç analizinden kaynaklanmıştır. Gouldner ve Liazos gibi bazı sosyologlar, etiketleme kuramcılarının güçle ilgili sorular yöneltmelerine karşın, güç-eşitsizlik ilkesinin işleyişi konusunda yeterince uygun ve yapısal kökenli bir değerlendirme sunamadıkları kanısındadır.(20) Kanıyı paylaşan sosyologlar, değerlendirmelerinde, daha çok çatışma yaklaşımına katılmaktadırlar.

Toplunun, uyumlu, işlevsel bir bütün olduğu görüşüne karşıt olarak gelişen çatışma kuramları, toplumun temel niteliğinin çatışma ve çelişki olduğu sayılıtısına dayanır. Çünkü, yapıyı oluşturan grup, sınıf ve kesimlerin amaç, çıkar ve beklentileri farklıdır ve diğer kesimler aleyhinedir. Yakın beklenti sistemleri çevresinde kümelenen grup, sınıf ve kesimler, kendi amaçları doğrultusunda, diğer grup, sınıf ve kesimler üzerinde üstünlük sağlamayı, etkin olmayı amaçlarlar.

Yönetilen grupların, sosyal, ekonomik, teknolojik alanlardaki aşamalar doğrultusunda değişen gereksinimleri, çözümü gerekli sorunlar biçiminde toplumsal düzeyde dışa yansır. Talepler, ivedilik ve gündeme getirilme derecesine göre, yapıda belli bir rahatsızlık yaratır ve çözümlenmeye çalışılır. Varolan toplumsal kurumlar gereksinimler karşısında yetersiz kalabilir ve bu yetersizlik, çelişkilerin belirginleşmesine yol açar. Toplumsal yapıdaki sorunlar çözümlenemeyecek bir düzeye ulaşırsa, yönetilen kesim, kendi beklentileri doğrultusunda, niteliksel bir değişime yönelebilir. Bu yüzden, toplumsal yapıdaki denge, zorlamaya dayalı bir dengedir.

" David Lockwood'un deyişiyle, Dahrendorf'a göre toplumsal değişme, ast-üst ilişkisi içinde bütünleşmiş olan çıkar gruplarının zorlamaya dayalı karşılıklı ilişkiler ağından kaynaklanan çatışmanın güçler dengesinde ve bu nedenle de toplumsal yapıda yol açtığı değişikliklerin bir sonucudur veya kendisidir.

20

Bilton-Bonnett, s. 483.

Bu açıdan değer yargısı, norm, inanç ve düşünce sistemleri de güç dengesinin veya daha doğrusu yöneten ve yönetilen sınıf arasındaki güç dengesinin nitelikleri içinde biçimlenir."

Çatışma, zorlama niteliği olan otorite yapısından kaynaklanır:

" Gerek otorite yapısının niteliklerinden kaynaklanan çatışma gruplarının yapısal oluşumunda ve gerekse bu gruplar arasındaki gizli ve açık çatışmalarda belirginleşen zorlamalar, toplumsal ve kültürel yaşamın her safhasında empoze edilen değerler, normlar, davranış kalıpları olarak somutlaşır." (21)

Çatışma kuramcıları, suç ve sapma konusunda odaklaşmamışlarsa da, özellikle Dahrendorf'un görüşleri çatışma kriminolojisine temel sağlamıştır. Örneğin, kuramı uygulayan Vold'a göre yasalar, kendi hak ve çıkarlarının korunması için hükümetten yardım arayan politik gruplar tarafından yaratılmıştır. Yasanın oluşturulması kadar, ihlâli de tümüyle gruplar arası çatışmanın sonucudur. (22)

Daha radikal çizgide, etiketleme anlayışının büyük bir kısmı benimsenirken, suç yapısal bir konuma oturtulmaya çalışılıyor. Bu bağlamda, bugünkü kapitalist ekonomik sistemler, suç için merkez yapısal bir çerçeve konumundadır.

Radikal yaklaşıma göre, etiketleme kuramının çok önemli bir zayıf yönü, temel yapısal kurumları gözardı etmesi ve davranışın suç olarak tanımının politik ekonomi sorunlarına ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğunu kabul edemeyişidir. Bu açıdan, etiketleme kuramındaki potansiyel radikalizm, kapitalist güç yapılarının, makro sosyolojik analizinin yapılamayışıyla engellenmiştir.

Taylor ve arkadaşlarına göre, örneğin mala karşı suç, hatalı toplumsallaşma ya da sağlıklı ve sahte etiketleme ürünü olmaya göre, normal ve bilinçli bir mal toplama girişimi gibi görüldüğünde

²¹ Ülgen Oskay, Geçiş Dönemi Tipi Olarak Zonguldak Kömür Havzası Maden İşçisi, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1983, s.34-51

²² İçli, s. 121.

daha iyi anlaşılır. Hem alt, hem de üst sınıf suçları, refah ve olanaklarını genişletme çabasına katılan bir toplumun gerçek özellikleridir. Mal birikimi için eşitsiz haklara dayanan bir toplum, olabildiğince hızlı, yasal ve yasadışı mal toplama arzusu doğurur.(23)

Radikal yaklaşım, suç nedenlerini toplumsal sistemin işleyiş sorunlarında bulmaktadır. Yaklaşım çerçevesinde, uygun biçimde düzenlenen, aksaklıkları giderilen ve işleyen kurgusal bir sistemde, suçun olmayacağı düşüncesi vardır.

Suç davranışını anlama çabalarında daha yeni bir anlayış, durumsal çözümleme girişimleridir. Durum kavramının sosyal bilimlerde yaygın bir kullanımı vardır; ancak, bu çerçevedeki anlamı ' belli bir zaman ve konumda, bireyin algı alanı' olarak sınırlanabilir. Pervin'in önerdiği üzere, durum, kimin orada olduğu, nelerin olup bittiği ve nerede meydana geldiği yönünden değerlendirilebilir.(24)

"Durumsal değişkenlerin sistematik olarak incelenmesinin en az üç koşulu vardır: Durum kavramının tanımı, davranışın oluşumunda aktörlerle durumlar arasındaki etkileşimin bir modelinin ortaya çıkması ve durumlarla davranış arasındaki ilişkiyle ilgili ampirik çalışma. Etkinliklerin herbiri karmaşıktır ve birlikte ele alındığında, bu etkinlikler, durumsal analizdeki süren araştırma gündeminin büyük bir kısmını oluşturur."(25)

"Suçlu davranışıyla durumlar arasındaki ilişkilerin yeterince anlaşılması, durumların, davranışın doğrudan belirleyicileri olmadığının bilinmesini gerektirir. Tercih, birey için hem hangi durumlara katıldıkları, hem de her bir durumda hangi davranışı benimsedikleri açısından mevcuttur. Bu görüşte... insan davranışının amaç-yönelimli olduğu varsayılır. Yani bireyler, amaçlara ulaşmak için, davranışın durumlara rasyonel şekilde uyarlanması etkinliğini gerçekleştirir."(26)

²³ Bilton-Bonnett, s. 483-485.

²⁴ Gary LaFree, The Neglected Situation: A cross-national study of the situational characteristics of crime, Criminology, Vol. 29, No:1, Winter 1991, s. 75.

²⁵ LaFree, s. 74.

²⁶ LaFree, s. 75.

Kuramlar, genelde suçluluğu, eylemden çok bir tepki olarak görme eğilimindedir. Bu tepki, dış etkenlerin sonucudur. Ayırıcı birleşimler kuramı diğerleriyle etkileşimi vurgular; anomi kuramı, başarı yönelimli toplumda birey üzerindeki baskıyı; etiketleme kuramı ise, karşıt durumda masum sayılabilecek olan davranım sınıflandırılırken, dış etkenlerin oluşturduğu etkiler üzerinde durur.

Oysaki, durumsal yaklaşıma göre, suç eylemlerine katılan kişiler, bu eylemleri düzenli olarak gerçekleştirmek ya da zaman zaman onlara katılmak yerine, belli bir koşulda anlık kararlar verirler. Edinecek nesne ya da olanakların, riski göze almaya değip değmeyeceğine karar vererek rasyonel bir seçim gerçekleştirirler. Şiddet içermeyen, basit hırsızlık gibi bazı suçların 'durumsal kararlar' olduğu yönünde bazı bulgular vardır. Hırsızlık suçlarının çok azı uzmanlaşmış kişilerce gerçekleştirilirken, çoğunluğu, temel geçim kaynağı başka uğraşlar olan ve nadiren bu yola başvurmuş olanlarca işlenmektedir.

Hatta, Floyd Feeney, Kaliforniya'da, şiddet içeren soygun suçunu işleyen erkeklerle ilgili çalışması sonucunda örneklemini oluşturan kişilerin yarısından fazlasının, hüküm giydikleri suç hakkında bir plânı olmadığı kanısına varmıştır. Örneklemin üçte biri ise arkadaş bulma, olay yerinden ayrılmaları için araba sağlama gibi bir ön hazırlığa girişmişse de, bu hazırlık eylemden en fazla birkaç saat öncesine uzanmaktadır (Feeney, 1986).

" Mala yönelik pek çok suçun durumsal karakteri, suç etkinliğinin, normal davranışın gündelik kararlarına ne kadar benzediğini göstermektedir... Bir dükkandan kimse görmeden bir şeyi alma kararı, göze çarpan bir ürünü alma kararından pek farklı değildir-gerçekte, bir kişi, aynı alışveriş sürecinde her ikisini de yapabilir."(27)

Durumsal çözümleme, mağduriyet riskinin hangi koşullarda arttığı, farklı ortamlarda riske karşı ne gibi önlemler alınabileceği gibi konularda özellikle önemlidir. Ayrıca, yöneldiği suç etkinliğinin de-

²⁷ Anthony Giddens, Sociology, 2nd.ed., Cambridge: Polity Press, 1996, s. 131-132.

ğerlendirilmesinde, kişinin içinde bulunduğu durumun dikkate alınması gerekir:

" Gerçekle olan temasını korumak için sosyolog, konusu olan suçun nasıl işlendiğini ve suçlunun davranışının ne olduğunu bilmek zorundadır."(28)

Son çözümlemede, durum davranışı belirlerse de, değerlendirmede diğer değişkenlerin önceki etkileri unutulmamalıdır.

II. KURAMSAL BAZI GÜÇLÜKLER

Suç araştırmalarında önemli sorunlardan biri, kuram-uygulama bağıntısının kurulmasında yaşanmaktadır.

Suçun açıklanması için, farklı kuram dizgelerinde, kişilik özelliklerinden, iklim koşulları, gürültü, kent örüntüsü gibi çevresel değişkenlere; aile-arkadaş çevresinin etkisinden ekonomik sorunlara, sosyo-ekonomik yapı ve kültürel sisteme kadar pek çok değişken ya da değişken kümesine başvurulmuştur. Bu çeşitlilik, öncelikle suçun, oldukça karmaşık yapısından kaynaklanmaktadır.

İkinci olarak, suç kapsamında değerlendirilen davranışların son derece farklı oluşlarından. Suçun, bir bütün olarak sapkın davranışın yalnızca bir alt kategorisi olmasına rağmen, parası ödenmeden alınan küçük bir nesneden, bir kaç kişinin birden öldürülmesine kadar uzanan dağılımı, tüm suç biçimlerini kapsayan tek bir kuram oluşturmayı zorlaştırır. Bu yüzden, kuramsal çerçeveler, suçun belli yönlerini ya da belli suç türlerini aydınlatmaya yönelirler.(29) Örneğin, trajik sonuçlarıyla en çok tepkiye yol açan suçlardan biri olarak adam öldürmeye özgü görüşler geliştirilmiştir (Wolfgang, Verkko).

Özele yönelme girişimleri, tikelin daha derinlemesine bir analizini olanaklı kılar. Diğer taraftan daha genel bir bakışta, türe

²⁸ Levy-Bruhl, s. 301.

²⁹ Giddens, s. 133.

özgü kimi nitelikler yitirilebilirse de, sapkın etkinliklerdeki bazı ortak paydalar yakalanabilir ve karşılaştırmalar yapılabilir.

Önceki başlıkta kısaca tanıtılan kuramlardaki çeşitlilik, suçu anlama girişimlerinde oldukça yol alındığını göstermektedir. Bu alanda kriminolojiye önemli kavramsal katkılar sağlanmıştır. Salt, **nötrleştirme tekniklerinin** öğrenilmesi süreciyle grup üyesinin suça yönelmesini açıklamak mümkün görünmemektedir. Ancak, süreç, failin çevresine karşı davranışını ussallaştırmasını(rationalization) oldukça anlaşılır kılmaktadır.

Genel değerlendirme ve bu çerçeveleri farklı yapılardaki toplumlara uygulama güçlükleri ise, henüz pek aşılabilmiş değildir. Bu güçlükleri yenme çabalarıyla, araştırmacılar kuramsal sentezlere yönelmektedirler. Biz araştırma amacımız doğrultusunda, görüşlerimizi oldukça kapsayıcı bir çerçeveye sunan **Ayırıcı Birleşimler Kuramı**'na göre düzenledik. Kuram, kendi içinde, suça özgü olmayan genel bir çerçeveye bütünleşmeye de açıktır.

III. AYIRICI BİRLEŞİMLER KURAMI

Şikago Okulu'nun bir üyesi olan Edwin H. Sutherland, kendi düşüncesini, toplum ya da grup organizasyonunun suç oranlarını düzenlediği savıyla bütünleştirmesine karşın, görüşlerini, daha sistematik olarak, Shaw ve McKay'in, suç değerlerinin bir kuşaktan diğerine aktarıldığı konusundaki gözlemlerine dayandırmıştır.(30) Bu görüş, kriminolojik ve patolojik bir toplum kesitinden çok, potansiyel olarak çatışan normlara sahip farklı alt kültürel gelenekleri ifade eder:

" Sutherland, suçu **ayırıcı birleşimler** olarak adlandırdığı bir kuramla ilişkilendirir. Bu oldukça basit bir görüştür. Pek çok farklı alt kültürü içinde barındıran bir toplumda, bazı sosyal çevreler yasadışı etkinlikleri teşvik etme eğilimindeyken, bazıları ise böyle bir eğilim göstermez. Bireyler, **kriminal normların** taşıyıcısı olanlarla ilişki yoluyla suçlu hale gelir." (31)

30

Lilly, s. 56.

31 Giddens, s. 125.

Sutherland'in ayırıcı birleşimler kuramı, 1939'da ortaya çıkmış ve çeşitli gelişme evrelerinden geçmiştir; Sutherland, ancak 1947'de, nihai biçimde, 9 önermelik bir kümeyi ifade edebilmiştir. Bu önermeler, suç bilimi tarihinde, suçun nedenleri üzerine en etkili belgelerden biridir:

1. Kriminal davranış, kalıtımsal olmak ya da bireylerce keşfedilmekten çok, öğrenilir.

2. Bu öğrenme, iletişim sürecinde diğer kişilerle etkileşimde gerçekleşir.

3. Kriminal davranışın öğrenilmesi temel olarak yakın kişisel gruplar içinde olur.

4. Öğrenilenler, a) bazen çok karmaşık, bazen de çok basit olan suç işleme tekniklerini, b) spesifik suç işleme nedenlerini, dürtülerini, ussallaştırmayı ve davranışlarını kapsar.

5. Güdü ve dürtülerin spesifik doğrultusu, yasal kuralın (normun) bir alt kültür içinde bulunduğu desteğe bağlı olarak, uygun ya da uygun olmayan biçiminde tanımlanmasından öğrenilir.

6. Yasa ihlâline uygun olmayan tanımlara göre, yasa ihlâline uygun tanımların fazla olması nedeniyle bir kişi suçlu hale gelir. Bu, ayırıcı birleşimlerin temelidir.

7. Ayırıcı birleşimler, sıklık, süre, tarihsel öncelik ve yoğunluk veya duygusal etki yönünden değişir.

8. Suç ve suç karşıtı örüntülerle birleşme yoluyla öğrenme süreci, salt öykünmeyi değil, herhangi bir öğrenmede yer alan tüm mekanizmaları kapsar.

9. Kriminal davranış, genel gereksinim ve değerlerin bir dışavurumu olmasına karşın, bu gereksinim ve değerlerle açıklanmaz. Çünkü, suç içermeyen davranış da aynı temele dayanır.(32)

³² Blackburn, s. 89.

Bu önermeler, öncelikle, bireyci açıklamaların reddidir. Suçun, psikopatolojinin bir ifadesi olduğu konusundaki Yeni-Lombrosso'cu kuramı, eskisi kadar geçersiz bulur, Sutherland.(33) Yasaya uyanlarla uymayanlar arasındaki fark, kişilerin yapılarında değil, öğrenilenlerin içeriğindedir.

Sutherland, çok farklı türlerdeki yasadışı etkinliği açıklamayı denedi: Örneğin, 'profesyonel hırsız' çalışmasında, bu işi meslek edinmiş Chic Conwell'in yaşam öyküsünden yola çıkar. Çalışması, hırsızlarla 'ayırıcı birleşimlerin', bir kişinin yankesici mi, lüks mağaza soyguncusu mu olabileceğinin belirlenmesinde önemli bir faktör olduğunu gösteriyordu.

Yaklaşımın en önemli yönü ise, pek çok suça uygulanabilmesidir. Ayırıcı birleşimler tezi, saygın ve yüksek öğretimli bir kişinin meslek yaşamında başvurabildiği, suç ögesi taşıyabilen işlem ve girişimleri yorumlamıştır. Beyaz yaka suçundan, saygı duyulan ve yüksek bir sosyal kesimden olan insanların işlerini yürütürken işledikleri, ancak kayıtlarda bulunmayan eylemler kastedilmektedir. Örneğin, kaçakçılık, vergi dairelerindeki gelir ve kazanç beyanlarında sık rastlanan bir durumdur. Resmî kurumlarca da yanlışlanmamıştır. 'İş dünyası suçluları' diye gözlemlenmiştir. Toplumun sınırında yaşamamanın aksine, ortamlarıyla kusursuz bir uyum içindedirler.

Etkinlikler ise, 'iş ritüelleri' olarak değerlendirilir ve gerek kendi çevrelerinde, gerekse toplum genelinde olağan karşılanır. Bu tutumun bir nedeni belki de, bu tür suçlarda doğrudan etkilenen 'somut' bir mağdurun olmayışındır. Gündelik yaşamda görülen, hizmet karşılığı makbuz vermeyen profesyonel meslek sahiplerine sıkça rastlanır. Eylemin, toplumsal düzlemde meşrulaştırılması da, talep edilen vergilerin çok yüksek bulunuşu, giderlerin çokluğu vs. olabilir; böylece bu kişiler saygınlıklarını yitirmezler.

³³ Lilly, s. 56.

"...toplum hayatında pek saygın bir yer işgal etmelerine, dürüst, kanunlara son derece saygılı insanlar olarak tanınmalarına rağmen, firmalarının menfaati söz konusu olduğu zaman suç işlemekte beis görmeyen, âdeta suç işlemeyi ticarî faaliyetin yürütülmesi açısından normal, kaçınılmaz, hatta zarurî bir tutum ve davranış addeden kişilerin mevcudiyeti, bugün artık tartışmasız olarak kabul edilmektedir."(34)

" Bu süreçle, pek çok meslekte, yasa dışı uygulamalar, bir iş yapma şekli olarak yaygın biçimde kabul görmektedir. Sutherland, beyaz yaka çalışanlarının meslek yaşamlarına iyi çevre ve ailelerde başlayıp bir idealizmle üniversiteden mezun olabileceklerini belirtiyor. Ancak, işte bu noktada, bu kişiler suçluluğun pratik bir gelenek olduğu belirli çalışma konumlarına girerler...Bu gelenek sistemi...onların yönelimlerini belirler ve onları beyaz yaka çalışanlarından beyaz yaka suçlularına dönüştürür."(35)

Beyaz yaka suçluluğu önemli iki konuya açıklama getirmektedir. Bunlardan biri, suç istatistiklerindeki kara sayı (dark number) sorunudur. Görünür suçlar, istatistiksel olarak kaydedilebilmiş suç sayılarıdır. Kara sayı ise, toplumda varolan suç ile görünür suçlar arasındaki farkı belirtir. Araştırmalarda istatistiklerin önemli bir veri tabanı oluşturmasına karşın, özellikle suç gibi hassas bir konuda, gerçek durum ve istatistik verileri arasında kara sayı açıklığının unutulmaması gerekir. Bunun bir nedeni, bildirimde bulunulmayan suçlardır. En büyük kaynağı ise beyaz yaka suçluluğudur.(36)

Diğer taraftan, beyaz yaka suçluluğu, suç niteliklerinin, a) özgün bir suç alt kültürüne(Cloward ve Ohlin), b) ya da alt kesime (Cohen) özgü olması gerekmediğini belirtmektedir.

Bu bağlamda, farklı toplumsal kesimlerde, kendine özgü suç değerleri bulunabilir. Ancak, ilgili değerler suç olarak tanımlanmayabilir. Ayrıca, genel değerlerin yasal yaptırımlarla korunan ve üzerlerinde genel bir uyuma olduğu düşünülen kısmıyla, toplumdaki genel-

34 Erman, s. 1.

35 Lilly, s. 59.

36 Levy-Bruhl, s. 297.

gizli değerler arasında belli bir açıklık (fark) olabilir.

"Alt kültür kuramcıları, örneğin, suçluların sertliğe, saldırganlığa, heyecana değer verdiğini ve rutin çalışmayı reddettiklerini ileri sürer. Öte yandan, Matza, bunların topluma yayılan 'gizli değerler' olduğunu ve suçluların geleneksel (conventional) değerleri paylaştığını savunuyor..."

Matza'nın görüşü açıkça desteklenmediyse de,

"Heather, suçlu olanlar ve olmayanlarla ilgili iki çalışma bildirmiştir. Geleneksel ve gizli değerlerle ilgili aynı faktörler her iki grupta da ortaya çıkmıştır. Ancak, gizli faktörler suçlular arasındaki varyansın daha büyük kısmını oluşturmuştur ki bu da ilgili faktörün daha baskın bir bileşen olduğunu düşündürmektedir."(37)

Sutherland'in öğrenme süreci ilkeleri ve beyaz yaka suçluluğu hakkındaki görüşleri birlikte değerlendirildiğinde, kriminal etkinliğin özgün bir suç alt kültürü içinde yaşanmasının gerekmediğini vurgulayan şu önermelere ulaşabiliriz:

1. ğrenme süreciyle kişiye aktarılan kimi alt kültürel değerler suça yol açabilirse de bu davranışın genel çerçevede suç olduğu bilinerek ya da düşünülerek değil, salt alt kültürün yaşam tarzı olduğu için kişiye sunulabilir.

2. Belli bir çevrede meşru sayılmayan davranışlara yönelten tanımlar fazla olabilirse de, bu davranışların kriminal olduğunun belirtilmesi ya da bilinmesi gerekemeyebilir.

3. Yakın kişisel ilişkilerle aktarılan kriminal davranış, yalnızca alt çerçevede değil, genel değer çerçevesinde de gizli olarak bulunabilir.

Bir dağ köyünde, kamuya ait araziden ağaç kesen üyeler, bu etkinliklerini, çevreye zarar verdiklerinin bilincinde olmaksızın, salt bir gereksinimi karşılamak üzere ve çevrelerinden böyle gördükleri için gerçekleştirirler. Amaçları ise Orman Yasasına muhalefet olmasa gerektir.

37 Blackburn, s. 200.

"Genel olarak kabul etmeliyiz ki, bu bağlamda, Trabzon'un canlı bir örneğini sunduğu kültürel çevre, namus cinayetlerini teşvik etmekte ve namus nedeniyle cinayet işleyenleri de korumaktadır. Çünkü çevre, global toplumun yasalarının tersine, onları adî suçlu değil, topluluğun ahlakî değer ve törelerinin taşıyıcı ve uygulayıcısı kabul etmektedir."(38)

Böyle bir örnekte ise, yasalara aykırılığın farkında olunsa da değerler ön plâna geçer. Bu noktada diğer yapısal etkenler de gözden kaçırılmamalıdır.

"Ortak değer yargılarının toplumsal ilişkilerin yapısına etkileri gerçekten yadsınamaz. Ancak ilginin özellikle ve çoğunlukla norm ve değer yargıları üzerinde yoğunlaşmasıyla, bu yapının kendine özgü nitelikleri ve öğeleri doğrultusunda toplumsal düzeni etkilemekteki önemi gözden kaçmış olur."(39)

"...sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal-ıdarî koşullar, ailelerin sağladığı toplumsallaşma sürecinin aracılığıyla şiddete dayalı davranış biçimlerini belirler."(40)

Sutherland, kültürel sistem öğelerinin, kişileri, toplumsallaşmayla başka herhangi bir davranışa benzer şekilde kriminal etkinliğe yöneltibilmesi sürecine çok yönlü bir bakış getirmiştir. Ancak, kültürel sistemin, sosyoekonomik sistemle dinamik etkileşimini, bu çerçevede yeterince değerlendirmemiştir. Daha genel bir kuramla düşünülmesi, bu yüzden gereklidir. "Günümüz sosyoloji literatüründe bütüncül bir kurama duyulan gereksinimin önemi yadsımak olanaksızdır."(41)

IV. GENEL SİSTEMLER KURAMI VE AYIRICI BİRLEŞİMLER

Sutherland'le hemen hemen aynı yıllarda von Bertalanffy, bu gereksinimi çok iyi karşılayacak bir çalışmayla ilgileniyordu: sistem yaklaşımı. Bu yaklaşım 1) bir olguyu, birbirlerine yakın ya da uzak,

³⁸ Artun Ünsal, Kan Davası, çev. Niyazi Öktem ve Emre Öktem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995, s. 55

³⁹ Oskay, s. 34.

⁴⁰ Ünsal, s. 74.

⁴¹ Oskay, s. 54.

ancak oldukça farklı açılardan değerlendirmeye çalışan disiplinler arası bir sentez girişimidir. (*) İçerik yönünden birbirine hiç benzemeyen bilim dallarınca değerlendirilebiliyordu. Bu yüzden, günümüz sosyal bilimlerinde, özellikle yönetim bilimi, antropoloji, ekonomi gibi alanlarda, en çok yeğlenen yaklaşımlardan biri olmuştur.(42)

Sözlükler, Eski Yunanca ve Lâtince kökenli olup, modern dillerin çoğuna girmiş bulunan sistem kavramını, "örgütlenmiş, düzenli işleyen bir bütün" olarak tanımlıyor. Ancak bu tanım da yeterince açıklayıcı değildir. İçerdiği düzenlilik koşuluna rağmen, "...eğitim sisteminin bozukluğu'ndan, 'hukuk sisteminin yavaşlığı'ndan, 'yönetim sisteminin eskimişliği'nden yakındığımız zaman, aslında bir sistem işlerliğine sahip olmasını özlediğimiz bu kurum ve hizmetlerin hiç de düzenli işlemediğini dile getirmiş oluruz. Fakat yine de işlemeyen bu bütünlerden birer 'sistem' olarak sözederiz."(43)

Sistem, bir başka yalın biçimiyle, alt sistemlerin birbirleri ve bütünle olan dinamik ilişkiler yapısı olarak görülebilir. Öte yandan Bertalanffy'e göre, "bütün, bir kristal ya da bir atomdan çok bir alevi andırır."(44) Bu ifade de, söz edilen dinamik ilişkilerin hiç de uyumlu olması gerekmediğini belirtmektedir. 1950-1960 yılları arasında, büyük bir ilgi toplayan Genel Sistemler Kuramı'na pek çok bilim adamının katkısı olmuştur. İlgili kişiler, "sistem türlerini inceleyip sınıfladılar; kurumsal-örgütsel alt sistemlerle bunlardan oluşan sistemler üzerinde çalıştılar."(45) Çıkarımı yapılan örgütsel önermelerde vurgulanansa çoğunlukla uyumdu.

⁴² İbrahim Armağan, Sosyal Bilimlerde Sistem Yaklaşımı, İzmir: E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 1, 1980, s. 45.

⁴³ Bozkurt Güvenç, Sosyal ve Kültürel Değişme, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976, s. 29.

⁴⁴ Blauberg ve diğerleri, Systems Theory, Moscow: Progress Publishers, 1977, s. 44.

* Zaten bir görüşe göre, Genel Sistemler Kuramı'nın bir amacı, "bilimler arası işbirliğinin sağlanmasıdır." Bu konudaki başka bir görüşe göre ise, "tüm sistemleri kapsayan öge ve süreçleri kullanarak, örgütsel önermelere dayalı yeni bir bilim dalı geliştirmektir." Ayrıntılı bilgi için bkz. Armağan, s. 53.

⁴⁵ Güvenç, s. 29

Kuram, evrenin bir somut sistem hiyerarşisinden oluştuğunu savunur; birlikte etkileşen, birbiriyle ilişkili alt sistem ve bileşenler hâlinde organize edilmiş ve ortak bir mekân-zaman sürekliliği içinde mevcut olan madde ve enerjinin birikimleri.(46) Aynı durum (yapılanma) toplum için de geçerlidir. Örneğin: Ekoloji (çevre idaresi) gibi, ekonomi, eski Yunanca'daki oikos (ev) sözcüğünden türetilmiştir.(47) Ekonomi, doğa oikostaki oikosun(toplumun) bütçe ve diğer ekonomik ilişkilerini düzenler.

Varlıklarını sürdürebilmek için sistemlerin bazı süreçleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlar, haberleşme, karar verme ve dengeleme süreçleridir. "Bilgi alışverişi olmadan bir dizgenin işlemesi olanaklı değildir."(48) Birimler arasında bilgi alış verişi, her bir sistem ve diğer sistemler ve ana sistemin birimleri arasında, yatay ve dikey olarak gerçekleşir. İletilerin hızları , yoğunlukları farklı derecelerdedir. Birim, bu iletileri yeterince hızlı ve yoğun ölçüde alabildiği ve değerlendirebilecek yeterli donanımına sahip olabildiği ölçüde sağlıklı kararlar verebilir; böylece, çevreye daha iyi bir uyum sağlayabilir. İletişim etkinliğinin verimliliği, sistemin açıklık-kapalılık düzleminde bulunduğu yere bağlıdır.

Daha önce, çok farklı suç türlerini ortak bir çerçevede değerlendirmenin güçlüklerinden ve ayırıcı birleşimlerin, genel bir yorum için konuya yalın, ancak kapsamlı bir çerçeve sağladığından kısaca söz edilmişti.

Bakış açısı genişti, ancak yine de, suç davranışına yönelen bireyi, daha çok, üyesi bulunduğu alt sistemlerden itibaren ele alıyordu. Bu kesit önemlidir, ancak genel toplumsal sistemde, diğer sosyo-kültürel sistemlerin etkileriyle bütünleştirilmesi gerekir.

Ayırıcı birleşimlerin, sistem kuramının bir alt sistemi olarak

⁴⁶ Freedman ve diğerleri, Comprehensive Textbook of Psychiatry, Vol. I, Baltimore: Williams and Wilkins Co., 1975, s.75.

⁴⁷ Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1974, s.69.

⁴⁸ İbrahim Armağan, Toplumsal Yapı, Bilim ve Sanat, İzmir: E.Ü.G.S.F. Yayınları, 1982, s. 40.

değerlendirilmesi kanımızca, açıklayıcılığını kısıtlamamaktadır. Ayrıca, sistem yaklaşımı, kuram ya da öğreti olmaktan çok, araştırma stratejilerine dayanan bir yöntem(49) niteliği de taşımasıyla böyle bir değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Kendisiyle bütünleşmenin, değer verilmenin önemli olduğu yakın çevre- kuramsal tanımlamayla alt kültürler- birer alt sistemdir de aynı zamanda.

Sosyal, ekonomik ve kültürel sistemler ve alt birimleri birbirlerini sürekli etkilemekte ve değiştirmektedir. Yönetim sisteminde alınan bazı kararlar, ekonomik sistemde dalgalanmalara, krize, yeni düzenlemelere neden olabilir. Ekonomik sistemdeki yoğun sorunlar, genel sistemin kişilere sunduğu olanakları azaltarak belli bir gerilim oluşmasına, böylece de, kültürel sistemin bir alt birimi olan hukuka aykırı davranışlara kişilerin daha çok yönelmesine yol açabilir. Ancak bu tek başına işleyen bir süreç değildir.

Bir toplumda suçların ve karşılandıkları yaptırımların nitelikleri, o toplumun kimliği hakkında bilgi verir. Sosyal psikolog Archer ve Gartner'ın çalışmaları önemli bir örnek oluşturmaktadır. Çalışmada 1900-1970 yılları arasında 110 ulus ve 44 büyük uluslar arası kentteki öldürme ve diğer tacizlerin yıllık oranlarının kaydedildiği Suç Veri Dosyaları oluşturulmuştur. Savaş zamanının hareketliliğinin, verileri yorumlamayı olanaksızlaştıracakı düşünüldüğü için, savaştan beş yıl öncesi ve beş yıl sonrası olmak üzere iki dönem temel alınmıştır.

Araştırma, savaşan toplumlarda öldürme oranındaki değişmelerle, kontrol grubu olan savaşımayan uluslardaki öldürme oranlarındaki değişimleri karşılaştırmayı amaçlamıştır. Bulgulara göre, savaşan ülkeler savaşımayan ülkelere oranla öldürme olaylarında en az %10 oranında bir artış yaşamışlardır. Bazı ülkelerde bu oran savaş öncesi dönemin iki katına çıkmıştır. Belirlenen anlamlı farklılıklar, araştırmanın böyle dönemlerde öldürme eyleminin belli amaçlara hizmet eden bir araç olarak onaylandığını, uygun görüldüğünü belirten 'meşruluk hipotezi'nin geçerli olduğunu göstermiştir. Araştırmacılar, bu durumu öldürme eylemleri-

⁴⁹ Armağan, Sosyal Bilimlerde Sistem Yaklaşımı, s. 45.

nin önemli bir yere konmasının bireylere olumlu sonuçlar alınan bir model oluşturduğu ve bu biçimde yayıldığı görüşündedirler.(50) (model olarak öğrenme-Bandura)

"...Şiddet olaylarının meydana geldiği her toplum, belli bir süre sonra şiddete 'alışmakta' ve şiddet eylemleri ile ilgili haberlere karşı duyarsızlaşmaktadır."(51)

Bütüncül toplumda şiddete yönelik davranışlar yoğunsa ve bunlar olağan karşılanıyorsa, bunların daha sert davranışlara yönelmesi ve artması şaşırtıcı olmayacaktır- öğretmeninin öğrencilere ya da aile kurumunda erkeğin eşine uygulayacağı şiddet gibi-.Çünkü şiddet halkalar hâlinde yayılır.

Sosyal, ekonomik ve kültürel sistemler ve alt birimleri, birbirlerini sürekli etkilemekte ve değiştirmektedir. Örneğin, ekonomik sistemdeki yoğun sorunlar, genel sistemin kişilere sunduğu olanakları azaltarak, belli bir gerilim oluşmasına, böylece de kültürel sistemin bir alt birimi olan hukuka aykırı davranışlara kişilerin daha çok yönelmesine yol açabilir.

Tüm bu açıklamaların ışığında, sayılıtlarımızı şu şekilde belirtirebiliriz:

1. Toplumsal yapı türdeş olamayacağı gibi, onunla dinamik ilişkiler içinde biçimlenen kültürel sistemin de türdeş olması mümkün değildir; kültürel sistem parçalı yapıdadır.

2. Toplumsal yapı, 'farklılaşmış sentez birimleri' bütünüdür.

3. Alt birimler, global sistemden aldıkları, diğer alt kümelerle paylaştıkları ve kendilerine özgü olanları kapsayan bir değerler seçkisine sahiptir.

⁵⁰ Dane Archer ve Rosemary Gartner, "Barış Dönemi Kayıpları: Savaşa Katılmayanların Şiddet İçeren Davranışlarında Savaşın Etkisi," Çev. Aysun Babacan, Cogito, Sayı 6-7, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 241.

⁵¹ Rafael Moses, "Şiddet Nerede Başlıyor?", Çev. Ayşe Kul, Cogito, Sayı 6-7, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 25.

4. Toplumsal yapıda suç alt kültürleri de bulunabilir. Bunların oranı, toplumların özgün koşullarına göre değişir.

V. DENENCELER

1. Kadınlar, öz denetim ağırlıklı bir toplumsallaşma sürecinden geçtikleri için, suç öncesinde daha yoğun bir ailesel ve çevresel baskı yaşamış olmaları beklenebilir.

2. Erkeklerin, toplumdaki cinsiyet rolleri gereği atılmanlık, koruyuculuk, hızlı tepki gösterme niteliklerini ön plâna alan bir toplumsallaşma sürecinden geçmeleri nedeniyle, kendilerine ve yakınlarına karşı tehdit oluşturan davranışlara karşılık vermeleri ve böylece suç teşkil eden davranışlarda bulunmaları beklenebilir.

3. Yerel kültür değerlerine uyum gösterme çabasıyla suça yönelen kişilerin, genel değerlere aykırı, suç ögesi taşıyan başka özelliklerinin de olması mümkündür.

4. Diğer kişilerle ilgili sorunlarının çözümünde kurumsal yollardan yararlanmanın erkek cinsiyet rolüne uygun görülmemesi, bürokratik işlemlerin kişilere zor gelmesi ve ekonomik olanaklarını aşması, kriminal eyleme yöneltebilir.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M
A R A Ş T I R M A V E R İ L E R İ N İ N
D E Ğ E R L E N D İ R İ L M E S İ

I. SUÇLULARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Bu alt bölümde, hükümlülerin yaş, cinsiyet ve toplumsal kökenlerine göre dağılımları verilecek ve değişkenler, gerekli yerlerde, suçla ilişkileri bağlamında tartışılacaktır.

A. YAŞ VE SUÇ

Suç-yaş dağılımı ile ilgili görüşler bazı ayrılıklar göstermektedir. Örneğin, Hirschi ve Gottfredson, yaş dağılımının zaman, kültür, cinsiyet ve ırk açısından sabit olduğu, ancak bunun, suça olan eğilimi değil de suç dağılımını yansıttığı savındadırlar. Bu tez, yaş dağılımının gerek suçlar, gerekse farklı zaman dilimlerinde sabit olmadığı temeline reddedilmiştir.(1)

Yaş dağılımını açıklama girişimleri, fizik güçteki değişmeler veya benlik-kimliğinin ortaya çıkmaya başladığı bir dönemde davranışsal deneyimler gibi, hem biyolojik hem de toplumsal faktörleri kullanır.(2) Yaşın, cinsiyet, kültür ve diğer değişkenler açısından değişmezliği tartışmalı görülse de, bu konuda belli bir uyuşma sağlanan eğilimler de bulunmaktadır. Örneğin, suça başlama yaşının küçük oluşunun, suç yineme olasılığını (mükerreriyet) arttırması beklenir. Yine, gençlerin, ileri yaş gruplarından daha çok suça katılması bir başka beklenen durumdur.

¹ Blackburn, s. 50. Bu konuda ayrıntılı bir tartışma için bkz. David F. Greenberg, Age, Crime, and Social Explanation, AJS Volume 91, Number 1, July 1985, ss. 1-18 ve Travis Hirschi ve Michael Gottfredson, Age and Crime, Logic and Scholarship: Comment on Greenberg, AJS Volume 91, Number 1, July 1985, ss. 22-26.

² Blackburn, s. 50.

Tablo:3 Cinsiyet ve yaş

CİNSİYET	Y A Ş G R U B U							
	19-21	22-29	30-39	40-49	50-59	60-64	65 ve üstü	TOPLAM
Erkek	23.28	31.22	25.93	14.81	2.65	1.59	0.53	100.00
	88.00	85.51	69.01	80.00	50.00	75.00	100.00	78.75
	18.33	24.58	20.42	11.67	2.08	1.25	0.42	78.75
	44	59	49	28	5	3	1	189
	39.37	54.34	55.91	27.56	7.87	3.15	0.79	189.00
Kadın	11.76	19.61	43.14	13.73	9.80	1.96	--	100.00
	12.00	14.49	30.99	20.00	50.00	25.00	--	21.25
	2.50	4.17	9.17	2.92	2.08	0.42	--	21.25
	6	10	22	7	5	1	0	51
	10.62	14.66	15.09	7.44	2.12	0.85	0.21	51.00
Toplam	23.83	28.75	29.58	14.58	4.17	1.67	0.42	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
	20.83	28.75	29.58	14.58	4.17	1.67	0.42	100.00
	50	69	71	35	10	4	1	240
	50.00	69.00	71.00	35.00	10.00	4.00	1.00	240.00

 $\chi^2 = 13.736$ s.d.= 6

Belli bir suçun sayısal değerinin ilk yükselişi, suç türüne göre değişmektedir. Genel olarak daha anlık kararlarla tartışmanın kav-
gaya dönüşerek suç niteliği kazanması biçimindeki eylemlerin, daha çok
gençlere özgü olduğu düşünülmektedir. Bu da, gençlik çağıının dönemsel
özellikleriyle, çevresel ve durumsal değişkenlerin etkilerinin çakışma-
sına bağlanmaktadır. Rüşvet, irtikâp, sahtecilik, zimmet gibi suçlarsa,
belli bir iş konumunu gerektirdiği için daha geç yaşlarda işlenmektedir.

Tablo 3'te, her tür suçtan hüküm giymiş olan kişilerin n için-
deki yaş gruplarına göre yüzde dağılımları incelendiğinde, ilk iki grup-
taki hükümlülerin tüm suçların %52.58'ini işlediği görülecektir. Buna
3. grup da eklendiğinde, evrenin %82.16'sına ulaşılabacaktır. İlk iki
grubun oranı, diğer araştırmalarla tutarlı, beklenen bir durumdur.

Yaş grupları oluşturulurken, o andaki yaş değil, suçun işlen-
diği sıradaki yaş temel alınmıştır. Mükerrer suç işleyenler olduğu düşü-
nülürse, yaş grupları biraz daha aşağıya çekilecektir.

Kadın suçları için ise, en çok yoğunlaşma %43.14'lük oranla
30-39 yaş grubunda olmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün, 29 yıllık bir değerlendirmeyi
kapsayan 'İstatistiksel Göstergeler 1923-1992' yayınındaki veriler ince-
lendiğinde, en çok suç işleyenlerin, 1964'ten 1990'a kadar 22-29 yaş
grubunda toplandığı görülmekte, bunu, yakın oranlarla 30-39 yaş grubu
izlemektedir. 1990 yılında oranlar eşitlenmekte (31.4-31.5), 1991'den
itibaren, 30-39 grubu 1. sırada görünmektedir. (*) 1995 ve 1996'da ise,
30-39 yaş grubu öne geçmektedir. Alan çalışmasında ise, doruk noktası,
küçük bir farkla (28.75-29.58) 22-29 yaş grubunda görünmektedir.

Tüm yaş kümelerinde en geniş dağılım gösteren suç, İcra İflâs
Kanunu'na muhalefetten(*) sonra hırsızlıktır. Çok küçük yaşlarda başla-

* Son yayınlanan Adalet İstatistik Yıllığı 1995 yılına ait olduğundan,
alan çalışmasının yapıldığı 1996 yılına ilişkin veriler için, Adli Sicil
ve İstatistik Genel Müdürlüğü bilgisayar kayıtlarından yararlanılmıştır.

İcra İflâs Kanunu'na muhalefet suçunun tipik değil, şekli bir suç ol-
duğu, daha önce 'Suç ve Ceza Arasındaki İlişki' başlığı altında tartı-
şılmıştı.

makta (-15), giderek yükselmekte ve 22-29 kümesinde doruk noktasına ulaşmaktadır. Adam öldürmek suçu da görece yaygın, sağa kaymış bir çan eğrisi karakterindedir: 22-29/1; 30-39/2; 40-49/3; 19-21/4. Cebrî hırsızlık daha çok genç yetişkinlik (22-29) ve ergenlik (16-21) dönemine özgüdür. Ancak, sıralama yıllara göre değişebilmektedir.

Uyuşturucu madde ile ilgili hükümler- kullanmak, satmak, satın almak- birlikte değerlendirildiği için, yaş özelliklerini belirtebilmek oldukça zordur. Çoğu kez iki suç birliktedir. Yalnızca bir fikir vermek üzere, çok genç yaşta bu suçtan hüküm giyenlerin yalnızca uyuşturucu madde kullananlar olmaları, ya da aynı zamanda satma suçu işledilerse, bunun gereksinim duydukları maddeleri sağlamak üzere gerçekleştiği ve küçük ölçekli olduğu; orta yaşlarda ise satıcı olma ve satma eylemini daha geniş ölçekte gerçekleştirme olasılığının arttığı söylenebilir.

Ormanlık bölgede tarla açma, farklı amaçlarla ağaç kesme vb. biçimlerde işlenen orman suçları, genç yaş kümelerinde oldukça az olmak üzere (16-18 ve 19-21) her yaşta işlenebilmekteyse de, bir ileri yaş suçudur.

B. CİNSİYET VE SUÇ BAĞINTISI

Alan çalışması için örneklem oluşturulurken, kesin kotalar belirlenmemiş, yalnızca bazı ilkeler benimsenmişti. Cinsiyet değişkeni çalışmanın ana eksen olduğundan, n içindeki K nüfusunun belli bir büyüklükte olması istenmiştir. Evren, örnekleme bire bir olarak yansıtılsaydı, 2-3 kişiyle görüşmek gerekecekti. Bu nedenle, büyütülmüş bir ölçek kullanılarak %21.25'lik bir orana ulaşılmış ve 51 kişiyle görüşülmüştür.

1996 yılında cezaevine giren hükümlü sayısı 62.002 olup, bu sayının 60.478'i erkek, 1524'ü kadındır. Genel toplama oranlandığında, sözü edilen hükümlülerin %97.54'ü erkek, %2.46'sı ise kadındır. İstatistiklerde kadınların erkeklere göre çok az yer tutması çeşitli yorumlara neden olmuş, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür: Bunlardan biri, kadın-

ların, suçu işlemelerinden, bu eylemle ilgili olarak haklarında bir değerlendirilmenin gerçekleştirileceği yargılama aşamasına değin, hoşgörölü bazı tutum ve davranışlarla karşılaştıkları kanısıdır. Böylece kadınlar, suç istatistiklerinde daha az yer alacaktır. Konuyla ilgili diğer iddialar, kadının fiziksel yönden erkek kadar güçlü olmadığı, bu yüzden suç eyleminde bulunmasının da güç olacağı; kadının çalışma yaşamına ve diğer sosyal ortamlara daha az katıldığı ve bu nedenle de suça yol açabilecek durumsal ön koşulların daha az oluşacağı şeklinde sıralanabilir.

İlk savı sınamak üzere yapılan çalışmalar oldukça geniş bir dağılım göstermektedir. Örneğın, savı, cezaya çarptırılma açısından sınavan araştırmalar birbirleriyle tutarlı bulgular ortaya koymamaktadır.

"Atkinson ve Newman, Baab ve Fugerson, Hagan, Hewitt ve Alwin, Newman ve Pope, kadın suçluların daha hafif cezalar aldıklarını belirlemişlerdir. Oysa, Farrell ve Swigert, Hagan, Nagel ve Albonetti ve Unnever, Frazier ve Henretta, cinsiyetin cezalandırma üzerine istatistiksel yönden anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır." (3)

İstatistiklerin bu yöndeki gerçeğı yansıtmadığı düşünölse bile, oranlar arasındaki farklılık, 2.46/ 97.54, yukarıdaki gerekçelerin açıklama sınırlarının ötesindedir. Çünkü, bir kara sayı (dark number) sorunu değildir. Ayrıca, bu oransal farklılık tüm sanayileşmiş ülkeler için de geçerlidir. Örneğın, İngiltere'de suçlu kadınlar, cezaevlerindeki suçluların %3'ünü oluşturmaktadır. (4)

Farklı toplumlarda sosyo-ekonomik koşullar, eğitim düzeyleri farklı olacağına göre, konu ataerkil aile örüntüsü ve cinsiyet rolleriyle ilgili görünmektedir. (*) Ancak bu kuramsal bir çıkarımdır.

³ C.A. Albonetti, An Integration of Theories To Explain Judicial Discretion, Social Problems, Sep. 91, Vol. 38, Issue 2, s. 248.

⁴ Giddens, s.141.

* Ayırıcı birleşimler kuramının yaklaşımı, öğrenme tarzlarının belli bir kültürel bağlamda gerçekleştiğı yönündeydi. Şu halde, farklı bütünsel sistemlerdeki kadınların suça katılım miktarlarını birbirine yaklaştıran değişken, kültürler arası (cross-cultural) bir nitelik olabilir. "Pek çok toplumda erkekler kadınlardan daha fazla güç ve otoriteye sahiptir; dahası, bu güç, aynı zamanda kadınlar üzerindeki bir gücü de kapsar." (bkz. Bilton-Bonnett, s. 149)

Genel olarak suç yüzdesi kadınlar için düşükken (2.3), adam öldürme suçu için bu oran %4.56'ya ulaşmaktadır. Bir başka deyişle, erkeklerle göre oldukça az sayıda suç işleyen kadınlar, ağır bir suç olan adam öldürme eylemine baş vurmaktadır. Bu durum da, yüksek bir uyum gösterebilecek biçimde yetiştirilen kadınların, ancak yoğun bir baskı karşısında suça yönelebileceklerini, bu baskının sonuçlarının da oldukça yoğun olacağını kanıtlayan bulgulardan biridir. (Sonraki başlıklarda tartışılacaktır.)

C. TOPLUMSAL KÖKEN

Modernleşme, toplumsal yapıda yarattığı gelişme ve sorunlarla birlikte algılanması gereken bir süreçtir.

"Black, modernleşmenin sorunlarına değinirken, ülkelerin uluslar arası ekonomik sisteme artan bağımlılığını, göç olgusunu, hızlı kentleşmeyi, aile içi ilişkilerin bozulmasını, değerlerin değişmesinin yarattığı boşluğu, yabancılaşmayı, suç oranının artışıını vurgular."⁽⁵⁾

Dönmezer ise, 1964-1968 yılları içinde işlenen ve savcılığa intikâl eden suçlar üzerinde yaptığı araştırmaya ve üç büyük kentteki (İstanbul, Ankara ve Kocaeli) 1960-1970 yıllarına ilişkin suç istatistiklerine dayanarak, kentleşme ve sanayileşmenin, toplumların tümü için kaçınılmaz bir biçimde suçluluk problemiyle karşılaşmayabileceği görüşünün, Türkiye özelinde kanıtlandığını belirtir. 1975'e kadar bu eğilimin sürdüğünü ve 1975'ten sonra da bir süre daha sürebileceğini ileri sürer. Nedenini de, kırsal toplumdaki değerlerin tutarlılığına bağlar.⁽⁶⁾

Alan çalışması bulguları, anlatılan eğilimlerin hızla değiştiği yönündedir: Tablo 4'den 240 erkek ve kadın hükümlüden 103'ünün doğum

⁵ C.E. Black, Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri, Çeviren M. Fatih Gümüş, V Teori Yayınları, Ankara: 1989, s. 38-41'den aktaran Hüseyin Bal, Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi, İstanbul: Doğa-İnsan Yayınları, 1995, s. 37.

⁶ Dönmezer, ss. 216-225.

Tablo: 4 Hükümlülerin doğum yerleri ve son oturdukları yer

Doğum yeri	S o n o t u r u l a n y e r				
	K ö y	Kasaba	İ l ç e	İ L	Toplam
K ö y	57.28	0.97	11.65	30.10	100.00
	92.19	9.09	24.00	26.96	42.92
	24.58	0.42	5.00	12.96	42.92
	59	1	12	31	103
	27.47	4.72	21.46	49.35	103.00
Kasaba	7.69	69.23	15.38	7.69	100.00
	1.56	81.82	4.00	0.87	5.42
	0.42	3.75	0.83	0.42	5.42
	1	9	2	1	13
	3.47	0.60	2.71	6.23	13.00
İ l ç e	7.02	—	52.63	40.35	100.00
	6.25	—	60.00	20.00	23.75
	1.67	—	12.50	9.58	23.75
	4	0	30	23	57
	15.20	2.61	11.87	27.31	57.00
İ L	—	1.64	4.92	93.44	100.00
	—	9.09	6.00	49.57	25.42
	—	0.42	1.25	23.75	25.42
	0	1	3	57	61
	16.27	2.80	12.71	29.23	61.00
Yurt dışı	—	—	50.00	50.00	100.00
	—	—	6.00	2.61	2.50
	—	—	1.25	1.25	2.50
	0	0	3	3	6
	1.60	0.27	1.25	2.87	6.00
Toplam	26.67	4.58	20.83	47.92	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
	26.67	4.58	20.83	47.92	100.00
	64	11	50	115	240
	64.00	11.00	50.00	115.00	240.00

$$\chi^2 = 269.762 \quad \text{s.d.} = 12$$

yerinin köy olduğu anlaşılmaktadır. Son oturulan yer hanesine bakıldığında ise hükümlülerin %26.67'sini oluşturan 64 kişinin köyde oturmakta olduğu görülecektir.

Erkek hükümlü babalarının %39.15'i tarım ve hayvancılıkla uğraştığı hâlde, bu oran çocuklarında %21.17'e inmektedir.

Erkek ve kadın hükümlülerden %42.92'si köyde doğduğu hâlde, ancak %26.67'si köyde oturmaktadır.

DİE verilerine göre 1990 yılı nüfus sayımı için toplam nüfus içinde kent nüfusu %59.01, köy nüfusu ise %40.99'dur. 240 kişilik evrende, hükümlülerden 64'ünün son oturduğu yerin köy; 176'sının ise kent olduğu saptanmıştır. Doğum yeri yönünden, %42.92/57.09 olan köy/kent oranı son oturulan yer yönünden %26.67/73.33 oranına dönüşmüştür. Bu da suçun kırdan kente yöneldiğini göstermektedir.

Kırsal alt kültürlerin, diğer alt kültürler gibi bütüncül toplumsal yapıninkilerle pek çakışmayan, kendine özgü bir suç anlayışı vardır. Bütüncül toplumsal yapı için çok ağır sayılan bir suç, bu yapıda bir onur meselesi olabilir. Bu tür suçlularsa, yalnızca onurlarını koruyan kişiler olarak onay görürler.

Yerel kültür yaşam alanlarında yerleşmeler çoğu kez dağınıktır; kişiler kendi güvenliklerini kendileri sağlamalıdır. "Devlet kuvvetlerinin gerektiği biçimde ulaştırılamadığı yerlerde, köylü kendisini bizzat korumak için silâha sarılmaktadır."(7)

Konuyu Foster'in sınırlı varlık kavramıyla açıklayan Ünsal'a göre:

"Göç, nüfus patlamasının ancak bir bölümünü kısmen hafifletebilirken, bunun yanı sıra toprakların hızla bölünmesi, kaçınılmaz biçimde bir yandan kırsal kesimde işsizliği arttırmış, bir yandan da yeni çatışmalara yol açmıştır."(8)

Güçler dengesini koruyabilmek için, kişinin kendisine ait var-

⁷ Mahmut Tezcan, Kan Gütme Olayları Sosyolojisi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 24, 1972, s. 42.

⁸ Ünsal, s. 47.

lıklara karşı olabilecek tehditleri uygun bir biçimde karşılaması gerekir; aksi takdirde tehditler sürebilecektir. "Çünkü, 'her birey, ait olduğu kültür ve alt kültürlerin taşıyıcısıdır' ve başka bir yerde yeni bir kültüre 'taşınsa' bile, uzun süre kültürünü koruyacaktır." (9)

Kentsel örüntü içinde, bu kişiler sorunlarını, alıştikları biçimde kendileri çözümlemeye çalışacaklarsa da, bu kez geçerlilik sağlayan türdeş ilişkiler düzeni değişmiştir. Ancak kent suçluluğu, hiç de 'kırsal kültürün sorun çözümleme biçimlerinin taşınmasından' ibaret değildir ve daha güç bir toplumsal sorundur; çünkü kent suçluluğu örgütlenmiş suçları da kapsar. "Yücel 'Organize Suçluluk' başlığı altında yaptığı araştırmada, bu görüşü doğrulamış, mafyanın büyük kentlerde, gecekondu bölgelerinde oluşan altkültürlerden kaynaklandığını belirtmiştir." (10)

II. HÜKÜMLÜLERİN EĞİTİM YAŞANTILARI

DİE verilerinin (1990), tarafımızdan alan çalışmasının yapıldığı 1996 yılına uyarlanmasına göre, Türkiye genelinde okur-yazar olmayanların oranı, erkeklerde %9.25, kadınlarda ise %24.25'tir. Tablo 5'te, görüldüğü gibi, kadın hükümlüler arasında okur-yazar olmayanlar %41.18'lik oranla, Türkiye geneline göre hemen hemen iki kat (1.7) daha yüksektir.

"Kız çocuğunun eğitim sorununun bugüne ait bir sorun olmadığı istatistiklere ve/veya literatüre bakıldığında rahatça görülebilir. Diğer bir deyişle, kadın ve eğitim bağlamında sorun Tanzimat'tan beri gündemdedir." (11)

Kadının eğitim olanaklarına ulaşmasındaki engeller kısaca şu başlıklarda tartışılmaktadır:

1. Kız çocuğunun, kırsal kesimde, her türlü tarla ve ev işini yürütmesi. Çocuğun okullaşmasıyla önemli bir iş gücü kaybı oluşacağı düşünülmekte, böyle bir kayıp göze alınmak istenmemektedir.

2. Çocuğun değeri: Eğitim bir anlamda da yatırım etkinliğidir.

⁹ Ünsal, s. 80

¹⁰ Köknal, s. 182.

¹¹ N. Serpil Altuntek, Kız Çocukların Okullaşma Sorunu: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örneği, Humana Bozkurt Güvenç'e Armağan, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s. 37

Tablo: 5 Cinsiyet ve eğitim

CİNSİYET	E Ğ İ T İ M D Ü Z E Y İ						T O P L A M
	Okur-yazar olmayan	Okur-yazar olup, okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul	Lise ve dengi meslek okulu	Fakülte ve yüksek okul	
E r k e k	4.76	6.88	59.26	12.70	14.29	2.12	100.00
	30.00	72.22	86.15	85.71	93.10	80.00	78.75
	3.75	5.42	46.67	10.00	11.25	1.67	78.75
	9	13	112	24	27	4	189
	23.62	14.17	102.37	22.05	22.84	3.94	189.00
K a d ı n	41.18	9.80	35.29	7.84	3.92	1.96	100.00
	70.00	27.78	13.85	14.29	6.90	20.00	21.25
	8.75	2.08	7.50	1.67	0.83	0.42	21.25
	21	5	18	4	2	1	51
	6.37	3.82	27.62	5.95	6.16	1.06	51.00
T o p l a m	12.50	7.50	54.17	11.67	12.08	2.08	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
	12.50	7.50	54.17	11.67	12.08	2.08	100.00
	30	18	130	28	29	5	240
	30.00	18.00	130.00	28.00	29.00	5.00	240.00

$$\chi^2 = 51.708 \quad s.d. = 5$$

Kime, ne süreyle, nasıl yatırım yapılacağı tarzında bir dizi kararı gerektirir. Genellikle, atasoylu bir aile düzeni geçerli olduğuna göre, evliliğinden itibaren erkeğin ailesine katılarak, iş gücünü bu çevrede değerlendirecektir. Bir başka deyişle, ekonomik katkısı bir başka sistemin yararına olacağı için, kız çocuğun eğitimi o denli rasyonel bulunmamaktadır.

Kağıtçıbaşı'nın yürüttüğü 'Çocuğun Değeri' konulu kültürler arası araştırma bu yönde bazı bulgulara sahiptir:

"Endonezya, Kore, Filipinler, Singapur, Tayvan, Tayland ve Türkiye'de, ülke nüfusunu temsil edici örneklemelerle yapılan bu araştırmada, çocuklara atfedilen değerler, ailedeki bireylerin birbirlerine olan bağımlılığını ve bağlılığa dayanan aile kültürünü göstermiştir."(12)

Almanya ve Amerika'da ise, bağımsızlık, kendine güven gibi değerler önemli aile değerleri olarak ön plândadır ve çocuklar da bu ilkeler gözetilerek yetiştirilmektedir.(13)

Çocuğa yüklenen değerler ve çocuğun aile içindeki yeri, sosyo-ekonomik düzey ve oturulan bölgenin gelişmişliğine göre değişir. Çocuğun anne-babaya kaynak aktarmaya hazır, yaşlılık güvencesi değeri, kırsal kesimde ve az gelişmiş bölgelerde daha sıklıkla önem kazanmaktadır. Bu beklentilerse, çoğunlukla erkek çocuğa yöneliktir. İki kutuptaki değerler, X ve Z aile kalıpları şeklinde tanımlanmıştır. Daha çok 'X kalıbı aile sistemleri'nden gelen (hükümlü) kadınlar bu kalıbın düşük kadın statüsü, yetkeci ana-baba tutumunun kendi cinslerine yönelik sosyalleştirme biçimleri gibi niteliklerinden etkilenmektedirler.(14)

"Diğer bir husus, köylü kesimin eğitim giderlerini karşılayacak güce genellikle sahip olamamasıdır. Üstelik, 'bir boğazdan kurtulma' gibi kaygılarla kız evladın erken yaşta ev-

¹² Çiğdem Kağıtçıbaşı, İnsan- Aile- Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990, s. 22.

¹³ Kağıtçıbaşı, s. 23.

¹⁴ Kağıtçıbaşı, s. 108.

lendirilmesi de bu bağlamda ele alınabilir."(15)

Kız çocukların, Türkiye genelinde, ortaokula devam olasılığı, 1994 yılı için %51.34'tür. Bir başka deyişle, toplum genelinde okul çağındaki kız çocukların %81.26'sı ilkokula giderken, bu çocukların ancak %51.34'ü ortaokula devam edebiliyor. Bu oran suçlu kadınlarda %13.72'dir.

İlkokul eğitiminin suç etkinliğine yöneliştten koruyucu etkisi, özellikle kız çocukları için dolaylı ve oldukça sınırlıdır. Dolaylı olduğundan şunu kastediyoruz: Kızların aile, yakın çevre ve eğitim sistemlerindeki cinsiyet rolleri oldukça uyumludur. Eğitimin uzun süreli amaçlarından biri olan öz-denetimin geliştirilmesi işlevi, bu anlamda, anılan birincil kurumlarca yerine getirilmektedir. İlkokul eğitimi ise, yakın çevre kurgusal sınırları içinde, hukuksal bir yaptırımı gerektirebilecek bir etkinlik yönünde baskı söz konusu olduğunda, bireye, okur-yazar olmayana göre, az da olsa -işe girişi biraz daha kolaylaştırma, suça yöneltici sistemden ayrılmayı sağlama gibi- bazı seçenekler sunabilir; ancak, ilköğretim, bunlar için çok az bir ivme kazandırabilir.

Tablo: 6 Kadın hükümlüler ve anne-babalarının eğitim düzeyleri

EĞİTİM DÜZEYİ	Kadın hükümlü		A n n e		B a b a	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar olmayan	21	41.18	34	66.67	20	39.22
Okur-yazar olup okul bitirmeyen	5	9.80	6	11.76	10	19.61
İlkokul	18	35.29	6	11.76	16	31.37
Ortaokul	4	7.84	1	1.96	1	1.96
Lise ve dengi meslek okulu	2	3.92	—	—	—	—
Fakülte ve yüksek okul	1	1.96	—	—	—	—
Bilinmeyen			4	7.84	4	7.84
T o p l a m	51	100.00	51	100.00	51	100.00

¹⁵ Altuntek, s. 39.

Kadın hükümlülerin anne-babalarının eğitim düzeylerine bakıldığında, şu bulgular görülecektir: Anneler için okur-yazar olmayanların oranı %66.67, kendi kuşaklarına göre, 50-54 için %45.11 ve 55-59 için %55.16 olan oranlardan %11-21 daha fazladır. Farkın çok yüksek olmadığı söylenebilir. Babalar içinse durum şöyledir: Erkeklerde okur-yazar olmayanlar, 50-54 yaş kümesinde 12.27, 55-59 yaş kümesinde ise %18.53'tür. Hükümlü babalarında ise bu oran %39.22'dir ki, 1. kategoride 3 kat, 2. kategoride 2.11 kat fazladır. Babaların okur-yazar oranları genel örneğe göre düşükken, yine de, hükümlü olan kızlarıninkinden az da olsa yüksektir (%2 civarında). Anne-babalar arasında, ortaokulu bitiren hanesinde ancak temsilî oranda, birer kişi bulunurken, lise ve yüksek okul bitiren bulunmamaktadır.

Erkek hükümlülerin aileleri, görece daha uzun süre eğitim almıştır. Okur-yazar olmayan babalar 1. kategoride 2.11 (50-54), 2. kategoride 1.39 (55-59) kadar yüksektir. Genel olarak erkek hükümlüler, kadın hükümlülerden daha eğitilmiş ailelerden gelmişlerdir. Erkek hükümlülerde okur-yazar olmayanların oranı %4.76 ile Türkiye genelinin altındadır.

Tablo: 7 Erkek hükümlüler ve anne-babalarının eğitim düzeyleri

EĞİTİM DÜZEYİ	Erkek hükümlü		A n n e		B a b a	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar olmayan	9	4.76	114	60.32	49	25.92
Okur-yazar olup okul bitirmeyen	13	6.88	13	6.88	40	21.16
İlkokul	112	59.26	50	26.46	70	41.80
Ortaokul	24	12.70	5	2.65	11	5.82
Lise ve dengi meslek okulu	27	14.28	3	1.59	5	2.65
Fakülte ve yüksekokul	4	2.12	1	0.53	2	1.06
Bilinmeyen			3	1.59	3	1.59
T o p l a m	189	100.00	189	100.00	189	100.00

III. EĞİTİMSEL SÜREÇLER VE KRİMİNAL DAVRANIŞ

Sutherland'in karşılaştığı önemli eleştirilerden biri, kriminal davranışın edinimi ya da bu türden sapkın yönelimi kolaylaştıran eğilimlerin ne tür bir öğrenme ile oluştuğu konusunun açıklık kazanmadığı, daha çok açıklık getirilmesi gerektiği yönündeydi. Hatta, Ronald L. Akers ve Robert L. Burgess'in, bu öğrenme tarzını geliştirmeleriyle ayırıcı güçlendirme (differential reinforcement) görüşüne ulaşıldı. Bu bağlamda, ayırıcı güçlendirme, ayırıcı birleşimlerin bir türevidir. Burgess ve Akers edimsel koşullama ve öykünme üzerinde durur.

"Yakın kişisel gruplar, kurgusal ya da gerçek olabilen referans grupları da dâhil, bireyin ana pekiştirme kaynağını kontrol eden gruplardır ve ayırıcı birleşimler, bu nedenle, bu grupların ayırıcı güçlendirme değerinin bir fonksiyonudur. Tanımlar, doğrudan güçlendirilebilen ve diğer davranışlar için ayırdedici uyarılar olarak işlev gören davranışa yüklenen norm veya anlamlardır."(16)

Sapkın sonuçlar, sapma yönünde olan davranışların fazla olmasıyla saptanmaz. Daha çok, bir küme sözlü ifadenin diğer bir küme sözlü ifadeye göre, farklı pozitif pekişmesiyle saptanır.

Ayırıcı birleşimler kuramına gelen, kriminal öğrenmenin nasıl gerçekleştiğinin yeterince net açıklanamayışı(*) yönündeki eleştiriler, kanımızca bazı kavramsal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu kavramlardan ilki eğitimidir. Eğitim, en klâsik tanımlarından birine göre, bireyin

¹⁶ Blackburn, s. 100. Ayırıcı birleştirme kuramı, davranımı pekiştirmenin salt birincil kümelerle değil, kurgusal referans gruplarıyla da olabileceğini savunur. (Sutherland'in, kitle iletişim araçlarını önemsiz gördüğü düşüncesine karşın.)

*

Kuram, yalın olarak 9 önermelik bir dizge biçiminde ifade edilmişti. Bunlardan 8. önerme, 'suç ve suç karşıtı örüntülerle birleşme yoluyla öğrenme süreci'nin, salt öykünmeyi değil, herhangi bir öğrenmede yer alan tüm mekanizmaları kapsayacağını belirtmektedir. Demek ki, seçenekler, model almadan, sınama-yanılmaya kadar değişebilir. Bu yönde, yaklaşım, psikolojideki öğrenme biçim ve yaklaşımlarıyla bütünleştirilebilir.

davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve amaçlı olarak istendik (istenen yönde) davranış meydana getirme sürecidir. Başka bir tanım eğitimi, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamı(17) olarak görmektedir. Tanımlar sıralanırsa, ortak paydalar şu şekilde karşımıza çıkacaktır: Kişisel potansiyel; ona, koşullar elverdiğince uygun olarak seçilmiş bir amaç; tek tek bireyler için bunlar başarılabilirdiği ölçüde sağlanan toplumsal yarar. Daha çok kurumsal olan eğitim iki temel etkinliğe dayanır: Öğretme, bilgi aktarma edimi; öğrenme ise, en yalın şekilde, bilgi nesnesine ulaşma ve onu değerlendirme uğraşdır.

Eğitim ve ilgili diğer temel kavramlarının bir ortak yönünün ise, olumlu bir değer yüklenmek olduğunu görmek zor değildir. Hatta, "birçok gözlemciler, okulun suç önleme, seksüel sapma, uyuşturucu madde alışkanlığı...gibi konuları çözmeye yetkili bir kuruluş olduğunda ısrarlıdır."(18) Şaşırtıcı gelen, belki de sapkın davranış gibi bir etkinliğin olumlu bir etkinlikle nasıl edinileceğidir.

Kriminal etkinliğin içselleştirilmesiyle ilgili olarak, toplum-sallaşma süreci de, bu bağlamda ve aynı nedenle uygun bir kavram gibi görünmüyor. Şöyleki: toplumsallaşma, diğer adıyla

"Sosyalleşme, yapısında karmaşıklığı içeren, toplumsal anlamda başarılı bireylerin yetiştirme süreci demektir. O halde insanın doğuştan taşıdığı biyolojik potansiyelle, ekoloji ve toplumu da içine alan çevre etkenlerinin arasındaki karşılıklı ilişkiyi içermesi gerekir. Sosyalleşmeyi böyle tanımladığımızda ana-babaların çocukları 'istedikleri gibi şekillendirmeleri' gibi dar bir tanımdan öteye gitmiş oluruz. Çünkü bu durumda sosyalleşme hem istemli bir sosyalleşmeyi hem de istem dışı bir süreç olan kültürleşmeyi*(enculturation) içerir. Bu, kültürün öğrenilmesi ve insanın sosyal bir varlık olma sürecinin tamamıdır."(19)

¹⁷ Mahmut Tezcan, Eğitim Sosyolojisi, 6.b., Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1991, s. 4.

¹⁸ Tezcan, Eğitim Sosyolojisi, s. 58.

¹⁹ Kağıtçıbaşı, s. 64.

* Kültürleme denmek isteniyor.

" 'Kültürleme, insanoğlunun çocuk veya ergin olarak kendi kültüründe etkinlik kazanması ve eğitim süreci sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç-dışı şartlanmalar' şeklinde tanımlanır."(20)

İlk kez antropolog Herskovits tarafından 1948'de önerilen kavram, toplumsallaştırmadan daha geniş kapsamlıdır.

"Sosyalizasyon yalnızca, topluma uyum sağlayan bir süreç olduğu halde, kültürleme öteki bütün şartlanmaları da içine almaktadır. Öte yandan, kültürleme, eğitim kavramından da daha geniş kapsamlıdır. Çünkü, eğitim, kültürlemenin bilinçli, maksatlı veya istendik şartlanmalarını içermektedir. Oysa, kültürleme, tanımı gereği, bilinçsiz ya da bilinç-dışı, yaygın, kendiliğinden, tesadüfî ve bireysel öğrenmeleri ve şartlanmaları da kapsar."(21)

Sutherland'e ve ayırıcı birleşimlere dönersek, şunları söyleyebiliriz: Kriminal davranışın -suç tekniklerinin vs.- yakın kişisel gruplarda öğrenilmesi, mafia ve benzeri suç örgütlerini akla getirmektedir. Bu da bir seçenektir ama çoğu suç da bu tür örgütsel yapıların dışında oluşmaktadır. Çok farklı bir boyutta, eşini ısrarla döven erkek, çocuğuna, anlaşmazlık karşısında şiddetin meşru görülebileceği gibi bir ileti vermiş olabilir. Bu yöndeki iletilerin birikimsel (kümülatif) bir toplamı, belki de, diğer 'uygun' koşullarla ve durumsal değişkenlerin etkileriyle birleştiğinde, sistemin iç basıncı çok artarak, kişiyi sapkın davranışa yöneltebilir.

Güvenç'in 1978'de Japonya'da gerçekleştirdiği alan çalışması, eğitimde ve diğer kültürleme biçimleri arasındaki tutarlılığın suç oranlarını nasıl etkileyebileceği yönünde önemli ipuçları sunmaktadır:(*)

Bir yaşına kadar olan bebeklerdeki ölüm oranları, dünya sağlık

²⁰ Dictionary of Social Sciences, UNESCO, Tavistock, 1964, s.239'dan aktaran Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, s. 132.

²¹ Güvenç, İnsan ve Kültür, s. 133.

* Bu özelliklerden bir kısmı alan çalışmasının yapıldığı tarihten bu yana bir miktar değişmiş olabilir. Konu açısından vurgulanmak istenen, söz konusu modelin belli bir t zamanında, yukarıda tartışılan özelliklere uygun bir örnek oluşturmasıdır.

örgütlerince kültürel gelişme düzeyinin ve toplum sağlığının en güvenilir ölçütlerinden biri sayılmaktadır. Bu oran (binde 10) Japonya'da en düşüktür. Dikkatli bir bakım, uygun bir kültürlemenin ilk koşuludur. Bebek istem üzerine (on demand) olarak anılan sistemle yetiştirilmektedir. Bu sistem, bebeğin tüm gereksinimlerinin gereği gibi karşılanması ilkesine dayanır. Bunu çok özenli bir anaokulu eğitimi ve sistemli bir zorunlu eğitim izliyor. 6-15 yaşları okullaşma oranı, 1910 yılı için %98, 1977-78 öğretim yılı için ortaokuldan sonra liseye gidenler %93'tür.(22)

Böyle bir eğitimin sonucu olarak, yüksek bir öz-denetim sağlanabilmektedir. (*)

"Nüfus büyüklüğü olarak Japonya, Batı Almanya'nın yaklaşık iki katı, ABD'nin yaklaşık yarısı kadardır. Japonya'da işlenen suçların Almanya'dan iki kat çok, ABD'den iki kat az olması beklenirdi. Oysa, Japonya'da işlenen suçlar Almanya'dan 2-10 kat arasında, ABD'den 10-20 kat düzeylerinde daha düşüktür. Tutuklama yüzdeleri ise ABD'de en düşük, Japonya'da ise en yüksektir."(23)

Anlamlı ölçüdeki bu farklılıklar önemli bir değer ayrılığından kaynaklanmaktadır. Kişiler arası ilişkilerde karşılaşılan olaylardaki sorunlar ve çelişkilerde sorumluluğu kendinde ya da dış etkenlerde aramayla ilgilidir. Çoğu ülkede karşısındakine saldıran, yaralayan ya da öldürenler suçlu sayılır, ancak ruh sağlıklarının yerinde olup olmadığından kuşku duyulmaz. Kendine zarar verenlerin ise patolojik olduğu

²² Bozkurt Güvenç, Japon Kültürü, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1980, ss. 270-302.

²³ Güvenç, Japon Kültürü, s. 333.

* İlgili eğitim modeline katılanlar ya da eleştirenler olabilir. Örneğin Japonya'da bebeklere 5-6 ay gibi çok erken bir dönemde tuvalet eğitimi verilmesi (kazandırılması), batılı uzmanlarca doğru bulunmamaktadır ve bazı uzmanlara göre bu dönemin nasıl geçirildiği, bağımlı-bağımsız kişilik boyutunda alınacak yeri belirleyen önemli bir özelliktir. Ancak, biz burada öz-denetimin nasıl kazanıldığı ve suç ve cezayla bağıntısı üzerinde durmak istiyoruz.

düşünülür. (*) Oysaki, Japonya'da başkalarını, öç alma, haddini bildirme ve benzeri bir nedenle cezalandırmak patolojik sayılır. Denetimsizlik, ölçüsüzlük hoşgörülmez. Öz eleştiri yapmak ve kendini özkıyımla(intihar) ya da başka bir şekilde cezalandırmaksa onurlu davranmaktır. Böylece suç pek işlenmez; işlenirse, polis örgütünde bir çözüm bulmaya çalışılır. (1978 yılı raporuna göre, savcılığa intikal eden olay sayısı yalnızca %3'tür. Çünkü olaylar, fazla büyümeden, çoğunlukla aile büyükleri, arkadaş çevresi vb. ile çözülür.) Hukukçular az sayıdadır(10 binden az-1978) ve bir kısmı bürokraside görevlidir.(24)

Bu görünüm, aradan geçen zaman içinde değişmiş olabilir. Ancak önemli olan, eğitimsel hedeflerin kurgusal olmayan bir modelde gerçekleştirilebilmesidir.

"...edinilmiş bir davranış biçimi olarak saldırganlık da değişime uğramaya açıktır. Bireyler saldırgan davranmayı nasıl öğrenebiliyor ve dış koşullarla teşvik edilebiliyorsa, aynı biçimde bu bireylere saldırgan olmayan tarzda davranmak...ve başkalarına zarar vermekten kaçınmak da öğretilir."(25)

Kriminal eylemin ya da bir çözüm yolu olarak böyle bir eyleme başvurmamanın öğrenilmesi arasındaki ikiliği hükümlülerin ifadeleri çok iyi tanımlamaktadır. Daha önce 26 yaşında kavga sonucu yaralanan nede-

²⁴ Güvenç, Japon Kültürü, s. 193.
²⁵

Dane Archer ve Rosemary Gartner, Barış Dönemi Kayıpları: Savaşa Katılmayanların Şiddet İçeren Davranışlarında Savaşın Etkisi, Çev. Aysun Babacan, Cogito, Sayı 6-7 Kış-Bahar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 248.

* Japonya'da kişilik oluşumunda dönemsel takılmalar, suçluluk duygusu yoktur. Çünkü çocuk ve yetişkini, doğayı nasıl benimsiyorlarsa, 'olduğu gibi' yargılamadan, baskı uygulamadan kabul ederler. Japon kültüründe **ascetizm** (doyum yadsıyan ahlak anlayışı) yoktur. Bu da üstün bir sorumluluk anlayışı demektir (üst-ben). Ayrıntılı bilgi için bkz. Güvenç, Japon Kültürü, s. 334.

niyle cezaevine giren ve aynı nedenle ikinci kez cezaevinde bulunan 34 yaşındaki hükümlü, "pek iyi bu insanlar vurma ile biter mi? Nasıl başa çıkacaksın?" biçiminde konu derinleştirildiğinde, durumu şöyle açıklıyordu:

"Biz cahiliz...bir çevremiz var. Bu çevrede 4-5 kişinin içinde küfredelerse gurur meselesi yaparız. Karşılığını vermek isteriz. Şimdi biri bana yalnızken küfretse ben birşey yapmam. Ama kalabalıkta bu olmaz...eğitilmiş birine küfretsen birşey yapmaz. Kendini bilmezsin biri der...ama bizde bu olmaz. Biz böyle şeylerde çok sinirleniriz...geçim durumumuz iyi değil; biz bu yüzden çabuk sinirleniriz."

Kayın pederine ait tabancayla eşini öldüren 24 yaşındaki kadın hükümlü ise, "silâh kullanmayı nasıl öğrendin?" sorusuna, "o kadar da cahil değilim, beşe kadar okudum" yanıtını veriyordu.

IV. HÜKÜMLÜLERDE ÇALIŞMA YAŞAMI

Alan çalışmalarında sonuçların, hem genel istatistiklerle, hem de diğer araştırmalarla karşılaştırılabilir olması için ortak bir sisteme uymak önemlidir. Meslek sınıflaması açısından bu baz, DİE'nün 'Meslek ve İktisadî Faaliyetler Klasifikasyonu'dur.(*). Konumuz açısından ise bu sınıflamada bazı özelliklerin kaybedilebileceğini gördük. Örneğin, emeklilerle işsizleri aynı maddede toplamak gerekecekti. Bu nedenle, daha özelleştirilmiş bir sınıflandırmaya başvurduk. Ancak, çalışmanın karşılaştırılabilirlik özelliğini yitirmemesine dikkat ettik. Gerekli bir durumda tablo, satırların birikimli toplamlarıyla, genel 'klasifikasyona' dönüştürülebilir (Son 5 satırın toplamı 8. maddeyi verir, vb.).

* DİE istatistiklerinde meslekler 8 grup altında toplanmıştır: 1. İlmî ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler, 2. Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri, 3. İdarî personel ve benzeri çalışanlar, 4. Ticaret ve satış personeli, 5. Hizmet işlerinde çalışanlar, 6. Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar, 7. Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananlar, 8. Ev kadınları, emekliler, irat sahipleri, öğrenciler, çalışamaz halde olanlar ve bir mesleği olmayanlar ile meslekleri belli olmayanlar.

Tablo: 8 Hükümlülerin meslek dağılımı

MESLEKİ DURUM	C İ N S İ Y E T			
	E R K E K		K A D I N	
	Sayı	%	Sayı	%
Teknik elemanlar	7	3.70		
Serbest meslek sahipleri	6	3.17	1	1.96
Yöneticiler	2	1.06		
İdarî personel ve benzeri iş- te çalışanlar	5	2.65	2	3.92
Ticaret	11	5.82		
Esnaf	26	13.76	3	5.89
Hizmet işleri	10	5.29		
Tarımcı, hayvancı ve balıkçılar	35	18.52	5	9.80
Tarımcı ve hayvancılar (Büyük işletme)	2	1.06		
Tarım işçisi	3	1.59	5	9.80
Nitelikli işçi	26	13.75	1	1.96
Niteliksiz işçi	24	12.69	3	5.89
Soför	6	3.17		
Nakliyecisi	7	3.70		
Küçük sanayici	2	1.06		
İnşaatçı	3	1.59		
Ev kadını			26	50.98
Emekli	2	1.06		
İşsiz	3	1.59		
Öğrenci	5	2.65		
Yasa dışı işler	4	2.12	5	9.80
T O P L A M	189	100.00	51	100.00

Hükümlülerin çalışma yaşamlarıyla ilgili en genel bulgu, işlerinin çok geniş bir dağılım gösterdiğidir. Çeşitliliğe rağmen, hükümlüler genelde orta ve ortanın oldukça altı gelir grubundan olan kişilerdir. Yalnız bu konuda belli bir yüzde vermek mümkün görünmemektedir. Cezaevlerinde geçirdikleri süreler çok farklılaştığı için, gelir durumlarını belirleyecek bir ölçek kullanılmamış, derinleştirilmiş görüşme izlenimleri ve kişilerin öznel değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Kesin olan, her gelir grubundan gelen kişilere rastlamanın mümkün olduğudur. Çok düşük bir gelirle geçinmeye çalışan kişiler, orta düzeydekilerle hemen hemen aynı orandadır. Az da olsa oldukça varlıklı bir çevreden gelenler de vardır.

İşsizliğin, aile sisteminde belli bir gerilim yaratacağı ve dolaylı olarak da suça yol açabileceği görüşü yaygın bir kanıdır. Oysaki, cezaevine girmeden önce işsiz olduğunu belirtenlerin oranı oldukça azdır(%1.59). Çok düşük ücret alsalar ve işleri geçici olsa da, hükümlüler kendilerini 'çalışan' olarak nitелеmektedir. Evden çalışmak üzere ayrılma yaşı 12'ye kadar inebilmektedir; çalışmaya başlama yaşı ise ortalama 15'tir. Tarım kesimindekiler, çalışmaya ne zaman başladıkları yönündeki soruyu, "kendimi bildim bileli" diye yanıtlamaktadır.

Erkek hükümlülerin babalarının %39.15'i tarımla uğraşmaktadır. Çocuklarının kuşağında bu oran %21.17'ye düşmüştür. Göç veren yerleşimde daha çok en büyük erkek çocuk evlenerek baba ile birlikte aile topraklarında çalışmakta, evden ayrılan, sonraki erkek çocuklar olmaktadır. Kırsal oturanların %5-6 kadarı, topraksız ya da çok küçük toprak sahibidir. Çobanlık, tarım işçiliği, pazarcılık ve benzeri işler yapmaktadırlar.

Kente göç edenler ise, çoğunlukla niteliksiz işçi olarak geçici sürelerde çalışmaktadırlar. Kişilerin yaptıkları işler uzunlamasına olarak kaydedilmiş, incelendiklerinde, bir konuda edinilen becerilerin, başka bir konuda pek yararlı olamayacak denli farklılaşabildiği görül-

Tablo: 9 Hükümlü babalarının meslek dağılımı

MESLEKİ DURUM	C İ N S İ Y E T			
	E R K E K		K A D I N	
	Sayı	%	Sayı	%
Teknik elemanlar	4	2.12		
Serbest meslek sahipleri	6	3.17	1	1.96
Yöneticiler	2	1.06		
İdari personel ve benzeri iş- te çalışanlar	15	7.93	6	11.77
Ticaret	4	2.12	1	1.96
Esnaf	20	10.58	6	11.77
Hizmet işleri				
Tarımcı,hayvancı ve balıkçı- lar	68	35.97	19	37.26
Tarımcı ve hayvancılar (Büyük işletme)	3	1.59		
Tarım işçisi	3	1.59	3	5.88
Nitelikli işçi	47	24.86	10	19.60
Niteliksiz işçi	3	1.59		
Şoför	5	2.65		
Nakliyecisi	1	0.53		
Küçük sanayici	2	1.06		
İnşaatçı	4	2.12	2	3.92
İşsiz			1	1.96
Bilinmeyen	2	1.06	1	1.96
Yasa dışı işler			1	1.96
T O P L A M	189	100.00	51	100.00

müştür. Örneğin:

- Çobanlık, rençberlik, muavinlik, nakliyecilik,
- Bulaşıkçılık, garsonluk, kuaförlük (çırak olarak),
- Kahveci çıraklığı, ayakkabı boyacılığı, oto sustacılığı, seyyar tuhafiyecilik(pazarda).'

Geçimlerine destek olması için aynı anda iki işi sürdürenler de vardı; 'fırıncılık ile balıkçılık' 'inşaatlarda sıvacılık ile işler azaldığı zaman destek olsun diye kapıcılık gibi.

Genelde iş koşullarından ya da ilişkilerinden pek yakınmadıkları söylenebilir. Daha çok çetin çalışma koşullarına alışmış görünüyorlardı. "Yalnızca iş ortamında değil, genelde de gurbetçiyiz diye, dışarıdan geldik diye bizi yabancılıyorlardı" diye yakınıyorlardı.

Kadınların çalışması konusundaki görüşler de çok çeşitlidir. Erkek hükümlülerin geneli kadınların çalışma yaşamına katılmasını pek istemiyor; en azından çalışmamasını yeğliyor. Kırsal yaşamda, kendi bahçe, tarla işlerine yardımcılıkları doğal bulunurken, tarım işçisi olmaları, diğer işlere göre biraz daha fazla kabul görmektedir. Kır kökenli olup da, bir süredir kentte bulunanlar, daha çok 'kente özgü' olan bu değere katılmamayı sürdürebilirler. Ancak, kadınların daha çok katıldıkları iş kollarında çalışanların bu değeri daha kolay benimsemeleri; bu özelliği taşımayan iş kollarındakilerinse, kadınların çalışma yaşamına katılmamaları yönündeki görüşü daha ısrarla koruduklarına ilişkin bir eğilimden söz edilebilir. Ancak bu fark, istatistiksel açıdan anlamlı bulunacak denli belirgin değildir.

Erkek hükümlülerin işleri konusunda pek fazla sorun dile getir-mediklerine değinilmişti. Bu bağlamda, doğrudan iş yaşamıyla ilgili değişkenlere dayandırılan suçlar oldukça nadirdir. Aşağıdaki durumda da suç tablosu oldukça tipiktir:

12 yaşından beri dışarıda olan 23 yaşındaki erkek hükümlü, önceleri Bodrum ve Antalya'da inşaat işlerinde -sıvacılık- çalışmış. İş

bulma biçimi, son çalıştıkları iş yerindeki bağlantılar sayesinde olmuştur. Bir sonraki işe, küçük bir arkadaş grubuyla birlikte gidiyorlar. En son Tekirdağ'a bir tanıdığının yanına gitmiş ve ayçiçeği işleyen , 18-20 kişinin çalıştığı bir 'fabrika'da iş bulmuş. Gurbetçilere çok kötü davranıldığından yakınan hükümlü, işveren bir gün herkesin içinde kendisine kötü sözler sarfedince, arkasından işten ayrılmak üzere odasına gitmiş, aralarında çıkan tartışma büyüyünce, orada bulunan metal bir iş aletini başına indirmiş ve ölümüne neden olmuştur.

Olay sırasında 18 yaşında olan hükümlü, işverenin odasına işten ayrılmak üzere gittiğini belirtiyorsa da, dosyadaki bilgilerden, sözü geçen tartışma sırasında işten çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Girişiminde, onurunu kurtarma kadar, işsiz kalmanın etkisinin de olduğu düşünülebilir. Konu iş yaşamı koşulları değil de, geçinme kaygısı olarak gündeme getirildiğinde örnekler çoğalmaktadır:

Eşi ve çocuklarıyla birlikte çobanlık yaparak geçimini sürdüren hükümlü 1 yıldır cezaevinde bulunmaktaydı. 55 yaşındaki çobanın, ceza evine girmeden 2 yıl önce, kaportacılık yapmaya başlayan oğlu sayesinde televizyon sahibi olması, yaşam standartı hakkında bir fikir vermektedir. Cezaevinde bulunma nedeni için şunları söylemekteydi:

"Çocukluğumdan beri hayvan güttüğüm otlaklara gençten, zengin bir adam sahip çıktı. Telle çevirdi. Buralar köy otlağıydı. Yakında öyle yer yok. Hayvanları otlatamaz olduk. Bizim çocuk davarları götürdü, adam içeri sokmamış. Çocukların başına iş gelmesin diye ben götürdüm. Konuşacaktım konuşmadı, sürüyü kovaladı. Çoban olduğum için de, tüfek taşırdım, silaha sarılmışım. Geçim kapımızın kapanacağı kaygısı bizi bu yola sürükledi; çok üzülüyorum.

Orta ve daha ileri yaş grubundan olanlar, işte başarı ölçütü olarak, başkalarına gereksinimi olmadan geçinebilmek, ailesini geçindirmek gibi özelliklerden söz ederken, kentteki daha çok genç bir kesim için bu ölçütlerin oldukça değiştiği söylenebilir. Onlar için başarı, daha rahat gezmek, eğlenceye fazla zaman ayırmak, sıkıntısız para kazanmak biçiminde değişmiş görünmektedir. İşini 'yatırım danışmanlığı' ola-

rak niteleyen 23 yaşındaki genç, bu durumu "herkesin bir yolunu bulup köşeyi döndüğü bir zamanda, ben de rahat yaşamak istiyorum" biçiminde dile getiriyordu.

Ekonomik boyutta tüketimin giderek daha da ön plana çıkışı ve değişen diğer değerler, bireysel temelde önemli sorunlara yol açabilmekte ve kimi zaman bu sorunlar suça dönüşebilmektedir. Teknolojinin bu kapsamda sunduğu olanaklara -kredi kartı sistemleri gibi farklı uygulamalarla tüketim biçimlerinin genişlemesi- uyum sağlama yönünden belli bir geçiş süreci yaşanmaktadır:

35 yaşında, ortaokul mezunu memur, gelecek bir prime güvenerek bazı beyaz ve diğer ev eşyaları taksitlerine girer. Taksitler bütçe olanaklarını aşar:

"Taksitler için arkadaştan borç aldım. Sonra borcu borçla kapatmak için bankalardan kredi aldım. Acil bir durumda tefeciye başvurmak zorunda kaldım. Borçların faizi ödeme gücümü çok aşmıştı. Eşime de durumu açıklayamadım. Beklentileri son zamanlarda çok değişmişti. O dönem sürekli alkol alıyordum."

En son borçları için, sorumluluğundaki ödenek bedelini, "hemen geri ödemek üzere" zimmetine geçirmişti.

Kırsal kesimdeki bazı kadınlar, ailelerine ait bahçe, tarla işlerinde çalışıyor olsalar da, kendilerini ev kadını olarak nitelemişlerdir. Bunun bir nedeni, kadının, kır yaşamındaki bu tür işleri gündelik uğraşlarının bir parçası olarak görmesidir. İkinci olarak, sahip oldukları toprak büyüklüğü aile biriminin geçimini sağlamaya yetecek denli büyük ölçekli değilse, özellikle de eşleri bu nedenle ek olarak başka bir işi daha sürdürüyorsa, kendilerini ev kadını olarak görmektedirler. Geçime yetecek düzeyde bir tarım işine katılanlarsa, ailece çiftçilik yaptıklarını belirtmişlerdir (çiftçi 5 kişi, tarım işçisi 5 kişi).

Aileleriyle birlikte kente taşınan 4 kadın hükümlü, geçim zorluklarını hafifletmek üzere, daha çok tekstille ilgili küçük işletmelerdeki işlere yerleşebilmişlerdir. Genelde evlilikleri öncesinde ve ev-

liliklerinin ilk yıllarında çalışmaya istekli olduklarını, ancak değişik nedenlerle -çocuklara bakacak kimsenin olmaması, eşin uygun görmemesi gibi- çalışmadıklarını belirtmişlerdir.

Birden fazla evlilik geçirmiş olan kadınlar, çocuklarının bakımı için çalışmaya yönelmişler; pazarlamacılık, sekreterlik, ev temizliği gibi işleri denemişlerdir. Eğer yönlendirme ailesinin gelir durumu görece uygunsa -erkek kardeşe birlikte, vb.- küçük ölçekte bir iş yerini yürüttükleri ve çocuklarına bakabilecek bir gelir düzeyine ulaşabildikleri belirlenmiştir (3 kişi).

Çok alt gelir düzeyindekilerse, hurdacılık, bohçacılık gibi marjinal işleri yürütmekte, yasa dışı işlere yönelenler ise oransal olarak hiç az görünmemektedir (%9.8).

V. AİLESEL KOŞULLAR

Psikologlara göre, kişiliğin biçimlenmesi yönünden, yaşamın ilk yılları çok önemlidir. (*) Çocuk, akrabalık kurumu, kitle iletişim araçları, sonraları okul ve diğer kurumsal sistemlerle de sarılmış durumda bulunsa da, katıldığı ailenin etkileri, gerek birlikte geçirilen sürenin fazlalılığı, gerekse çocuk açısından bu ilişkilerin en yakın ve birincil nitelikte oluşları nedeniyle, ilk sıradadır. Yetişkin birey için de aile formalitesiz, tüm spontanlığıyla davranabileceği vazgeçilmez bir toplumsal ortamdır. Böylece, farklı toplumsal yapılara göre, kompozisyonu, tiplerinin yoğunluğu -kuruluşundaki ritüeller vb. alışkanlıkları- açılardan değişse de, ailenin bazı özellikleri ortaktır. Bu bağlamda, toplumsallaştırma ve kültürün aktarımı ailenin evrensel niteliklerindendir. Bu işlevleri gerçekleştirebilmek üzere önemli bir toplumsal denetim ka-

* Örneğin, öz güven, yaşamın ilk yılında, bebeğin anne ya da bakımını üstlenen kişiyle ilişkisi doğrultusunda biçimlenir. Bunda belirleyici olan şey, bebeğin gereksinimlerinin uygun zaman ve biçimde karşılanabilmesidir; korktuğu ya da gereksinim duyduğu zamanda bebek, yalnız olmadığını hissetmelidir.

rakteri taşır.

Uzun bir süredir kentte yaşayan hükümlüler, yönlendirme aileleri açısından, daha çok geçici geniş aile ve çekirdek ailelerde yer almışlardır. Kendi kurdukları aile yapıları ise, çoğunlukla çekirdek aile karakterindedir. Kente göç söz konusuysa ve göç ailece gerçekleştirilmişse, bir süre için birleşik bir aile düzeni söz konusu olmakta; iş koşulları yolunda giderse, evli olan genç kuşak üyeleri ayrılmakta, yeni bir birim oluşturmaktadır.

Kırda yaşayan hükümlülerin yönlendirme aileleri ise, geniş aile, geçici geniş aile ve az sayıda çekirdek aile kompozisyonundadır. Hükümlülerin döl verme ailelerinde kompozisyon, daha az sayıda birleşik aile, daha çok geçici geniş ve çekirdek aile görünümündedir. Önceki kuşaktaki birleşik ailelerde aynı çatıyı paylaşanlar daha fazlayken, hükümlülerin kuşağında ortak bir bütçeyi paylaşma durumu sürse de, aynı bahçe içinde, ancak farklı evlerde oturanlar artmıştır. Genişleyen aileye güçlkle yeten toprak ve malların yönetimi ve paylaşımındaki kimi sorunlar, kırsal yerleşimde, özellikle kardeşlere yönelik suçların başlıca nedenidir.

Hükümlülerin %3'ü anne, baba ya da her ikisini birden küçük yaşta kaybetmiştir; 3 hükümlü ise yetiştirme yurdu kökenli olup, aile kurumunda hiç yer almamışlardır.

Ailelerinin kuruluşu, erkek hükümlüler için, büyük ölçüde kendi istekleri ve aile onayıyla olmuştur. Ekonomik güçleri o güne göre hiç uygun değilse, evlilik kaçırma tarzında da gerçekleşebilmektedir(%4). Kadın hükümlülerse, daha çok ailenin istekleri doğrultusunda ve rızaları da alınarak evlenmişlerdir. Kendi istekleriyle kaçarak evlenen kişilere de rastlanmıştır. Yalnız bu kararların, evdeki baskı ortamına "alternatif" sağlayacak bir yaşam biçimine duyulan özlem ve salt bir evlilik kararı bile olsa, çok genç yaşta alınmaları sağlıklı olmalarını zorlaştırmaktadır.

"Erken evlenme ile kastettiğimiz, yasanın öngördüğü evlenme yaşından daha küçük yaşlarda yapılan evlenmedir. Bu da, kızlar için 15 (yargıç izni varsa 14) ve erkekler için 17 (yargıç izni varsa 15) yaşından önce yapılan evliliklerdir. Bu tür evlenmeler, hukuk açısından kuşkusuz, bir 'evlilik' olarak nitelendirilemezler. Çünkü, Medeni Kanunumuzun öngördüğü evlenme yaşından daha küçük yaşta olan kız ya da erkeğin medeni nikâh (resmî nikâh) işleminin yapılmasına olanak yoktur...o halde burada 'erken evlilik' derken, 'evlilik' sözü ile kastettiğimiz, hukuki anlamda değil, sosyolojik anlamda bir 'evlilik'tir." (26)

Türkiye geneli için bu yöndeki son veriler 1990 yılına aittir. Verilere göre, medeni nikâh olmadan kurulan evlilikler %0.5'tir. Kadın hükümlülerde ise bu sayı %25'e yükselmektedir. 15-19 yaş grubundakiler, meşru ancak erken bir evlilik gerçekleştirmişlerdir. Türkiye genelinde bu kişiler %15'lik bir yer tutmakta, hükümlülerin ise yarısından fazlasını oluşturmaktadırlar (%53.125).

Kadın hükümlülerin geldikleri aileler, erkeklerinkine göre oldukça yetkecidir; babalar karar verme süreçlerinde de merkezde bulunmaktadır. Kadın hükümlülerin çoğu, evliliklerine kadar olan dönemi oldukça büyük bir baskı altında geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

54 kadın hükümlüden 51'i evlidir ya da evlilik yaşamıştır. 5 hükümlü 2, 3 hükümlü ise 3 evlilik geçirmiştir. Mutsuz oldukları için yürütemedikleri ilk evlilikleri sonrasında, ekonomik bağımsızlıkları olmadığı için, yönlendirme ailelerine geri dönmüşlerdir. Yönlendirme ailelerinin ekonomik koşulları, kendi öznel değerlendirmelerine göre oldukça sınırlıdır. Gerek çocuklarıyla birlikte, bu sınırlı olanakları daha da daraltacaklarından çekinmeleri, gerekse yeni durumlarının bulundukları çevrede uygun görülmeşi nedeniyle, ya tekrar evlendirilmişler ya da davranışlarının yeni statülerinde oldukça kısıtlandığını görerek evlenmeyi kendileri istemişlerdir. Sonraki evlilikleri de oldukça sorunlu olmuştur.

²⁶ Eralp Özgen, Erken Evlenme, Başlık, Kadın Kaçırma, Türkiye'de Ailenin Değişimi-Yasal Açıdan İncelemeler, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1984, s. 27.

Tablo 10'dan anlaşılacağı üzere, cinsiyet ve arkadaş çevresi arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. (*) ($\chi^2 = 14.608$, $p > 0.01$) Buna göre kadın hükümlülerin sosyal çevreleri oldukça kısıtlı olup birkaç komşu ve arkadaştan ibarettir. Onlarla görüşmeleri de sınırlıdır.

Tablo: 10 Cinsiyet ve arkadaş çevresi

C İ N S İ Y E T	A r k a d a ş ç e v r e s i		
	G e n i ş	Kısıtlı	Toplam
E r k e k	87.88	67.59	78.75
	61.38	38.62	100.00
	48.33	30.42	78.75
	116	73	189
	103.95	85.05	189.00
K a d ı n	12.12	32.41	21.25
	31.37	68.63	100.00
	6.67	14.58	21.25
	16	35	51
	28.05	22.95	51.00
T o p l a m	100.00	100.00	100.00
	55.00	45.00	100.00
	55.00	45.00	100.00
	132	108	240
	132.00	108.00	240.00

$$\chi^2 = 14.608 \quad s.d. = 1$$

Erkeklerse görelî olarak çok daha geniş bir sosyal ilişkiler sisteminde yer almaktadırlar. Aile içi otorite ilişkilerinde erkek egemendir. Erkek hükümlüler, genellikle, eşlerinin bir yere gitmeleri konusunda kendilerinden izin aldığını belirtmişler, kadın hükümlüler de bu şekilde davrandıklarını bildirmişlerdir.

* Cezaevine girmeden önceki son duruma ilişkin verilerdir. Birden fazla evlilik yaşayanlar için, son evlilik dönemindeki koşullar dikkate alınmıştır.

Eşle uyum sorusu önemli bazı bulgular sağlamıştır. (*) Erkek hükümlülerden bazıları bu konudaki soruyu ilk anda yadırgamışlar, soru karşısındaki şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir. Bu durumun nedeni, kendilerini anlaşılamadıkları bir evliliği sürdürmek zorunda hissetmemeleridir. Bir başka deyişle, bu konuda inisiyatifin daha çok kendilerinde olduğunu düşünmektedirler. (**) Buna karşın, kendine özgü düzenleri çerçevesinde, ailelerine genellikle düşkün göründükleri de belirtilmelidir. Eşleriyle anlaşma durumlarıyla cinsiyet değişkeni bağlantısı, istatistiksel açıdan da anlamlıdır ($\chi^2 = 81.357$, $p > 0.04$). Araştırma evrenindeki 108 evli erkekten 88'i, eşleriyle iyi düzeyde anlaştıklarını belirtmiştir. 12'si, vasat düzeyde, yeterince uyumlu bir evlilik sürdürdüklerini açıklamışlardır. Erkek hükümlülerin 5'i sorunlu, 3'ü ise çok sorunlu bir evlilik tablosu çizmişlerdir. Bu 3 kişiden 2'sinin cezaevinde bulunma nedeni, suç ortakları olan evli sevgilileriyle birlikte, onların kocalarını öldürmektir (İki erkek asıl fail, kadınlar azmettiren konumundadır).

39 evli kadın hükümlüden 28'i çok sorunlu aile yaşantıları olduğunu anlatmıştır. 5 kişi ise eşleriyle anlaşılamadıklarını söylemektedir. Eşleriyle oldukça iyi anlaştıklarını belirten 6 kişi, cana karşı olmayan, mala yönelik ve orman kanununa muhalefet gibi farklı türden suçlar işlemişlerdir. Evrende 4 kişi -1'i kuma olmak üzere- çok eşlilik (polijini) kurumu içinde bulunmaktadır. (***)

* Birden fazla evlilik geçiren hükümlülerin eşleriyle anlaşma durumu, tabloya, son evlilikleri açısından kaydedilmiştir (Tablo 11).

** Görüştüğümüz hükümlülerden biri, bu durumu net olarak ortaya koyordu: "Geç kalkan avrat, söz dinlemeyen evlât, dehsiz gitmeyen at, karpıda varsa durma at."

*** Çok eşlilik potansiyel olarak suç unsurunu taşımaktadır. Şöyleki: Nikâhlı olan 1. eşin şikâyeti durumunda, eş zina suçunu işler konuma girmektedir. Ama bu tür bir şikâyete rastlanmamaktadır. Çünkü, tek eşlilik yasayla güvence altına alınmışsa da, çok eşlilik, hem geleneklerde, hem de genel sistemde gizli bir değer olarak yer almaktadır. Yine de, genel sistemin açık değerlerine aykırıdır. Bu anlamda, 'yerel kültür değerlerine uyum gösterme çabasıyla suça yönelen kişilerin, genel değerlere aykırı, suç ögesi taşıyan başka özelliklerinin de olabileceği'ni belirten 3. denenceyi desteklemektedir.

Tablo: 11 Eşle anlaşma derecesi hakkındaki görüşler

Anlaşma derecesi	E r k e k	K a d ı n	T o p l a m
	97.14	2.86	100.00
	31.48	2.08	22.44
Çok iyi anlaşırdık	21.79	0.64	22.44
	34	1	35
	24.23	10.77	35.00
	91.53	8.47	100.00
	50.00	10.42	37.82
İyi anlaşırdık	34.62	3.21	37.82
	54	5	59
	40.85	18.15	59.00
	57.14	42.86	100.00
	11.11	18.75	13.46
Orta karar,herkes gibi	7.69	5.77	13.46
	12	9	21
	14.54	6.46	21.00
	50.00	50.00	100.00
	4.63	10.42	6.41
Anlaşamazdık	3.21	3.21	6.41
	5	5	10
	6.92	3.08	10.00
	9.68	90.32	100.00
	2.78	58.33	19.87
Kavga eksik olmazdı	1.92	17.95	19.87
	3	28	31
	21.46	9.54	31.00
	69.23	30.77	100.00
	100.00	100.00	100.00
T o p l a m	69.23	30.77	100.00
	108	48	156
	108.00	48.00	156.00

$$\chi^2 = 81.357 \quad s.d. = 4$$

VI. KRİMİNAL DAVRANIŞ

DİE verilerine göre, erkeklerin en çok işlediği suçlar hırsızlık, dövme-yaralamak, adam öldürmek, dolandırıcılık olarak sıralanmaktadır. Kadınlarda ise, küçük bir farkla hırsızlık ilk sırada yer almakta, adam öldürmek ikinci sırada bulunmaktadır. Üçüncü suç zina olarak görünmekte, ancak 2. sıradan itibaren suç işleme sıklığı oldukça azalmaktadır.

Araştırma örneklemini belirlemek üzere hükümlü kayıt defterlerine göre oluşturulan genel listelerde en çok işlenen suçlar, erkekler için hırsızlık-cebrî hırsızlık ve adam öldürmedir; kadınlarda ise adam öldürme ilk sırada iken, hırsızlık ikincidir.

Suçlar, faillerinin cinsiyetlerine göre bazı farklı nitelikler taşımaktadır. İşlenme sıklığı yüksek olan bazı suçları, hem genel nitelikleri, hem de cinsiyet rollerine özgü karakterleri açısından ele almak, konuya biraz daha açıklık getirecektir.

A. KİŞİYE KARŞI SUÇLAR

Kadınların suç yüzdesinin, genel suçlar içinde oldukça düşük olduğundan (2.3), önceki başlıklarda söz edilmişti. Buna karşın, yukarıdaki suç sıralamasında, adam öldürmenin kadın suçlarında ilk sırada yer aldığı görüldü. Yine, alan verilerine göre kadınların, genel olarak, bir zorunluluk olmadıkça, çalışma yaşamına pek katılmadıkları; çok erken evlendikleri; yönlendirme ailelerinde baskıcı bir ortamda bulundukları; döl verme ailelerinde mutlu olmadıkları; arkadaş çevrelerinin kısıtlı olduğu; boşanmalarının, kimi zaman durumlarına çözüm getirmediği tartışılmaya çalışıldı. Tüm bu etkenlerle dar bir çevrede yaşayan kadın hükümlü için aile sistemi ve sistemdeki ilişkiler daha da önemli olmaktadır.

34 adam öldürme ve yaralama olayından 22'si eşe; 2'si babaya; 1'i ağabeye; 3 tanesi de, kocanın birinci dereceden yakınlarına yöneliktir. Oldukça ağır bir suç olan adam öldürmede, eylemin bu denli yakın kişilere yönelmesi konunun ciddiyetini arttırmaktadır. Bu da, belirttiğimiz ön koşullar gibi, suçu harekete geçiren son durumsal değişkenin de ağır olacağını düşündürüyor. Tablo 12, bu özelliğin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır.

Cinsiyet	Tahrik yok	Hafif tahrik	Ağır tahrik	Toplam
Erkek	42.59	44.44	12.96	100.00
	80.70	84.21	50.00	76.06
	32.39	33.80	9.86	76.06
	46	48	14	108
	43.35	43.35	21.30	108.00
Kadın	32.35	26.47	41.18	100.00
	19.30	15.79	50.00	23.94
	7.75	6.34	9.86	23.94
	11	9	14	34
	13.65	13.65	6.70	34.00
Toplam	40.14	40.14	19.72	100.00
	100.00	100.00	100.00	100.00
	40.14	40.14	19.72	100.00
	57	57	28	142
	57.00	57.00	28.00	142.00

Tahrik unsuru, suçta mağdurun rolü olup olmadığını sorgulayan; eğer varsa, cezada belli indirimlerle karşılanan bir kavramdır. Yaptığımız dosya incelemesi verilerinden elde ettiğimiz kişilerin aldıkları ceza süreleri ve diğer bulguların genel değerlendirmesine göre, yukarda anılan 34 olayın 9'unda hafif, 14'ünde ise ağır tahrik söz konusudur. (*)

Erkeklerce kişiye karşı işlenen suçlarda ise, 108 olaydan 46'sında mahkemece tahrik unsuru bulunmadığına karar verilmiştir. 48 durumda hafif tahrik; yalnızca 14 olayda ağır tahrik söz konusu olmuştur. Aynı zamanda erkek hükümlülerin suçları, çoğunlukla aile sistemi dışındaki kişilere yöneliktir; eşe yönelik oluşu ise çok nadirdir (Araştırma örnekleminde rastlanmamıştır). Çünkü aile sisteminin yönetimi kendisindedir. Rahatsız olduğu sorunları, olaylar çok büyümeden, suça dönüşmeksizin çözümleyebilmesi mümkündür. Geçim durumu çok kısıtlı da olsa, kendini idare edebilir. Sistemin dağılması durumunda, çocukların bakımından, ekonomik destek sağlama anlamında değil, fakat bilfiil bakımı üstlenme anlamında sorumlu olmadığı için, kadına göre yeterli hareketliliği vardır. Kadıninsa, sistemin dağılma olasılığı karşısında, ekonomik olanakları kadar, küçük çocuklar nedeniyle, hareketliliği de sınırlıdır.

Kuşkusuz erkek cinsiyet rolünün klâsik bir beklentisi olan 'evin geçimini sağlama' işlevi, yerine getirip getiremediği açısından erkek için önemli bir gerilim kaynağıdır. Başka önemli gerilimler de vardır. Ancak, gerektiğinde evde şiddet kullanma ve benzeri davranışları da, rolleri çerçevesinde doğal bulunmaktadır.

"...bunun nedeni gerginliklerinin kendilerinden kaynaklanmadığı yolunda geliştirdikleri varsayımdır. Buna karşın, kadınlar yaşadıkları gerginliklerin kendilerinden, kendi yetersizliklerinden kaynaklandığına inanarak sosyalleşmektedirler."(27)

Bu yüzden kadın, tüm olumsuzluklara karşın içinde bulunduğu durumu sürdürmeye, gücü yettiğince dayanmaya çalışmaktadır. Çözüm yolu olarak suça yöneldiğinde ise, şiddet içeren bir suç profili ortaya çıkmaktadır.

Aşağıda incelenecek olan durum, aileyi de aşan çevresel baskının hangi boyutlara varabileceğini gösteren önemli bir örnek oluşturmaktadır:

²⁷ Tülin İçli, Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu, Ankara: Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını, (t.y.), s. 96.

Görüşme sırasında 38 yaşında olan kadın hükümlü, cezaevine girmeden önce ailesiyle birlikte iki yıldır Aydın'ın bir köyünde oturmaktadır. Ağrı'dan Aydın'a göç eden hükümlü okur-yazar değildir. Annesinin 2. kuma (babasının 3. eşi) olduğunu anlatan hükümlü, eşini hiç görmeden evlenmiştir. Kendisini törelerine, namusuna düşkün bir insan olarak tanımlıyor.

Kızının, olaydan bir süre önce bir delikanlıyla ilişkisi olmuş. Öncelikle akraba çevresi ve oturdukları yer sakinleri, 'kızına nasıl sahip çıkmadın' diye üzerine gelip, gerekeni yapması konusunda baskı uygulamışlardır. "Bizim törelerimizde namus her şeyden önemlidir. Kıza söyledim, öldür o kişiyi namusunu temizle dedim. Kız kabul etmedi, ters davrandı....sonunda iş bana düştü...kızı öldürmek zorunda kaldım. Kocam gerekeni yapmışsın dedi."

Hükümlü, 'bu sorunuzu başka bir şekilde çözebilir miydiniz; şu anda aklınıza başka bir çözüm geliyor mu?' soruları karşısında, "oğlana vurdururdum, hiç değilse yaşı küçük, çıkardı" diyebilmektedir. Oysaki 'üstlendiği bu görevi' yerine getirmesi hiç de kolay olmamıştır. Koğuştaki arkadaşları, uykusunda yürüdüğünü, sürekli kâbus görüp, konuştuğunu ifade etmişlerdir. Böyle bir görevin oğlu için de çok zor olacağını bilmektedir. Kendisi yerine oğlunun bu işi üstlenmesini isteme gerekçesi ise kendini düşünmesi değildir; eşi ve çocuklarının bakımsız kalışına üzülmemektedir. Kültürlenme sürecinde kazandığı yerel kültür normları, davranışını belirleyen önemli bir güç olarak onunla birlikte yeni mekânına 'taşınmıştır.'

Görüldüğü üzere veriler, 'kadınlar öz denetim ağırlıklı bir toplumsallaşma sürecinden geçtikleri için, suç öncesinde daha yoğun bir ailesel ve çevresel baskı yaşamış olmalarının beklenebileceği' yönündeki denenceyi doğrulamaktadır.

Erkek hükümlülerce kişilere karşı işlenen suçlar, farklı doğrultularda kümelenmektedir. Kadınların işlediği aynı türden suç olayla-

rında bir 'koruma' söz konusuysa, bu çoğunlukla kişinin kendini ya da çocuklarını koruması biçimindedir. Belli bir tehdit karşısında kadın da 'üzerine düşeni' yapabilirse de, erkeklerde cinsiyet rolleri gereği, daha genişletilmiş bir koruma görevinden söz edilebilir.

Bu kategoride toplanabilecek suçların bir kısmının bir tür 'meşrulaşamamış müdafaa' olduğu söylenebilir. Müdafaa söz konusudur, ancak ön koşulları yerine getirilmemiştir:

Suç yaşı: 30

"Köyden biri tarla dönüşü lâfa tuttu. Konuşacağım var dedi. Çok yorgundum, ama tarlalara doğru tekrar yürüdük. Doğru düzgün bir diyeceği yoktu. İçime bir kurt düştü. Eve doğru koştum. O adamın arkadaşı bizim bahçeye giriyormuş. Duvarın orda yakaladım. Çapayla bir iki sefer vurdum. Kaçarken vurdum. Onun için müdafaadan sayılmamış. Sütü bozuğun tekiydi; hanıma bir iki sefer lâf atmış."

Suç yaşı: 18

"Ağabeyimle babamı kurtarmak için buraya düştüm. Amcam birilerine çek vermiş, karşılığını ödememişler. Üç beş kişi yollarını kesmiş, kavga çıkmış. Amcama vurdular yere düştü. Ağabeyimle, babamın üstüne yürüdüler. Kurtarmak için iş yerinden fırladım...bıçakla...adam öldü...mecburdum."

Bunları söyleyen genç, 'özelliklerinizden söz eder misiniz; nasıl bir kişisiniz?' sorusuna, "gerektiği zaman çok şefkatli olurum, gerektiği zaman gaddar olurum. Aileme zarar geldiği zamanlarda kendimi gaddar hissederim" diyordu.

Kurtarma görevi kimi zaman da aile üyelerinden bazılarını diğerlerine karşı koruma biçimine bürünmektedir. Çatışma halindeki bir ailede, genellikle erkek çocuk, ilk gençlik yıllarından itibaren çözümleyici, denge unsuru rolünü yüklenir ve sürdürür. Bu rol, kimi zaman da kendi yaşantısını zorlaştıracı, sorunlar yaratan bir çıkmaz oluşturabilir:

Suç yaşı: 17, lise öğrencisi.

"Dövüyordu falan ama biz küçükken babam daha iyiceydi. Sonra ekonomik durumumuz da biraz daha düzelecekti...eve gelmiyordu, para vermiyordu, annem çalışmaya başladı. Bazen bizi evden kovuyordu, evli olan ablamın yanına gidiyorduk. Annem orada uzun süre kalmak istemiyordu, yük olmayalım diye...annem, 'yetişkin yavrularım var, çevreye karşı ayıp olur' diyordu. En son razı etmiştim; ayrıl, biz bir evde oturalım, zaten çalışıyoruz dedim. 'Son bir kez deneyelim' dedi. Eve gittim, tek bir oğlum, belki beni dinler, düzelir, annemi üzmez sandım. Çok heyecanlıydım. Evde yabancı bir kadın da vardı.Babam içkiliydi; ben konuşmaya çalıştıkça o bağırdı. Nutkum tutulmuştu. Çok bağırınca, yaptıklarına da çok kızıyordum, ben de onu bıçaklamışım."

Görüldüğü gibi, bu başlıkta tartışılan birkaç öge bir arada bulunmaktadır:

- a) Delikanlı, küçük yaştan itibaren koruyuculuk rolünü üstlenmiştir.
 - b) Sistemde, suç yönünde baskı çok yükseldiği ve çalıştığı hâlde, anne, çevre tepkilerinden çekinerek boşanma kararını alamamıştır.
 - c) Eylemleriyle erkek (baba), ağır tahrik unsuru oluşturmuştur.
- Erkek hükümlülerin kişiye yönelik suçlarını farklı kümelerde değerlendirmenin uygun olacağından söz etmiştik.(*). İkinci kümede, dursal değişkenlerle gelişen anlık tepkilerden söz edilebilir:

Durum 1. Suç yaşı: 27. İlkokul mezunu, boşanmış.

"...Arkadaşlarla çimenlikte alkol alıyorduk, hakaret etti. Adam kasap, peşimden koştu. Ben vurmasam, bıçağı bir saplasa sırtımdan çıkacak. Biz de vurduk; adamın eceli gelmiş, öldü."

Durum 2. Suç yaşı: 19.

"Durup dururken tartışma sonucu, küfür vs.den sonra, kardeşime de sataştılar. Motosikletle adamın peşine takıldım. Piken yapıyorduk, karpuz vs. kesmek için yanımda bıçak vardı... adam öldü."

* İlgili kümelere getirilen sınıflama, salt yorum kolaylığı açısından düşünülmüş kurgusal bir sınıflamadır.

Kendisi de meslek lisesi yapı bölümü öğrencisi olan hükümlü, iki üyesi de çalışan ve lise mezunu olan, hemen hemen en eğitimli ailelerden birine sahiptir.

"Bana gereğinden fazla harçlık verirlerdi. Her ihtiyacımı karşıladıklarını sanırlardı. Annem santralde çalışırdı, gece de nöbetçi olurdu. İşten yorgun geldikleri için, bizimle uğraşacak durumları kalmazdı. Kendi iş sorunlarını, arkadaşlarını anlatmaktan biz anlatamazdık. Sorunlarımla ilgilenmeyi bilmiyorlardı...o dönem sinirlerim çok bozuktu"

Aynı zamanda, çocukluğundan beri evde silâh bulunduğunu ve hükümlünün 11 yaşından itibaren kullanmaya meraklı olduğunu öğreniyoruz.

Durum 1'de de, altı tane ablası olduğunu belirten hükümlünün ifadelerinden, cinsiyet rolü baskın bir kültürlenme süreci yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Anılan iki olayda da ön koşulların, 'meşrulaşamamış müdafaa'koşullarındaki kadar ağır olmadığı söylenebilir.

"Nöro-psikiyatr Aydoğan da bu 'çabuk öfkelenen' insanı irdelemiştir. Kan davasının psiko-sosyal yönü üzerinde dikkatleri çeken Aydoğan' göre, intikam, kimlik kanıtlamaya yönelik olumsuz bir davranış biçimidir: 'Fail tüm bu kanlı davranışlarla, aşağılık duygusunu, değerlere ve psikolojik güvenliğe sahip olamayışını gidermeye çalışmaktadır.'"(28)

Durum 3. Suç yaşı: 23.

"Bu adamın kardeşi bir çocuğu dövüyordu. Canım sıkıldı, dövme dedim. 'Sana ne'dedi, küfretti. Bana da vurmaya kalktı. Bu adam da oraya geldi, kavga büyüdü...ev yakındı; koştum, bıçak aldım, buna vurdum...ben de yaralandım."

Hükümlü Erzurum'un bir kazasından ailesiyle birlikte Bursa'ya taşınmıştır. Çok küçükken babası kan davasından cezaevine girer. Babası içerdeyken, annesi rençberlik yaptığından, çocuklardan dördünü yetiştirme yurduna vermiş. Dört yıl boyunca burada kalan çocukları, baba çıktık-tan sonra alabilmişler. "Kaçıp kaçıp çok cezaevine babamı ziyarete git-

²⁸ Ünsal, s. 53

Erdoğan Aydoğan, "Kan davasının psiko-sosyal yönü", Cumhuriyet, 11 Temmuz, 1974.

tik, çok hasretlik çektik" diyor. Yedi kardeşler. Subay olmayı çok istemiş. Çalışmaya 11 yaşında simit satarak başlamış. Torna-tesviyede çırakmış. "Ustanın baskısı çoktu; dayanamadım, ayrıldım. İnsanın işini sevmesi çok önemli" diyor. Olaydan iki ay önce işten ayrılmış. Ağabeyleri kızılıyormuş, 'şimdi seni nereye yerleştireceğiz' diye.

Dayak yediğini görüp müdahale ettiği çocukla, kendini bir anlamda özdeşleştirdiği anlaşılmaktadır. Yetiştirme yurdu deneyimi ve ailesel koşullardan dolayı da biraz hırçındır. Bir süredir iş bulamaması gerginliğini arttırmıştır. Ülkedeki en önemli sorunu, "bazı kişilerin geçim sıkıntısı çekmesi" olarak tanımlıyor.

Durum 4. Suç yaşı: 19.

"Cezaevine gireli dört yıl oldu. O zamanlar 19 yaşındaydım. Babamı kaybedeli çok olmamıştı. Ağabeyimle birlikte dükkânın işlerini yürütüyorduk. Tanıdık biri 'bu yaşı geldin adam olamadin, baba parası yiyorsun' diye sataştı. Silâhı ilk defa taşıyordum; tabancayı korkutmak için çektim. Maktulün üzerime atılmasıyla patladı."

Aile, çocuklar küçükken Isparta'dan göç etmiş. Gelir durumları iyi. Babalarını olayla aynı yıl yitirmelerinden sonra, dükkândaki işleri ağabeyiyle birlikte yürütürler. Gözlem: Daha genç olan, hükümlü, işleri daha çok ağabeyine bırakır; sorumluluklarını ihmal etmektedir. Onun için tanıdığın sözleri ağrına gider. Yeni olan silâhı ise kendisini etkilemektedir.

Görüldüğü üzere olaylar hızlı ve beklenmedik tarzda gelişmekte, uzaktan tanıdık olan, hatta tanıdık olmayan kişiye yönelmektedir. Kendine ve yakınlarına söz söyletmemeyi kapsayan cinsiyet rolüne de uygun düşmektedir. Bu türden olaylar çok daha fazladır. Sudan nedenlere dayanıyor görünseler de, kökenlerinde farklı koşullar yatmaktadır. "...Bohannan'ın dediği gibi, 'saik', çoğu zaman cinayetin içinde gerçekleştiği sosyal durumları incelemek için 'sadece bir stenografidir.'"(29)

Erkek hükümlülere ilişkin genel nitelikler ve bu hükümlülerce

²⁹ Ünsal, s. 74.

işlenen suç olaylarının durumsal çözümlemeleri, 'erkeklerin, toplumdaki cinsiyet rolleri gereği atılganlık, koruyuculuk, hızlı tepki gösterme niteliklerini ön plâna alan bir toplumsallaşma sürecinden geçmeleri nedeniyle, kendilerine ve yakınlarına karşı tehdit oluşturan davranışlara karşılık vermeleri ve böylece suç teşkil eden davranışlarda bulunmalarının beklenebileceği' yönündedir ve ikinci denenceyi kanıtlamaktadır.

Erkeklerin kişilere karşı işledikleri suçlarda 3. alt küme, yitirilen, yitirilme olasılığı bulunan bir mal varlığının, hukuk dışı yollarla geri alınmaya çalışılması ya da onu yitirmeme yönündeki girişimler sırasında oluşan suçlar olarak tanımlanabilir. Bu sınıflamanın, salt yorumların düzenlenmesi amacıyla tasarlandığı, kesin sınırları olmadığını belirtmekte yarar vardır. Şöyleki, bir alt kümedeki kimi nitelikler, diğer kümede yer alan kriminal davranış için de geçerli olabilir. Kriminal davranış heterojendir; bu nedenle, her iki kümedeki niteliklerin birlikte bulunduğu suçlar gibi, kümelenmesi güç olanlar da vardır.

Ekonomik bir varlıkla ilgili anlaşmazlıklarda, kişisel çözüm arayışları büyük sorunlara yol açabilmektedir:

Hükümlünün babası, 300.000 marka ev alır ve parasını peşin öder. Ev, ufak tefek işlerinin halledilmesinden sonra teslim edilecektir. Noterden belge düzenlenir. Evin ipotekli olduğu ve bir başka kişiye daha satıldığı anlaşılır. Adam ortadan kaybolur. Hükümlü evlendiği gün bir ara evi satan kişiyle karşılaşır. Bu kişinin yanında arkadaşları da vardır. Çıkan kavga sırasında, arabada bulunan bıçağı alarak, bu kişinin ölümüne neden olur.

Görüldüğü üzere başlangıçta ciddi bir hukuksal mağduriyet söz konusudur. Hakkın uygun bir biçimde aranamayışıyla tablo tümüyle değişmiştir. Aslında, başlangıçta evin alım-satım işlemleri sırasında olayların bu boyuta dönüşmesini engelleyebilecek önlemler almak mümkün olabilirdi. Geleneksel davranıldığı için bu tür bir önleme başvurulmamıştır.

Bir diğerk hükümlü Zonguldak'a bağılı bir kasabada oturmaktadır. Hükümlü çok küçükken, babası Almanya'ya gittikten sonra aileyi terkeder. Sonra da orada evlenmiştir. Hükümlü ve ailesine dedeleri sahip çıkar; anneleri de tarım işlerine, gündeliğe gider. Babası emekli olduktan sonra, Türkiye'ye döner. Hükümlünün annesi ve kardeşleriyle birlikte oturduğu evin tapusu onun üzerinedir; onları evden atmak ister, kapıyı kilitler. Hükümlü kilidi kırarak eve girer, eşyalarını almak istemektedir. Aralarında çıkan kavga boğuşmaya dönüşür; hükümlü orada bulunan av tüfeğini eline geçirir ve babasını öldürür.

Başka bir olayda ise, hükümlü, kendisine olan çok miktardaki borcunu ödemeyen tanıdığını, sandalyeyle vurarak ağır şekilde yaralamıştır. 'Neden alacağınızın tahsili için mahkemeye baş vurmadınız?' sorusuna karşılık olarak, "bu işlemler çok uzun sürüyor, dara düşmüştüm, nasıl bekleyecektim o kadar, avukatlar dünya para alıyorlar. Belki korkutup, alırım sanmıştım" demekteydi.

Kişilerle ilgili sorunların çözümünde hukuksal yollara baş vurmak, yerel kültür değerlerine genellikle uygun bulunmamaktadır. Aslında, toplumun genel değerler sisteminde de, 'kendi sorununu kendi başına çözme'nin, gizli bir değer olarak pek çok durum için uygun sayıldığı söylenebilir.

Yanağında ve kaşında derin yara izleri bulunan 'adam öldürme' faili, geçimini pazarcılıkla sağlamaktadır. Yanında çalışan "çırağa", kendisine göre iyi para vermektedir. İş sonrası gece pazar yerinde içkerken, çırak ekonomik koşullardan yakınıır. İçkili olduklarından tartışma büyür; çırak, içki şişesini kırıp hükümlünün yüzüne saplar. "Şimdi ben yanağımı tuta tuta karakola gidip, k... gibi, bakın filanca bana ne yaptı mı deseydim? İki yumrukla yere devirdim" demektedir.

Sürmene'li kahveci ise, "...adam kahveye içkili geldi. Densizlik yapacağı belliydi. Nitekim, durup dururken hır çıkardı...hanıma küfretti. Ne yapalım, çıkardık silâhı, topuklarından zıplattık biraz. Haddini bildirdik. Karakola bırakacak değildik ya..." demektedir.

Görüldüğü üzere, bireysel adalet arayışı çok farklı olaylarda ve kişilerin ifadelerinde somutlaşmaktadır. Doyum sağlayıcı bir gelir düzeyinde bulunmayan, eğitimde geçirdikleri süreler de sınırlı olan, ailesel koşullar açısından önemli zorluklar yaşayan hükümlülerin, global toplumla yeterli bir bütünleşme sağlamaları pek mümkün olamamaktadır. Kimlik arayışları yerel çerçevede gerçekleştiği için de, fiziksel gücün ve cesaret, yiğitlik vb. kavramların ön plânda olduğu bir toplumsal rol üstlenirler. Kaldı ki, bu tür kavramlar, bütüncül toplumsal sistemin gizli değerleri olarak da belli bir ağırlığa sahiptir.

"Şerefini yitirme, bireyin arzuladığı rolden dışlanması demektir. Bu rolü arzulamak ve bunun şerefini taşımak, toplumsal kimlik arama sürecinin merkezindedir. Şerefın elde edilmesi veya reddini içeren çeşitli ilişkilerin tümü, bireylerin toplumsal kalıpta bir role sahip olmalarının araçlarıdır."(30)

"Eğer görevlerinden kaçarlarsa, başkaları tarafından küçük düşürölme riskiyle karşı karşıya kalırlar. Oysa, bu tür kültür yapısı içinde, insanlar kimliklerini çoğu zaman sadece 'cesaretleri'yle kanıtlarlar."(31)

Gerekçeleri -bürokratik işlemlerin kişilere zor gelmesi, ekonomik olanakları aşması vb.-, durumsal koşulları, faillerin bazı özellikleri açısından farklılaşsa da, diğer kişilerle ilgili sorunların çözümünde, sıklıkla kriminal davranışa başvurulmaktadır. Kurumsal yollar ise pek çok durumda uygun görülmemektedir. Bulgular, böylece dördüncü denenceyi kanıtlamaktadır.

Üçüncü denenceyle, 'yerel kültür değerlerine uyum gösterme çabasıyla suça yönelen kişilerin, genel değerlere aykırı, suç ögesi taşıyan başka özelliklerinin de olabileceği' ileri sürölmektedir:

Bu yöndeki en genelleştirilebilir bulgunun, silâh kullanımının

³⁰ J.G. Peristiany, "Honor and Shame in Cypriot Highland Village", Peristiany, Honor and Shame, London: Weidenfeld and Nicholson, 1965, s. 38' den aktaran Artun Ünsal, Kan Davası, s. 152.

³¹ Ünsal, s. 152.

yaygınlığı olduğu söylenebilir. Örneklemdeki erkeklerin 3/4 kadarı, askerlik çağından önce silâh kullanmayı öğrenmişlerdi. Hatta ilk deneyimler, genellikle 17 yaşın altında edinilmiştir. Çoğunlukla silâh kullanmak, bir aile üyesinden -baba, ağabey- ya da bir arkadaştan öğrenilmiştir. İlk deneyimler sırasındaki tepkilerini anlamak üzere yöneltilen sorulara, "korkmadım, insanın yakınında güvendiği biri olunca korkulmaz," "ilk anda haliyle çekiniyorsun tabi, ama belli etmiyorsun. Çabuk alışılıyor" tarzında yanıtlar veriliyordu. Silâh kullanmayı heyecan verici buluyorlardı. Kendilerine ait olmasa da, yakınlarında, daha çok aile üyelerine ve arkadaşlarına ait bir silâh mutlaka vardı.

Silâhla ilgili alışkanlıkların kazanılması önemli bir kültürleme modeli oluşturmaktadır. Bu modelde, silâhın simgesel işlevi, koruma işlevini aşmıştır; öyleki, ilk kullanım bir tür yetişkinliğe geçiş ritüeli özelliği taşır görünmektedir. "Silâhı eline aldın mıydı, ağlamaycan 13 yaşında attım iki sefer, bilmeyene kız gibi yetiştin derler."

Silâhın en 'vahim' yönü, üzerinde bulunduran kişinin içkili olması, öfke durumu gibi, öz denetiminin en fazla zayıfladığı zamanlarda, ilk akla gelen 'çarelerden biri' oluşudur: Böylece, "...ketlemeye yol açan, acıma uyandıran tüm uyarma durumlarından yalıtılmış oluyoruz. Daha derinlerdeki duygusal katmanlarımız, işaret parmağının atışa yol açan bir bükülmesinin"(32) sonuçlarını algılamıyorlar.

Yalnız silâhın olmadığı durumlarda da kişinin üzerinde bıçak, çakı vb. bir alet taşıması ve bu aletlerin ketlemeyi bir ölçüde sağlamalarına rağmen, karşıdaki kişiye yöneltebilmeleri önemli bir sonuçtur. Failin olay anındaki öfkesinin yoğunluğu, gösterdiği tepkinin şiddetini belirlemektedir.

³² Konrad Lorenz, İşte İnsan, Çeviren Mustafa Tüzel, Cogito, Sayı 6-7, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.

Üçüncü denenceyle ilgili olarak, genel değerlere aykırı diğer özellikler, yasada öngörülen yaşı altındaki evlilikler (kadınlar için %53.12), çok eşlilik (3 Durum), kumalık (1 durum), olarak sıralanabilir. Ancak bunlar referans alınan kültürün özelliklerindendir; bu bağlamda, suç olarak değerlendirilmezler. Tüm bu veriler üçüncü denenceye yeterli kanıt sağlamaktadır.

B. MALA KARŞI SUÇLAR

Bu kapsamda yer alan suçlardan en yaygını hırsızlıktır. Arabalardaki eşyaların alınması biçimindeki oto hırsızlığı ve yankesicilik, sık rastlanan hırsızlık türleridir. Yankesicilik bir alt kültür özelliği göstermekte, pazar yeri gibi kalabalık alanlarda gerçekleştirilmektedir. Evlerden yapılan hırsızlık- özel olarak bu amaçla girme söz konusuysa- daha azdır. Geçim yolu olarak hırsızlığın sürdürüldüğü durumlar oldukça nadirdir. Buna karşın, durumsal koşullar uygun olduğu zaman, anî bir kararlar kendilerine ait olmayan bir malı alma davranışı ise yaygın bir tutumdur. (*)

Hırsızlık suçunda belli bir gizlilik söz konusudur. Gaspta ise eşyalar zor kullanılarak, sahibine rağmen ele geçirilmektedir. Bu nedenle, hırsızlığa göre çok daha ağır bir hukuksal yaptırımla karşılanmaktadır. Gençlerin giriştikleri gasp eylemi, 2-3 kişilik gruplar hâlinde, ortak ve durumsal bir kararlarla oluşmaktadır. Katıldıkları suçun ağırlığının pek farkında oldukları söylenemez. Bunun yerine belli bir macera arayışı gündemdedir. Suç mağduru, genellikle kendi yaşlarındaki bir gençtir. Olay, mağdurun bıçakla tehdit edilmesi ve üzerindeki takı, para vs. alma şeklinde gelişmektedir.

Gasp orta yaştaki kişilerce işlenmişse, oldukça ciddi bir suç tablosuna dönüşebilir; bu koşulda taksi sürücüleri mağduriyet riski yüksek bir gruptur.

* Bkz. kuramsal bölüm, s. 59.

C. BAZI SUÇ ALT KÜLTÜRLERİ

Araştırmada zaman zaman küçük grup suçluluğundan söz edilmişse de, daha çok bireysel suçluluk üzerinde durulmuştur. Ancak kimi zaman, görüşmeler sırasında dosya incelemelerinde, özellikleri açısından bireysel gibi görünen suçların böyle olmadıkları anlaşılmıştır. Bu tür görüşmeler sürdürülmüş, bazı veriler de elde edilmiştir. Buna karşın, organize suçluluğun özel ve kapsamlı olarak ele alınması gerektiği kanısındayız. Burada kısaca birkaç nokta üzerinde durulacaktır. "Çağımızda şiddete dayalı suçluluk bakımından en önemli olgu örgütlü suçluluktur." (33) Bu kapsama farklı tür örgütlenmeler girmekteyse de, organize suçluluk mafia tipi örgütlenme olarak algılanmaktadır. Meşru olmayan bir mal ve hizmet sektörü olarak mafia, çok farklı suç ve alanlara dağılmıştır. Kendine özgü katı kuralları(*) ile çok kapalı bir alt kültürdür. Kurumların içine sızması, belli bir etki yaratması kadar, üyeleri sisteme katılma özelliğiyle de mafia tipi alt kültür sosyolojik bir önem taşır. Mükerrer suçlular kültüre katılmaya ikna edilmeye çalışılmaktadır. (34)

Üyelerin bir diğer kaynağı ise gecekondü kesimindeki ekonomik zorluklar içinde bulunan, sürekli iş değiştiren, uyum sorunları yaşayan genç kesimdir. İlgili gençlerin sisteme girişleri, aynı katılımı bir kuşak önce gerçekleştiren, belli bir etki sağlamış hemşehrileri aracılığıyla olmaktadır. Nüfuzlu kişilerin sağladığı destek, gençlerde önemli ölçüde bir bağlılık duygusu oluşturmaktadır. Alt kültürde genç kimlik kazanmakta, sistemi gözünde büyütmektedir. Hükümlü, sisteme girişi şu şekilde açıklamaktadır:

³³ Sulhi Dönmezer, Çağdaş Toplumda Şiddet ve Mafia Suçları, Cogito, Sayı 6-7, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 217.

³⁴ Yücel, Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi, s. 40.

* Örneğin, omerta-susunkluk yasası, üyeye örgüt hakkında bilgi vermeyi kesinlikle yasaklar. Kurala karşı gelen üye ölümle cezalandırılır.

"Ben kapıcı dairesinde kalıyordum ailemle birlikte, çok kötü bir yer, bodrum katında, herkes odun almaya benim evimin önünden geçiyordu. Ailemi iyi bir yerde oturtamadım o gün için. Bende iyi yaşama isteği var. Lüks semte de lâayık değilim, kapıcı dairesine de, ama arada normal bir yere lâayığım diye düşündüm...bizim memleketli arka çıktı, çok iyi bir insandır...bizim 'aile' hep iyilik düşünür..."

VII. İNTİHAR GİRİŞİMİ

İntihar tablosu oluşturulurken, hükümlülerin intihar girişimi olarak tanımladıkları her şey dikkate alınmıştır. Bu nedenle, 'girişimler' yüksek görünmektedir. Yine de intihar hiç de uygun bulunan bir davranış değildir.

Tablo: 13 İntihar girişimi

İntihar girişiminde bulundunuz mu?	C İ N S İ Y E T		T O P L A M
	E R K E K	K A D I N	
	37.21	62.79	100.00
	8.47	52.94	17.92
Evet, bulundum	6.67	11.25	17.92
	16	27	43
	33.86	9.14	43.00
	87.82	12.18	100.00
	91.53	47.06	82.08
Hayır, bulunmadım	72.08	10.00	82.08
	173	24	197
	155.14	41.86	197.00
	78.75	21.25	100.00
	100.00	100.00	100.00
T O P L A M	78.75	21.25	100.00
	189	51	240
	189.00	51.00	240.00

$$X^2 = 54.020 \quad s.d. = 1$$

Çok az sayıdaki olayda (2 zimmet suçundan sonra) intihar girişimi, suç olayından sonra gerçekleşmiştir.

Kadın hükümlülerin %52.94'ü intihar girişimlerinden söz etmişlerse de, bu girişimlerin çoğu risk taşımamakta ya da çok az risk taşımaktadır. Söz konusu eylemler, kriminal davranışı da hazırlayan -evlilik sorunları, baskı gibi- ön koşullardan kaynaklanmaktadır.

Erkekler ise böyle bir eylemi yadırgadıklarını söylemişler; di-nî nedenleri, cinsiyet rollerinin etkisini, "bizim kitabımızda yazmaz" şeklinde ifade etmişlerdir. Çok genç olanlar, ailesiz yetişenler ise, kendilerine ağır gelen koşullarda intiharı düşünmişlerdir.

Kendini kesme davranışına çok daha sık rastlanmaktadır. Kadınlarda nadiren gözlenen bu edim, erkek cinsiyet rolüne uygun bulunmaktadırdır. Kendini kesme, kendine yönelmiş saldırganlık (self-aggression) olarak tanımlanabilir; bunalan bireyin iç sıkıntısını bir tür dışa vurma biçimidir. Aslında kimi durumlarda, bir miktar tehdit içerdii de düşünülebilir.

VIII. İNFAZ SONRASI YAşAM

Hükümlülerin ziyaret edilme sıklıkları, cezaevi ortamı dışındaki ilişkileri ve cezaevinden çıktıktan sonraki yaşamları hakkında fikir vermektedir. Cezaevi öncesindeki yaşantılarında ailesel sorunları olsa ya da aileyle yakın bir iletişim sağlanamasa bile, geniş ailenin, hiç değilse bir iki üyesinin hükümlüyle ilişkilerini sürdürmeye çalıştıkları yakın davrandıkları anlaşılmaktadır.

Tüm hükümlüler içinde ziyaretçisi olmayanların oranı %14.58'dir (35 kişi). Bunlardan 4'ü yurtlarda yetiştikleri için yakınları yoktur. Erkeklerin ziyaret edilme oranı ve sıklığı daha fazladır. Kadınların %13.73'ününse suç aileye yöneldii için, hemen hiç bir sosyal bağlantısı yoktur.

Ziyaretçilerin gelişi hükümlüler için önemli bir beklentidir.

Bu yüzden, yeni uygulamaya konan ve hükümlülerin, ayda bir kez eşleri ve küçük çocuklarıyla görüşmelerine izin veren açık görüş uygulaması oldukça olumlu sonuç vermiştir.

Tablo: 14 Ziyaretçi durumu

C İ N S İ Y E T	Z İ Y A R E T Ç İ			T O P L A M
	Y o k	Seyrek	S ı k	
E r k e k	80.00	75.19	84.21	78.75
	14.81	51.32	33.86	100.00
	11.67	40.42	26.67	78.75
	28	97	64	189
	27.56	101.59	59.85	189.00
K a d ı n	20.00	24.81	15.79	21.25
	13.73	62.75	23.53	100.00
	2.92	13.33	5.00	21.25
	7	32	12	51
	7.44	27.41	16.15	51.00
T o p l a m	100.00	100.00	100.00	100.00
	14.58	53.75	31.67	100.00
	14.58	53.75	31.67	100.00
	35	129	76	240
	35.00	129.00	76.00	240.00

$$\chi^2 = 2.362 \quad s.d. = 2$$

Hükümlülerin yarısından fazlası, tahliye sonrasında, önceki yerlerine dönmeyi tasarlamaktadır. Suçlarından ötürü, aynı sosyal ortamda bulunmalarının zor olup olmayacağı konusunda, öncelikle, düzenlerini başka bir yerde kurmanın, çalışmanın daha zor olacağı görüşündedirler. Ancak, % 8.75'i ailesiyle farklı bir yere taşınmayı göze almaktadır. Başka yanıtını verenlerin yarısına yakını ise, başka bir kentteki yakınlarının yanına taşınmayı düşünmektedir. İnfaz sonrası gidecek hiç bir yeri olmayanlar için ise, gelecekte belli bir suç işleme riski bulunuyor.

Tablo: 15 İnfaz sonrası gidilecek yer

Gidilecek yer	C İ N S İ Y E T		T o p l a m
	E r k e k	K a d ı n	
Evime	87.59	12.41	100.00
	67.20	35.29	60.42
	52.92	7.50	60.42
	127	18	145
	114.19	30.81	145.00
Ailemle başka bir yere	90.48	9.52	100.00
	10.05	3.92	8.75
	7.92	0.83	8.75
	19	2	21
	16.54	4.46	21.00
Yalnız başıma başka bir kente	64.71	35.29	100.00
	5.82	11.76	7.08
	4.58	2.50	7.08
	11	6	17
	13.39	3.61	17.00
Başka	56.14	43.86	100.00
	16.93	49.02	23.75
	13.33	10.42	23.75
	32	25	57
	44.89	12.11	57.00
T O P L A M	78.75	21.25	100.00
	100.00	100.00	100.00
	78.75	21.25	100.00
	189	51	240
	189.00	51.00	240.00

$$X^2 = 27.907 \quad \text{s.d.} = 3$$

Tablo 16 ve 17 birlikte ele alındığında şu sonuçlara varılabilir: Geniş aile, üyesine, cezaevinde bulunduğu süre içinde ve sonraki yaşamını düzenlemesinde olabildiğince sahip çıkmaktadır. Bu anlamda aile bir tampon kurum işlevi üstlenmektedir. Şöyleki, tampon kurum olarak aile, sabıkalı oluşlarıyla iş bulma koşulları zorlaşan üyelerine sağladığı ticaret işini birlikte yürütme, tarlaları ortak değerlendirme gibi olanaklarla, bir infaz sonrası yardım kurumu görünümündedir. Hükümlüler, en azından yaşamlarını düzene koyuncaya değin barınabilecekleri bir yer olduğunu düşünmektedir.

S O N U Ç

Bu araştırmada, Türkiye'de yetişkin suçluluğu, cinsiyetlere özgü karakterler temel alınarak tartışılmaya çalışılmıştır. Cinsiyet değişkeninin karşılaştırmaya esas alınmasının nedeni, iki kümede kriminal davranışın, gerek bir sonuç olarak, gerekse ön koşullar açısından önemli farklılıklar göstermesidir.

Suç toplumda genel bir rahatsızlık kaynağıdır. Belli bir orana kadar varlığı doğalsa da, bir noktadan sonra önemli bir toplumsal soruna dönüşmektedir. Bütüncül toplumsal yapıda yüksek bir suç oranı, bireysel boyutta belli bir mağduriyet riski demektir. Bu da, bireylerin, toplumda belli bir güvenlik içinde yaşama beklentilerine aykırıdır.

Genel istatistiklere göre, son on yılda (1986-1996), Türkiye'de suçlar azalmış görünmektedir. Ancak bu yanıltıcı bir durumdur; diğer bulgular dikkate alındığında, böyle olmadığı anlaşılmaktadır. 1991 yılındaki af kanunu, o yıl içinde cezaevindeki hükümlü sayısını oldukça azaltmış, ancak beş yıl içinde, kanundan önceki düzeye ulaşılmıştır. Ayrıca, bu suçlu sayısı içinde, mükerrer suçluluğun düşüklüğü hep farklı kişilerin suça yöneldiğini göstermektedir. Yine de, suç oranları henüz çok yüksek değildir; ancak belli bir artış eğilimine karşı önlem almak gerekmektedir.

Diğer taraftan alan çalışması bulguları, suçluluğun kırdan kente yöneldiğini göstermektedir. Kırsal kesim suçları belli bir geleneksel karakterdedir. Yerleşim yerlerinin dağınıklığı, güvenlik güçlerine yeterince hızlı biçimde ulaşma güçlükleri, geleneksel sistemde bireysel adalet anlayışının uygun bir davranış olarak görülmesi gibi nedenlerle, daha çok bireysel suçlar işlenmektedir. Kentte ise suç büyük ölçüde organize hâldedir; organize suçluluk, gecekondu bölgelerindeki düşük gelir grubundaki kişileri sisteme katmakta, çözümlenmesi oldukça güç toplumsal

bir sorun niteliği taşımaktadır.

Önemli bir toplumsal sorun olarak suçu açıklamak üzere pek çok çalışma yapılmış ve farklı görüşler ortaya atılmıştır. Araştırmanın dayandığı kuramsal yaklaşım ise bir sentez niteliğindedir. Sutherland, kriminal davranışın yakın kişisel gruplar içinde öğrenilen bir davranış olduğunu belirtmekte, konuya, alt sistem temelinde açıklık getirmektedir. Ancak, sosyo-kültürel, ekonomik, eğitimsel sistemlerin de, bireyin davranışlarını yönlendirme açısından belli etkileri vardır. Bu etkiler doğrudan olmayıp, aile kurumu aracılığıyla kendilerini hissettirirler. Büyük ölçekli olan sistemlerin etkilerini dikkate alabilmek için, ayırıcı birleşimler kuramının, genel sistemler kuramının bir alt sistemi olarak düşünülmesi önerilmiştir.

Araştırma bulguları, kadın ve erkek suçluluğundaki bazı farklılıkları ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere, kadın suçları erkeklerinkine göre oldukça azdır. Her iki kümedeki suçlar arasındaki farklılık, diğer toplumlar için de benzer durumdadır. Kişisel ve ailesel özellikleri gözden geçirildiğinde, kadınların, erkeklere göre, eğitimden pek fazla ya da hiç yararlanmadıkları, yönlendirme ailelerinde yoğun bir baskı yaşadıkları, çok genç yaşta evlendikleri, mutsuz bir evlilik yaşantısı geçirdikleri, oldukça dar bir sosyal çevrede yaşadıkları, ekonomik bağımlılık içinde bulundukları, bu nedenle de üyesi oldukları aile alt sistemlerindeki olumsuzluklardan daha çok etkilendikleri görülmüştür.

Tüm bu etkenler 'kadınların, öz denetim ağırlıklı bir toplumsallaşma sürecinden geçtikleri için, suç öncesinde daha yoğun bir ailesel baskı yaşamış olmalarının beklenebileceği' yönündeki denenceyi kanıtlamaktadır.

İkinci denence, 'erkeklerin, toplumdaki cinsiyet rolleri gereği atılğanlık, koruyuculuk, hızlı tepki gösterme niteliklerini ön plâna alan bir toplumsallaşma sürecinden geçmeleri nedeniyle, kendilerine ve yakınlarına karşı tehdit oluşturan davranışlara karşılık vermeleri ve böylece suç

teşkil eden davranışlarda bulunmalarının beklenebileceği' görüşünü ileri sürüyordu. Denenceyi sınamak üzere kişiye karşı suçlardaki tahrik unsuru gözden geçirildi ve olayların durumsal çözümlemelerine başvuruldu; çözümlemeler, erkeklerin işlediği bu türden suçların oldukça geniş bir dağılım gösterdiğini ortaya koymuştur. Olayların çoğunda tahrik unsurunun bulunmayışı, erkek hükümlülerin, belli durumlar karşısında soğukkanlılıklarını yitirdiklerinin ve hızlı tepki gösterdiklerinin bir kanıtıdır. Bu tarzdaki olaylar, daha çok karşı tarafın küfretmesinin failin onuruna dokunması ya da başka bir meydan okuma davranışıyla başlamaktadır. Kimi zaman, durumsal baskı, kişileri belli bir müdafaa zorunluluğuna yöneltebilmekte, ancak bazı ön koşullar yerine getirilemediği için, 'meşrulaşamamış bir müdafaa' söz konusu olmaktadır.

Bunun dışında olaylar, çok farklı nedenlerle de gelişebilmekteyse de, denencede belirtilmiş olan cinsiyet rollerine dayanmaktadır. Sorunların çözümünde bireysel adalete başvuran erkeklerin, yönlendirme ailelerinde belli sorunlar yaşadıkları, erken yaşta ekonomik sorumluluk üstlendikleri, eğitimde geçirdikleri sürelerin, kadınlarınkı kadar kısa olmasa da, yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Geçinebilmek için bulabildikleri her işi yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Farklı seçenekleri denemek üzere yeterli donanıma sahip olmadıklarından, cinsiyet rol beklentileri bu kişilere oldukça önemli gelmekte; bu doğrultuda bir kimlik arayışına gitmekte; suça da yönelebilmektedirler.

4. denence, 'diğer kişilerle ilgili sorunlarının çözümünde, kurumsal yollardan yararlanmanın erkek cinsiyet rolüne uygun görülmemesi, bürokratik işlemlerin kişilere zor gelmesi ve ekonomik olanaklarını aşması kriminal eyleme yöneltebilir' biçiminde düzenlenmişti. Kişilerin hukuksal bir mağduriyeti söz konusu olduğunda, neden kurumsal yollara başvurmadıkları araştırıldığında, ileri sürdükleri gerekçeler, öncelikle bu konunun çok uzun süreceğini düşündüklerini göstermiştir. İcra İflâs

Kanunu, 'mal beyanında bulunmamak', 'taahhüdü ihlâl' gibi sınırlı sayıda suç içermektedir. Özellikle, mal beyanında bulunmamak şekli bir suçtur. Ödeme emrinde yazılı bulunan süre içinde mal beyanında bulunulursa suç oluşmamaktadır. Cezaevindeki hükümlülerin yaklaşık yarısı, İcra İflâs Kanunu'na muhalefet suçu nedeniyle orada bulunmaktadır. Bu kapsamdaki suçların çoğunu da mal beyanında bulunmama suçu oluşturmaktadır; elleri- ne ulaşan ödeme emrinde belirtiliyor olsa da, hükümlüler yapmaları gereken işlemleri yerine getirememişlerdir. Bu da, kişilerin bürokratik iş- lemleri ve yerine getirmemenin sonuçlarını bilemeyişleri kadar, ekonomik koşulları nedeniyle oldukça fazla sayıda kişinin, borçlu-alacaklı iliş- kisi içinde zorluklar yaşadığı yönünde bir veri niteliğindedir.

Üçüncü denence, 'yerel kültür değerlerine uyum gösterme çaba- sıyla suça yönelen kişilerin, genel değerlere aykırı, suç ögesi taşıyan başka özelliklerinin de olması mümkündür' şeklinde ifade edilmişti. 6136 Sayılı Kanun'a muhalefet olarak anılan, ruhsatsız silâh kullanımı ve si- lâhlarla ilgili diğer yasa maddelerine aykırılık, suç ögesi taşıyan en yaygın davranış alışkanlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasa, meş- kûn yerde, kalabalıkta ateş etmek; küçük yaştakilere silâh kullanırmak, taşıtmak, hatta vermeyi yasaklamıştır. Erkek hükümlülerin büyük bir kıs- mı, küçük yaşlarda yakın çevrelerinden silâh kullanmayı öğrenmişlerdir. Silâhı ilk kez deneme, 11-12 yaşa kadar inebilmektedir.

Silâh kullanımı, kırsal kesim için köklü bir gelenektir. Yasal düzenlemelerle gerekli önlemler alınsa da, pek fazla değişiklik beklemek mümkün görünmemektedir. Ancak, bu konudaki son düzenlemeler, silâh kul- lanımını daha da kolaylaştırmıştır. Kent yaşamında, kırsal kesimde silâh kullanımını görece geçerli kılan -güvenliğin kişisel olarak sağlanması gibi- koşullar olmadığından, böyle bir tutum farklı bir boyut kazanmak- tadır.

Örneklemedeki 240 kişiden 4'ü, çok eşlilik kurumu içinde yer almaktadır. İkinci eşle resmî nikâh yapılamayacağına göre, bu evliliklerin hukukî değil, ancak sosyolojik anlamda evlilikler olduğu anlaşılmaktadır.

Erkek hükümlülerin %4'ünün aile kuruluşu, 'birlikte kaçma' şeklinde gerçekleşmiştir. Eşlerinin, evlendikleri sırada yaşları genellikle 18'den küçüktür. Öte yandan, hukuk, reşit olmayan kişinin kaçma yönündeki rızasını dikkate almadığından, 'kaçırma suçu' gerçekleşmiştir. Yine, yasada uygun görülen evlilik yaşından daha küçük yaşta evlenen kadın hükümlülerin evliliklerinin hukukî geçerlilik kazanması bu yaşa ulaşmalarından sonra gerçekleşebilmiştir.

Tüm bu söz edilenler, toplumda oldukça yaygın, kırsal yaşam biçiminin parçaları durumundaki niteliklerdir. Şu halde, 'öğrenme süreciyle kişiye aktarılan kimi alt kültürel değerler suça yol açabilirse de bu davranışın, genel toplumsal sistemde suç olduğu bilinerek ya da düşünülerek değil, salt alt sistemin yaşam tarzı olduğu için kişiye sunulabilir' kuramsal çıkarımını vurgulamakta yarar vardır.

Kentlerdeyse, olayların geçtiği yerler, 6136 Sayılı Kanun'a muhalefet, müessir fiil gibi bazı suçların, sosyal ekoloji kuramcılarının tanımladığı gibi, 'geçiş bölgeleri'nde yoğunlaştığını göstermiştir. Hırsızlık, gasp gibi bazı suçlarda ise, hükümlülerin oturdukları semtlerin benzer özelliklerde olduğu söylenebilir.

Hükümlülerin yaşamdan beklentileri, suç nedenlerini anlamak açısından önemli bir bulgudur. Beklentiler kuşaklara göre değişmektedir. Orta yaşların sonlarında ve ileri yaşlarda, 'kimseye gereksinim duymadan geçimini sürdürebilmek' olarak tanımlanabilecek kanaatkâr bir ekonomik beklenti düzeyinden söz edilebilir. Oysa, daha genç kuşakta, bu beklentiler çok farklıdır; rahat yaşama, sıkıntısız para kazanma, bir yolunu bulup köşeyi dönmeyi isteyen bu kişiler, borsadaki olanakları değerlendirilerek, tefecilik, şans oyunları gibi hızlı para kazanabilecekleri

iş ve etkinliklerle ilgiliydiler. Başarıyı, sahip olunan ekonomik olanaklarla özdeşleştiriyorlardı. Gerçi yaş değişkenine bağlı olarak kuşaklar arasında beklenti farklılıkları olması bir dereceye kadar doğaldır, ancak, suçlu evreninde gençlerin, hem suçlu olmayan akranlarına, hem de suçlu ileri yaş kümelerine göre daha farklı ve bireyci beklentilere sahip olduğu düşünülebilir.

1970'lerde yapılan bazı çalışmalarda, 1975'ten sonrası için, endüstrileşme ve kentleşmenin önemli ölçüde bir suç yığılmasına neden olmayabileceği ifade edilmiştir. Neden olarak da, değerler sistemindeki tutarlılık gösterilmektedir. 1975-1980 dönemi içinse bu beklentinin büyük ölçüde gerçekleştiği, ancak durumun giderek değiştiği vurgulanmıştır.

Bugün içinse, kuramcıların, modernleşme sorunlarından biri olarak bekledikleri üzere, suç oranlarında belirgin bir artış yaşanmaktadır. Ekonomik sıkıntılar, geçiş dönemi özellikleri, değerler sistemini oldukça değiştirmiş görünmektedir. Cezanın etkinliğini, ağırlığının değil, ancak kesinlikle uygulanmasının sağlayacağı görüşü, hukukta uzun süredir yerleşmiş bir kanıdır. Öte yandan, faili belirlenemeyen dosyalar da oldukça artmıştır.

Eylemlerinin belli bir yaptırımla karşılanmayabileceği kanısının, kişilerin kriminal davranışa yönelmelerini kolaylaştıran değişkenlerden biri olması büyük bir olasılıktır. Ceza adalet sisteminin etkinliğinin bir diğer koşulunun da, cezaların aynı türden suç işleyen bütün kişilere uygulanabilmesi olduğu görünmektedir. Belli bir yerleşim yerinde, örneğin Orman Yasası'na karşı suçlar belli bir yoğunluk gösteriyorsa, bu suçla ilgili sadece birkaç kişinin eylemlerinin yaptırımla karşılanması, başkaca bir önlem alınmaması, cezaların etkinliğini azaltmakta aynı zamanda, bu nedenle cezaevine giren kişilerde belli bir 'mağduriyet' düşüncesine neden olabilmektedir.

Bazı suçlar içinse, suç-ceza dengesinin yeterince sağlanamadığı söylenebilir. 'Suç işlemek üzere örgüt kurmak' bu durum için önemli bir örnektir. Bununla birlikte, 'gasp ve 6312 Sayılı Kanuna muhalefet'in birlikte görüldüğü kriminal eylemlerin bir kısmı (senet tahsilâtı amacıyla), silâh ve uyuşturucu ticareti gibi suçlar oldukça organize hâledir. Gençlerin uyuşturucuya yönelmeleri vb. eğilimleri belirleme amaçları dışında, araştırmalarda, bu tür suçların özel bir kapsamda, farklı bir yöntemle değerlendirilmeleri uygun olacaktır.

Araştırmada karşılaştırmaya temel değişken olarak cinsiyetin seçilmesinin bir nedeni de, suçlu evreninde, kadınların daha az yer almalarının nedenlerinin irdelenmesiyle, suçların azaltılması yönünde bazı çıkarımlara da ulaşılabilceği düşüncesi idi. Kadınların bir çözüm yolu olarak suça çok daha az başvurmalarının cinsiyet rolleriyle ilişkili olduğu tartışıldı. Kültürleme süreciyle kadınlara aktarılan bu roller, sorumluluğu kendinde arama, uyum sağlama vb. rol beklentilerine dayanıyordu. Buna karşın, suça yöneldiklerinde, ağır bir suç profiliyle karşılaşılırmaktaydı. Uyum yönünde kalıplaşmış tutumlara rağmen, şiddet yüklü bir sapkın davranış olarak suça yönelen kadınların, suç öncesinde de güç koşullar içinde bulunduklarından söz edildi. Böylece, ancak güçlü bir etkiyle, yeterince içselleştirilmiş normlara aykırı davranılmaktadır.

Şu hâlde, cinsiyet rol beklentilerinde şiddete yol açabilen eğilimlere olabildiğince az yer verilmesi, kriminal seçeneğe çok daha az yönelmeyi sağlayabilecektir. Oldukça uzun vadeli olan bu eğitimsel ereğe ulaşabilmek için, bir dizi koşulun yerine getirilmesi gereklidir:

Öncelikle, toplumsal yapıda kişilerin resmî eğitimde geçirdikleri sürenin daha uzun olması sağlanmaya çalışılmalıdır. Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması bu yönde önemli bir adımdır. Eğitimden erken ayrılan kişiler düşünülerek, özellikle ilk yıllar için gündelik yaşama

daha dönük, daha az soyut bir eğitim anlayışını benimsemek uygun olacaktır. Bireyler, kendilerini geliştirmek için yeterli olanaklara ulaşabildikleri ölçüde kimlik arayışlarını yapıcı etkinliklere yöneltebilirler. Gençlerin boş zamanlarını uygun bir biçimde düzenlemelerine yardımcı olma, bu yardımları kurumsallaştırma, gençlere yönelik etkinlikler düzenleme, gereksinimi olan, öğrenim gören gençlere sürekli ve part time iş olanakları sağlama gibi işlevleri yerine getirebilecek kurumların, kentlerin geçiş bölgelerine taşınması türünden düzenlemeler -gençlerin suça daha çok yönelmeleri ve gerekçeleri düşünülürse- yararlı olacaktır. Toplumun kültürleme biçimleri açısından, genel değerler sisteminden aile ve yakın çevreye değin beklentilerde sağlanabilecek tutarlılık, bireylerin bu beklentileri içselleştirmesini kolaylaştıracaktır.

Ekonomik koşulların ağırlığı, bireylerin normlara uyumunu zorlaştıran çok önemli bir değişkendir. İlgili koşulları iyileştirmek üzere gerçekleştirilecek çalışmalar, genel suç oranının azalması yönünde oldukça etkili olacaktır.

Az gelişmiş bölgelerin potansiyel ve gereksinimlerinin belirlenerek uygun projeler oluşturulması, projeler kapsamında yatırımların bu bölgelere yöneltilmesi, sağlanacak iş olanakları ve diğer sosyal hizmetlerle buradaki kişilerin yaşam düzeylerinin yükseltilmesi, yerel sistemlerin gerilimini azaltacak önlemlerden bazılarıdır. Kentlerde ise, farklı kesimlerdeki çalışanlar arasında dengeli bir gelir dağılımı, sigorta sistemlerinin yaygınlaştırılması, vb. düzenlemelere gidilebilir.

Hukuksal işleyiş daha sık gözden geçirilmeli, yasal yaptırımların uygulamadaki durumları, etkinlikleri, yargıçların, konuyla ilgili diğer uzmanların görüşleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Günümüzde en önemli suçluluk tipinin örgütlü suçluluk olduğu bilinmektedir. Hukuk sisteminde, mafia tipi oluşumlarla daha etkin bir mücadeleye gidilmesi uygun olacaktır.

Yukarda sözü geçen sosyo-ekonomik, eğitimsel, hukuksal tüm bu önlemlerle, toplumda suç etkinliğinin makul sınırlar içinde kalması sağlanabilir. Bu amaçlarla, hukuk ve yönetime yardımcı olabilecek farklı disiplinlerdeki araştırmalara ve hukuk sosyolojisi çalışmalarına ağırlık verilmelidir.



K A Y N A K Ç A

- Albonetti, C.A. An Integration of Theories To Explain Judicial Discretion. Social Problems. Sep. 91. Vol. 38. Issue 2.
- Altuntek, N. Serpil. Kız Çocukların Okullaşma Sorunu: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örneği. Humana Bozkurt Güvenç'e Armağan. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.
- Archer, Dane ve Rosemary Gartner. Barış Dönemi Kayıpları: Savaşa katılmayanların Şiddet İçeren Davranışlarında Savaşın Etkisi. Çeviren Aysun Babacan. Cogito. Sayı 6-7. Kış-Bahar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Armağan, İbrahim. Sosyal Bilimlerde Sistem Yaklaşımı. İzmir: E.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı 1, 1980.
- Armağan, İbrahim. Toplumsal Yapı, Bilim ve Sanat. İzmir: E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 1982.
- Arsal, Sadri Maksudi. Türk Tarihi ve Hukuk. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1947.
- Baker, Theresa L. Doing Social Research. 2nd ed. Singapore: Mc Graw Hill, 1994.
- Bal, Hüseyin. Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi. İstanbul: Doğa-İnsan Yayınları, 1995.
- Beccaria, Cesare. Suçlar ve Cezalar. 2.b. Çev. Muhiddin Göklü. İstanbul: Güven Yayınevi, 1961.
- Bilton, Tony-Kevin Bonnett ve diğerleri. Introductory Sociology. 2nd ed. Reprinted. The Macmillan Press, 1993.
- Blackburn, Ronald. The Psychology of Criminal Conduct: theory, research and practice. Chichester: Wiley, 1995.
- Blauberg ve diğerleri. Systems Theory. Moscow: Progress Publishers, 1977.
- Cüceloğlu, Doğan. İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
- Çalık, Etem. Suç ve Cezaların Şahsileştirilmesi ve Cemiyet Tipi Münasebeti Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: 1992.
- Çeçen, Anıl. Adalet Kavramı. 2.b. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993.

- Devlet İstatistik Enstitüsü. Adalet İstatistikleri 1995. Ankara: 1997.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. Türkiye İstatistik Yıllığı 1995. Ankara: 1996.
- Dinçol, Ali M. Anadolu Uygarlıkları I. İstanbul: Görsel Yayınlar, 1982.
- Dönmezer, Sulhi. Kriminoloji. 7.b. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984.
- Dönmezer, Sulhi. Çağdaş Toplumda Şiddet ve Mafia Suçları. Cogito. Sayı 6-7. Kış-Bahar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Dönmezer, Sulhi ve Sahir Erman. Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku. 10.b. İstanbul: Beta, 1987.
- Durkheim, Emile. Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları. Çeviren Celal Baki Akal. İstanbul: Bilim/Sanat/Felsefe Yayınları, 1985.
- Erem, Faruk. Türk Ceza Hukuku. Cilt I. Genel Hükümler. 4.b. Ankara: Güzel İstanbul, 1958.
- Erman, Sahir. Ekonomik Suçların Tesbitinde Suç Siyaseti. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, 1984.
- Freedman ve diğerleri. Comprehensive Textbook of Psychiatry. Volume I. Baltimore: Williams and Wilkins Co., 1975.
- Giddens, Anthony. Sociology. 2nd. ed. Cambridge: Polity Press, 1993.
- Günay, Erhan. Türk İnfaz Hukuku. 3.b. Ankara: Adil Yayınevi, 1996.
- Güriz, Adnan. Hukuk Başlangıcı. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997.
- Güvenç, Bozkurt. Sosyal ve Kültürel Değişme. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976.
- Güvenç, Bozkurt. İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1974.
- Hagan, John. Modern Criminology. Singapore: Mc Graw Hill, 1985.
- İçli, Tülin. Türkiye'de Suçlular. 2.b. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1992.
- İçli, Tülin. Kriminoloji. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1994.
- İçli, Tülin. Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu. Ankara: Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, (t.y.).
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. İnsan-Aile-Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990. Kitabı Mukaddes.
- Köknel, Özcan. Şiddet. İstanbul: Altın Kitaplar, 1996.

- Kur'an (Türkçe anlamı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1961).
- LaFree, Gary-Christopher Birkbeck. The neglected Situation: A cross-national study of the situational characteristics of crime. Criminology. Volume 29. No: 1. Winter 1991.
- Levy-Bruhl, Henry. Suç Sosyolojisine Giriş. Çev. Ümit Meriç. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Pedagoji Dergisi. Sayı 2, 1984.
- Lilly, J. Robert. Criminological Theory: Context and consequences. Newbury Park, Ca. : Sage Publications, Inc., 1989.
- Lorenz, Konrad. İşte İnsan. Çeviren Mustafa Tüzel. Cogito. Sayı 6-7. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Mc Guire, James. What Works : Reducing Reoffending. Chichester: Wiley, 1996.
- Michaud, Yves. Şiddet. Çev. Cem Muhtaroglu. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Oskay, Ülgen. Geçiş Dönemi Tipi Olarak Zonguldak Kömür Havzası Maden İşçisi. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.
- Önder, Ayhan. Ceza Hukuku Dersleri. İstanbul: Filiz Yayınevi, 1992.
- Özgen, Eralp. "Erken Evlenme. Başlık. Kadın Kaçırma." Türkiye'de Ailenin Değişimi-Yasal Açıdan İncelemeler. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1984.
- Öztürk, Bahri. Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku. Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1994.
- Picca, Georges. Kriminoloji. 2.b. Çev. Ebru Erbaş. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.
- Riemsneider, Kaspar K. "Eski Anadolu'da Hapishane ve Ceza." Journal of Economic and Social History of the Orient. Vol. XX. Part I(1977)' den çeviren Turgut Yiğit. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi. 1990-1991. Cilt: XV. Sayı: 26, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Scully, Diana. Tecavüz. Çeviren Şirin Tekeli ve Laleper Aytek. İstanbul: Metis Yayınları, 1994.
- Snow, Kyle L. Contemporary Theories of Crime. Criminal Justice and Behavior. Volume 18. No: 4. Dec. 1991.
- Soyaslan, Doğan. Kriminoloji. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1996.
- "Şiddet Üzerine Bildiri." Medicine and War. Volume 3. 191-193. 1987'den çeviren Bahar Öcal Düzgören. Cogito. Sayı 6-7 Kış-Bahar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.

- Tezcan, Mahmut. Kan Gütme Olayları Sosyolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. No: 24, 1972.
- Tezcan, Mahmut. Eğitim Sosyolojisi. 6.b. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1991.
- Thomson, George. Tarih Öncesi Ege I. Çeviren Celal Üster. İstanbul: Payel Yayınları, 1983.
- Tosun, Mebrure ve Kadriye Yalvaç. Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduqa Fermanı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Umur, Ziya. Roma Hukuku. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984.
- Ünsal, Artun. Kan Davası. Çeviren Niyazi Öktem ve Emre Öktem. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Williams, Paul-Julie Dickinson. Fear of Crime. British J. Criminology. Volume 33. No: 1. Winter 1993.
- Yücel, Mustafa T. Suç ve Ceza Anatomisi. Ankara: Yarıaçık Cezaevi Matbaası, 1973.
- Yücel, Mustafa T. Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi. Ankara: Keçiören Yarıaçık Cezaevi Matbaası, 1997.

Ek Tablo: 1 Hükümlülerin cinsiyet ve suç nedenlerine göre dağılımı

Cinsiyet	Suç nedenleri						
	Ekonomik	Hakaret-dövme	Yoğun baskı	Arazi vs anlaşmazlık	Diğer	Namus	Toplam
E r k e k	82.61	85.19	21.43	95.00	80.65	78.75	78.75
	30.16	12.17	1.59	10.05	39.68	6.35	100.00
	23.75	9.58	1.25	7.92	31.25	5.00	78.75
	57	23	3	19	75	12	189
	54.34	21.26	11.02	15.75	73.24	13.39	189.00
K a d ı n	17.39	14.81	78.57	5.00	19.35	21.25	21.25
	23.53	7.84	21.57	1.96	35.29	9.80	100.00
	5.00	1.67	4.58	0.42	7.50	2.08	21.25
	12	4	11	1	18	5	51
	14.66	5.74	2.97	4.25	19.76	3.61	51.00
T O P L A M	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
	28.75	11.25	5.83	8.33	38.75	7.08	100.00
	28.75	11.25	5.83	8.33	38.75	7.08	100.00
	69	27	14	20	93	17	240
	69.00	27.00	14.00	20.00	93.00	17.00	240.00

$$X^2 = 32.83 \quad \text{s.d.} = 5$$

Ek 1. Ek Tablolar

Ek Tablo 2 Adam öldürme ve yaralama suçlarında suç nedenleri

SUÇ NEDENLERİ	C İ N S İ Y E T		T O P L A M
	E r k e k	K a d ı n	
	5.56	5.88	5.63
	75.00	25.00	100.00
Ekonomik	4.23	1.41	5.63
	6	2	8
	6.08	1.92	8.00
	21.30	11.76	19.01
	85.19	14.81	100.00
Hakaret, dövme	16.20	2.82	19.01
	23	4	27
	20.54	6.46	27.00
	0.93	29.41	7.75
	9.09	90.91	100.00
Yoğun baskı	0.70	7.04	7.75
	1	10	11
	8.37	2.63	11.00
	17.59	2.94	14.08
	95.00	5.00	100.00
Arazi vs anlaşmazlık	13.38	0.70	14.08
	19	1	20
	15.21	4.79	20.00
	11.11	14.71	11.97
	70.59	29.41	100.00
Namus	8.45	3.52	11.97
	12	5	17
	12.93	4.07	17.00
	43.52	35.29	41.55
	79.66	20.34	100.00
Diğer	33.10	8.45	41.55
	47	12	59
	44.87	14.13	59.00
	100.00	100.00	100.00
	76.06	23.94	100.00
Toplam	76.06	23.94	100.00
	108	34	142
	108.00	34.00	142.00

$$\chi^2 = 32.969 \quad \text{s.d.} = 5$$

Ek Tablo: 3 **Mukimlerin cinsiyet ve medeni durumlarına göre dağılımı**

Cinsiyet	Hiç evlenmemiş	Evli	Boşanmış	Eşi Ölmüş	Çok eşlilik	Birden fazla evlilik	Toplam
Erkek	95.29	86.41	36.36	26.32	75.00	38.89	78.75
	42.86	47.09	2.12	2.65	1.59	3.70	100.00
	33.75	37.08	1.67	2.08	1.25	2.92	78.75
	81	89	4	5	3	7	189
Kadın	66.94	81.11	8.66	14.96	3.15	14.17	189.00
	4.71	13.59	63.64	73.68	25.00	61.11	21.25
	7.84	27.45	13.73	27.45	1.96	21.57	100.00
	1.67	5.83	2.92	5.83	0.42	4.58	21.25
Toplam	4	14	7	14	1	11	51
	18.06	21.89	2.34	4.04	0.85	3.82	51.00
	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
	35.42	42.92	4.58	7.92	1.67	7.50	100.00
Toplam	35.42	42.92	4.58	7.92	1.67	7.50	100.00
	85	103	11	19	4	18	240
	85.00	103.00	11.00	19.00	4.00	18.00	240.00

X2 = 77.662 s.d. = 5

Ek 2
G Ö R Ü Ő M E F O R M U

Görüşme tarihi.....:

Cezaevinin adı.....:

1.Kaç yaşındasınız?

- 1)19-21 2)22-29 3)30-39 4)40-49 5)50-59 6)60-64
7)65 ve üstü

2.Doğduğunuz yer neresidir?

- 1)Köy 2)Kasaba 3)İlçe 4)İl 5)Yurt dışı

3.Öğrenim durumunuz nedir?

- 1)Okur-yazar değil 2)Okur-yazar olup,okul bitirmemiş
3)İlkokul 4)Ortaokul 5)Lise ve dengi meslek okulu 6)Fakülte
ve yüksekokul

4.Son oturduğunuz yer?(.....)

- 1)Köy 2)Kasaba 3)İlçe 4)İl

5.Kaç yıldır burada oturuyorsunuz?

- 1)1-2 2)3-4 3)5-6 4)7-10 5)11-15 6)16 ve üstü
7)Yerli

6.Ailece mi yoksa yalnız mı taşındınız?

- 1)Ailece 2)Yalnız

7.Aileniz hala.....da mı kalıyor?

- 1)Evet 2)Hayır

8.(Oturduğu yerin yerlisi değil ise)Geliş nedeniniz nedir?

- 1)İş bulmak 2)Daha uygun yaşam şartları 3)Oturduğu yerdeki bazı sorunlar
4)Çocukların eğitimi 5)Evlilik 6)Başka.....

9."....."da umduklarınızı bulabildiniz mi?

- 1)Evet 2)Hayır

10.Sizce neden?

.....

11."....."a yerleştikten sonra,öncekine göre yaşamınızda ne gibi değişiklikler oldu?.....

12.Anne-babanız hayatta mı?

- 1)İkisi de hayatta 2)Anne hayatta,baba değil 3)Baba hayatta,anne değil
4)İkisi de hayatta değil

13.Anne ve babanız evlendiklerinde kaç yaşındalarmış?

- 1)Anne () 2)Baba ()

14.Aralarında akrabalık var mı?

- 1)Akrabalık var 2)Akrabalık yok

15. Anne ya da babanızın başka evlilikleri olmuş mu? (.....)

16. Anne ve babanızın öğrenim durumunu söyler misiniz? A N N E B A B A

1) Okur-yazar değil	()	()
2) Okur-yazar olup, okul bitirmemiş	()	()
3) İlkokul	()	()
4) Ortaokul	()	()
5) Lise ve dengi meslek okulu	()	()
6) Fakülte ve yüksek okul	()	()

17. Babanızın işi nedir/neydi? (.....)

1. İlmî ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler	2. Miteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	3. İdari personel ve benzeri çalışanlar	4. Ticaret ve satış personeli	5. Hizmet işlerinde çalışanlar	6. Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	7. Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananlar	8. Ev kadınları, emekli-ler, irat sahipleri, öğrenciler ve çalışanlar ve mazhalde olanlar ve bir mesleği olmayanlar ile mesleleri belli olmayanlar
--	--	---	-------------------------------	--------------------------------	---	---	--

18. Anneniz çalışıyor muydu?

1) Evet 2) Hayır

19. Çalışıyor veya çalışmışsa işi neydi/nedir?

.....

20. Kaç kardeşsiniz?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11+

21. Kardeşlerinizin işleri nedir ve nerede oturuyorlar?

İ Ş İ O t u r d u ğ u y e r

22. Ana-baba ailenizde ilişkiler nasıldı?

1) Çok iyi 2) İyi 3) Orta karar, herkes gibi 4) Kötü
5) Çok kötü 6) Bilmiyor

23. Çocukluğunuzda kendinizi en yakın hissettiğiniz kişi kimdi?

1) Anne 2) Baba 3) Kardeş 4) Arkadaş 5) Hiç kimse 6) Başka

24. Sorunlarınızı paylaşıyor muydunuz?

E

H

1) Anne 2) Baba 3) Kardeş 4) Arkadaş 5) Başka

25. Medeni haliniz nedir?

1) Hiç evlenmemiş 2) Evli 3) Boşanmış 4) Eşi ölmüş 5) Çok eşlilik 6) Birden fazla evlilik

26. Kaç yaşında evlendiniz?

1) 12-14 2) 15-19 3) 20-24 4) 25-29 5) 30-34 6) 35-39
7) 40+

27.Evlendiğinizde eşiniz kaç yaşındaydı?

- 1)12-14 2)15-19 3)20-24 4)25-29 5)30-34 6)35-39
7)40+

28.Eşinizle aranızda akrabalık var mı?(.....)

29.Nasıl evlendiniz?

- 1)Anlaşarak 2)Görücü usulü 3)Kaçma

30.Eşinizin ailesi sizden başlık parası istedi mi?

- 1)Evet 2)Hayır

31.Eşinizin öğrenim durumu nedir?

- 1)Okur-yazar değil 2)Okur-yazar olup, okul bitirmemiş 3)İlkokul
4)Ortaokul 5)Lise ve dengi meslek okulu 6)Fakülte ve yüksekokul

32.Eşiniz çalışıyor mu?

- 1)Evet 2)Hayır

33.Size göre ailenin geçim zorlukları varsa, hanımlar da çalışmalı mıdır?
(.....)

34.Çocuğunuz var mı?

- 1)Evet 2)Hayır

35.Kaç tane?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11+

36.Evinizde, eşiniz ve çocuklardan başka sizlerle birlikte kalan kişiler var mı?

- 1)Evet 2)Hayır

37.Kimler?

- 1)Anne 2)Baba 3)Kardeş 4)Akraba 5)Diğer

38.Eşinizin ailesi ile aranızda sorunlar var mıydı?(.....)

39.Ev yaşamında sizi en çok kızdıran konular nelerdir?(.....)

40.Eşinizle ilişkileriniz nasıldı?

- 1)Çok iyi anlaşırdık 2)İyi anlaşırdık 3)Orta karar, herkes gibi
4)Anlaşamazdık 5)Kavga eksik olmazdı

41.Eşinizle aranızda en çok hangi konularda tartışma çıkardı?

- 1)Geçim sorunları 2)Çocuklar hakkında 3)Kahve alışkanlığı, kumar
4)Benim görüştüğüm kişiler 5)Eşimin görüştüğü kişiler 6)Eşimin ailesi ile ilgili sorunlar
7)Diğer

42.Karınız sizden kimlerle görüşeceği ve nerelere gideceği konularında izin alır mı?

- 1)Evet 2)Hayır

43.İdeal bir aile reisi nasıl olmalıdır?

(.....)

- 44.İdeal bir ev hanımı nasıl olmalıdır?
(.....)
- 45.Kendi başınıza görüştüğünüz arkadaş çevresi geniş midir?(.....)
- 46.Yakın arkadaşlarınızdan söz edebilir misiniz?Nasıl kişilerdi?(.....)
- 47.Arkadaşlarınızla daha çok nerede toplanırdınız?
1)Kahvede 2)Evde 3)Farketmez 4)Diğer
- 48.İşiniz nedir?(.....)
- 49.(İşsiz ise)Daha önce herhangi bir işte çalıştınız mı?
1)Hayır,olmadı 2)Çok kısa süreli,düşük gelirli işler 3)Mevsimlik işler 4)Başka
- 50.Toprağınız ne kadar?(.....)
- 51.Uzun bir süre işsiz kaldığınız oldu mu?
1)Evet 2)Hayır
- 52.(Yanıt evet ise)Geçiminizi nasıl sağlıyordunuz?
1)Anne-babamla oturuyordum 2)Ayrı oturuyordum ama onlar bakıyordu
3)Yakın akrabalar destek oluyordu 4)Eşim çalışıyordu 5)Başka
- 53.Daha önce iş değiştirdiniz mi?
1)Hep aynı işte çalıştım 2)Aynı işte,farklı yerlerde çalıştım
3)Aynı yerde,farklı işlerde çalıştım 4)Ne iş bulduysam,o işte çalıştım 5)Diğer
- 54.Çalışmaya kaç yaşında başladınız?
1)16 ve daha aşağı 2)17-18 yaş 3)19-21 yaş 4)22-25 yaş
5)26-30 yaş 6)31 yaş ve üstü
- 55.Çalışma yaşamınızda,amirlerinizle,çalışma arkadaşlarınızla ilişkileriniz nasıldı?
1)Sürekli kavga ediyorduk 2)Geçinemiyorduk 3)Bana kötü davranıyorlardı 4)Anlaşıyorduk 5)Çok iyi anlaşıyorduk 5)Diğer
- 56.Boş zamanlarınızda neler yapardınız?
1)Televizyon 2)Sohbet 3).....)
- 57.Buradaki zamanınızı nasıl geçiriyorsunuz?
(.....)
- 58.Kendinizi nasıl bir kişi olarak değerlendiriyorsunuz?(Örneğin çekingen biri misiniz ya da çabuk öfkelenir misiniz?)
(.....)
- * 59.Sizce yaşamdaki en değerli şey nedir?
1)İnsan,insanlık 2)Eğlence,zevk 3)Allah,din,iman 4)İyilik,erdem,manevi zenginlik 5)Aile bireyleri 6)Namus,şeref 7)Bilgi,eğitim 8)Can,yaşamak 9)Para,maddi zenginlik
- 60.Size göre ülkemizdeki en önemli sorun nedir?(.....)

* Soru,karşılaştırma amacıyla Artun Ünsal'ın "Kan Davası" çalışmasından ak tarılmıştır.

- 61.Dünyadaki en önemli sorunun ne olduğunu düşünüyorsunuz?(.....)
- 62.Ceza süreniz ne kadar?(.....)
- 63.Ne kadar süredir cezaevindesiniz?(.....)
- 64.Cezanızda bir indirim oldu mu?
1)Evet 2)Hayır
- 65.Ne kadar?(.....)
- 66.Daha önce başka bir nedenle ceza aldınız mı?
1)Evet 2)Hayır
- 67.0 zaman kaç yaşındaydınız?(.....)
- 68.Olaydan ne kadar süre sonra cezaevine geldiniz?(.....)
- 69.Ailenizin tepkisi ne oldu?(.....)
- 70.Buraya gelmenize neden olan olaydan söz edebilir misiniz?(Suç türü:....)
.....
.....
.....
- 71.Üzerinizde silah(bıçak vs) olmasaydı o anda nasıl davranırdınız?(Yine de bu suçu işler miydiniz?(.....)
- 72.Hiç intihar girişiminde bulundunuz mu?
1)Evet 2)Hayır
- 73.Ne şekilde?(.....)
- 74.Cezaevinde ziyarete gelen kişiler var mı?
1)Anne,baba 2)Eş,çocuklar 3)Akrabalar 4)Arkadaş 5)Diğer
- 75.Ceza süreniz dolduktan sonra nereye gitmeyi düşünüyorsunuz?
1)Evime 2)Ailemle,başka bir yere 3)Yalnız başıma,başka bir kente
4)Başka
- 76.Çocuklarınız için ne düşünüyorsunuz?Ne olmalarını istersiniz?
(.....)
- 77.Sizce aileler çocuklarını suçtan korumak için neler yapmalıdır?
(.....)
- 78.Sonraki yaşamınızı nasıl düzenlemeyi tasarlıyorsunuz?
1)Yeni bir iş aramak 2)Ailemle ilişkilerimi düzeltmek 3)Fikri yok
4)Başka
- 79.Tahliye sonrası için en çok endişe duyduğunuz konular?
1)Ailemin beni kabul etmemesi 2)Görebileceğim tepkiler 3)Ekonomik sorunlar
4)Uyum sorunu 5)Fikri yok 6)Başka
- 80.Suç nedeni :
1)Ekonomik 2)Hakaret,dövme 3)Yoğun baskı 4)Arazi vs anlaş-
mazlık 5)Namus 6)Diğer

Ö Z E T

Tezimizin ilk bölümünde, suç ve ceza kavramları ele alındı ve tarihsel süreçte cezaevi kurumu ve cezanın çektirilmesindeki farklılıklar gözden geçirilerek, suça bakış ve ceza anlayışındaki değişimler vurgulanmaya çalışıldı.

Kuramsal bölümde, suç çalışmalarındaki farklı yaklaşımlar çerçevesinde odaklaşılan değişkenler ve kavramsal katkılar üzerinde duruldu. Araştırmanın dayandığı, Sutherland'in ayırıcı birleşimler kuramı daha genel bir toplum kuramıyla bütünleşebilme özelliği dikkate alınarak, tanıtılmaya çalışıldı. Genel kavramsal çerçeveler ve kuramın ışığında oluşturulan sayıltı ve denenceler doğrultusunda, Aydın, Bolu, Bursa, Çorum, Denizli, Isparta ve Zonguldak cezaevlerinde, 51'i kadın ve 189'u erkek olmak üzere toplam 240 hükümlüyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. İstatistiksel olarak, verilere χ^2 tekniği uygulanmıştır.

S U M M A R Y

In chapter 1, crime and punishment are explained and reviewing the differences in the prisons as an institution, and in modes of punishment, we emphasize the variations in crime perspectives, and concept of punishment.

In the theoretical chapter, we present those variables on which some different approaches to the studies of crime have focused and the conceptual contributions. We attempt to introduce Sutherland's differential association theory, on which the research is based.

Based on the hypotheses and assumptions compatible with general conceptual frameworks and the theory, a 'depth interview' was carried out with a total of 240 offenders, 51 female and 189 male, at Aydın, Bolu, Bursa, Çorum, Denizli, Isparta, and Zonguldak prisons.

For the statistical analysis, the chi-square test was used.

Ö Z G E Ç M İ Ş

1961 yılında Ankara'da doğdum. İlk ve orta öğrenim süresince İzmit'te bulundum. Yalnız, lise son sınıfta Ankara'ya giderek Başkent Lisesi'ni bitirdim. Aynı yıl girdiğim Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümünü 1984 yılında bitirdim.

1994 Şubatından beri, Adnan Menderes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışıyorum.



YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Merkezimizce doldurulacaktır

Soyadı: ÖZKAN

Adı: Şebnem

Kayıt No:

TEZİN ADI:

Türkçe: Türkiye'de Yetişkin Suçluluğu Üzerine Cinsiyetler Arası Bir
Karşılaştırma

Yabancı Dil: A Comparative Gender Research On Adult Delinquency In Turkey

TEZİN TÜRÜ: Doktora

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ:

Üniversite: EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte:

Enstitü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar:

Tarih:

TEZ YAYINLANMIŞSA:

Yayınlayan

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN

TEZ YÖNETİCİSİNİN:

Soyadı, Adı: SAYIN, Önal

Ünvanı: Prof.Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe	TEZİN SAYFASI: vii+144
TEZİN KONUSU: Türkiye'de yetişkin suçluluğunun, cinsiyet rolleri ve rol beklentileri açısından değerlendirilmesi	
TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER: 1. Yetişkin suçluluğu 2. Suç 3. Cinsiyet farklılıkları 4. Ayrıcı birleşimler 5. Ceza Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız:	
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: 1. Adult delinquency 2. Crime 3. Gender differences 4. Differential association 5. Punishment Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız:	
1-Tezinden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum. 2-Tezinden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir. 3-Kaynak göstermek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir. (*)	
Yazarın imzası: 	Tarih: 3.7.1998

A B S T R A K T

Bu araştırmada, Türkiye'de yetişkin suçluluğu , cinsiyet rolleri ve rol beklentileri açısından değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Alan alışması, 7 cezaevinde bulunan 189 erkek ve 51 kadın hükümlüyle gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasında derinlemesine görüşme, gözlem ve anket tekniklerinden yararlanılmış, veriler x^2 tekniğiyle değerlendirilmiştir. Araştırma, kuramsal bir senteze dayandırılmıştır; Sutherland'in ayırıcı birleşimler kuramı, genel sistemler kuramının bir alt sistemi olarak ele alınmıştır.

Evlilik yaşı, eşle uyum, çalışma yaşamına katılım, arkadaş çevresinin genişliği ele alınan değişkenlerdir. Uygun bir kültürlenme biçiminin suçu azaltıcı etkisi üzerinde durulmaktadır.

Bulgular, suç öncesinde kadın suçluların erkeklere göre daha g koşullarda bulunduğunu göstermektedir. Suçlu kadınların, suçlu olmayanlara göre, daha küçük yaşta evlendiklerini, arkadaş çevrelerinin oldukça sınırlı olduğunu, genelde çalışmadıklarını göstermiştir. Bu nedenle, aile sistemi içindeki gerilimden çok etkilenmektedirler. Erkek hükümlü, kültürlenme sürecinde edindiği niteliklerle öfkesini fazla eleştirilmeden dışarı vurabilmektedir. Kadının suçu aile sistemi üyelerine, erkeğinki ise daha ok sistem dışına yöneliktir. Kriminal davranış, sosyo-ekonomik, eğitimsel, hukuksal bir dizi nlemle azaltılabilir.

A B S T R A C T

We attempt to evaluate the adult delinquency in Turkey in terms of the differences in sex roles, and expectations. The field study was carried out with a total of 240 offenders, 189 male and 51 female at 7 prisons. In collecting data, the techniques of a depth interview, observation, and survey were employed, and for the statistical analysis, the chi-square test was used. The research is principally based on a theoretical synthesis; Sutherland's differential association theory is considered to be a sub-system of general systems theory.

Among the variables studied here are marital age, and organization, participation in labor force, the intensity of friend environment. We also give emphasis on the effect of a desirable enculturation on reducing offending.

The findings reveal that prior to the criminal act, female offenders are likely to be under more difficult conditions than male offenders and that they get married at younger ages than the non-offenders, have few friends and are unemployed. Therefore, they are highly affected by the strain within the family system. The tendency of women to commit crimes is found to be against the members of family system, whereas men have the tendency to commit crimes outside the system. We believe that delinquent behaviour can be reduced by taking a series of socio-economic, educational, legal measures.